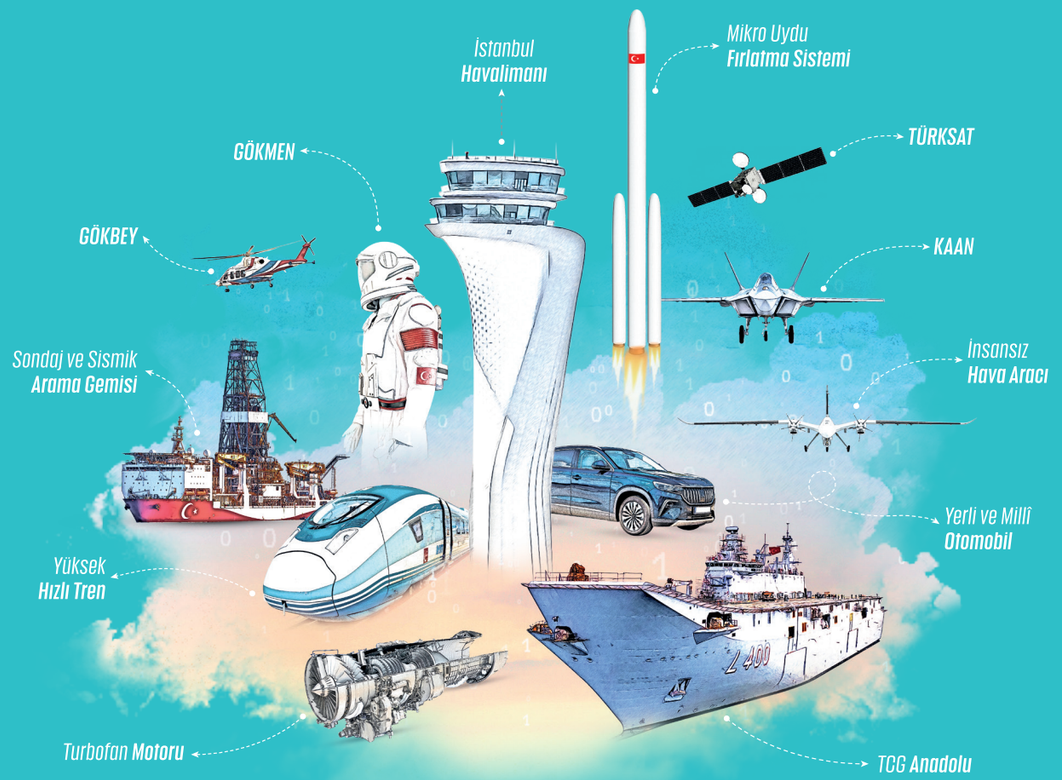
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

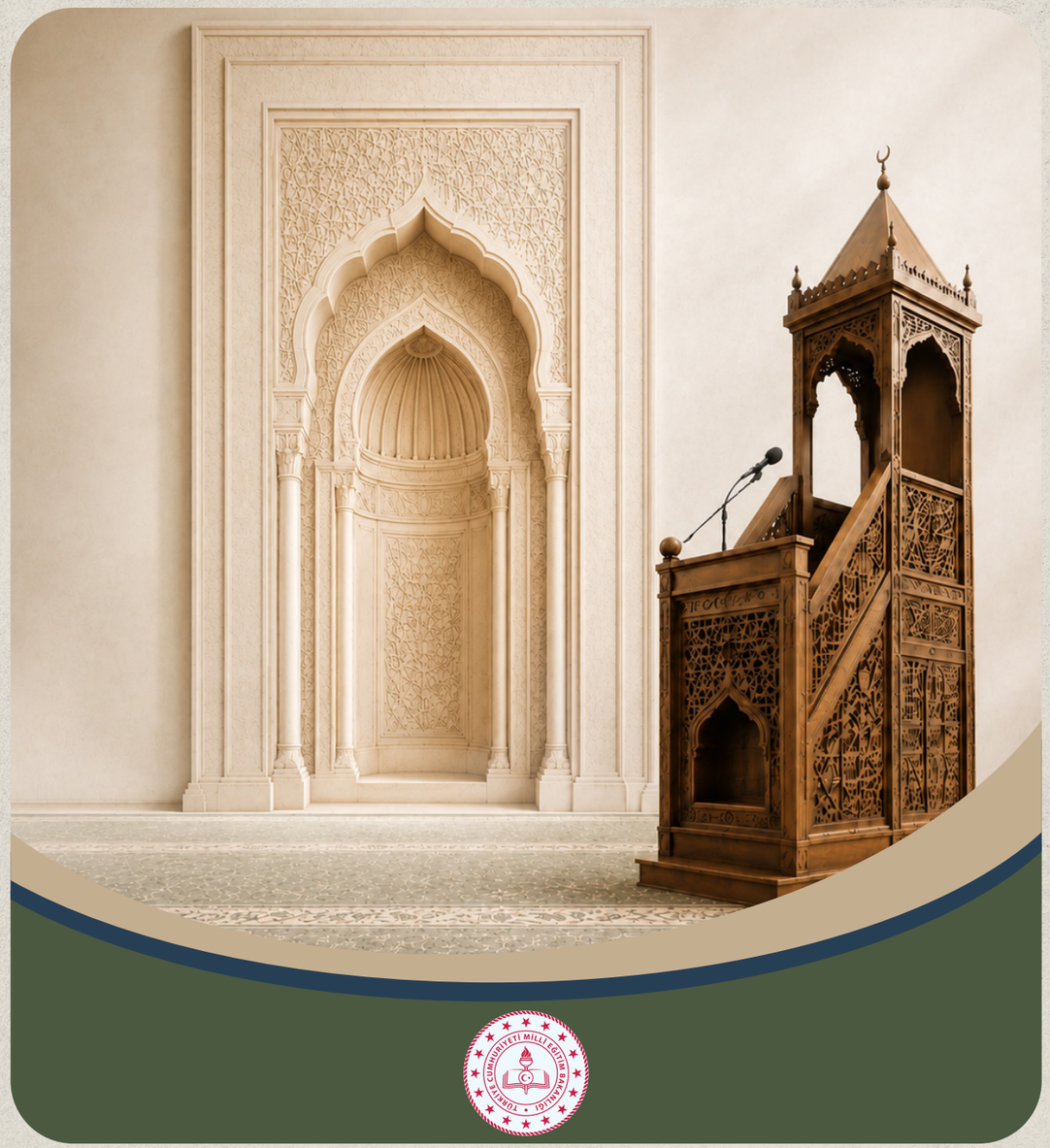
ORTAÖĞRETİM ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA 11. Sınıf Ders Kitabı

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA

11. Sınıf

ORTAÖĞRETİM

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

Hitabet ve Mesleki Uygulama

11. Sınıf

Ders Kitabı

YAZARLAR

Ekrem GEDİKLİ
Hatice Kübra AKAY
Tuğba ÇİFTCİ
Yusuf ÖZTÜRK

DEVLET KİTAPLARI

....., 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No ..... : 11030
Ders Kitapları Dizisi No ..... : 2564

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Dr. H. İsmail DOĞAN

Dil Uzmanı
Murat TOPAKTAŞ

Görsel Tasarımcı
Ferdi COŞKUN
İsmet DİNLER

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Muhammet KILINÇ

Program Geliştirme Uzmanı
Mustafa ARSLANTAŞ

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Dr. Umur ÖÇ

Rehberlik Uzmanı
Hacer KAPTAN

ISBN 978-975-11-9299-8

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 08.06.2026 tarihli ve E-96732399-116.01-161497945 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

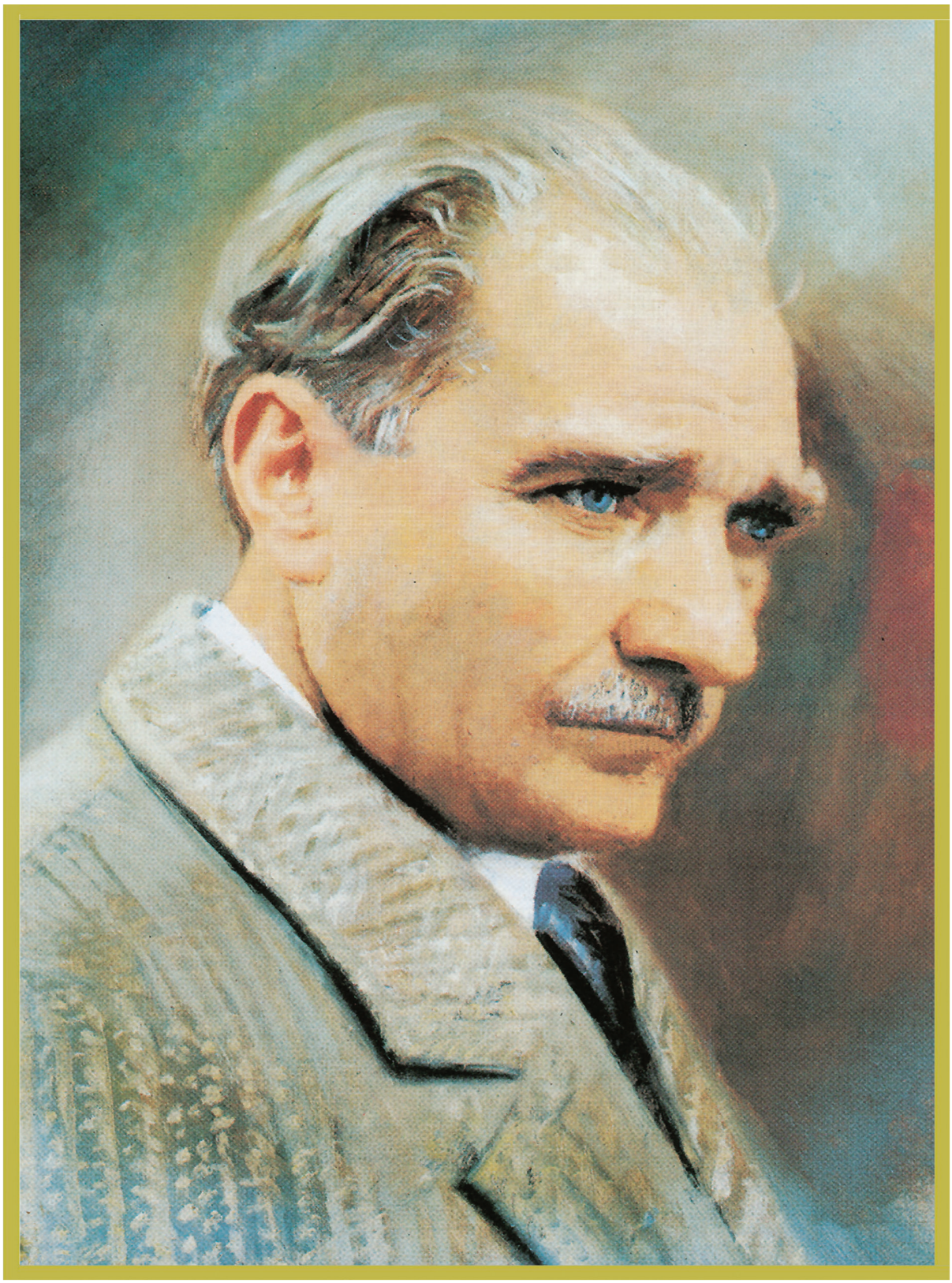
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 8

1. Ünite **DİN HİZMETLERİ VE İLETİŞİM** **12**

1.1. Ülkemizdeki Din Hizmetleri 14
1.2. Din Hizmetlerinde İletişim ve Hitabet 24
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 34
Sonnotlar 39

2. Ünite **DİNÎ HİTABET UYGULAMALARI** **40**

2.1. Vaaz Uygulaması 42
2.2. Hutbe Uygulaması 53
2.3. 4-6 Yaş Grubu Din Eğitimi Uygulaması 65
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 77
Sonnotlar 81

3. Ünite **TESBİHAT VE DUALAR** **82**

3.1. Cami Musikisi Örnekleri 84
3.2. Dua Örnekleri 98
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 115
Sonnotlar 120

4. Ünite **DİNÎ MERASİMLER** **122**

4.1. Sosyal Yaşamda Dinî Merasimler 124
4.2. Cenazeyle İlgili Dinî İşlemler 142
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 156
Sonnotlar 160
Sözlük 162
Kaynakça 164
Cevap Anahtarı Karekodu 167
Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası Karekodu 167
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 168
Türk Dünyası Haritası 169

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da sayfa numaralarına tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

Kitabın Tanıtımı

Bu kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünitenin başında ünite kapak sayfası yer almaktadır.

Ünite kapaklarında o ünite adı, ünite alt konu başlıkları, anahtar kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme hedefleri ve ünite sonunda öğrenciden yapması beklenen görev ya da sorumluluklar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili hazırlanan sunum ve ünite pdf dosyasına ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Ünite Adı

Ünite kapak görseli

Ünite konu başlıkları

Ünite pdf dosyası ve ünite özet sunusuna yönlendiren karekodlar

Öğrenilecek anahtar kavramlar

Öğrencinin önceki öğrenmeleriyle ünite arasında köprü kuran "Başlarken" alanı

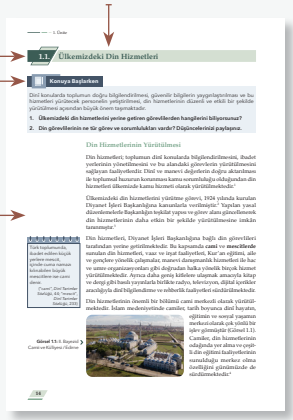
Ünitede öğrenciden beklenen görev ve sorumluluklar bilgisi

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

Desimal sistemle gösterilen ünite konu numarası

Desimal sistemle gösterilen ünite konu başlığı

Konunun anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla kullanılan görsel

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılan "Konuya Başlarken" alanı

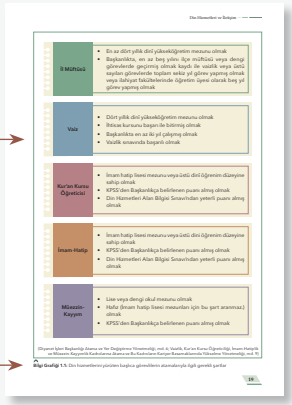
Görsel açıklamaları farklı yazı tipi ve büyüklükle verilmiştir. Açıklama ile görsel bağlantısında algıyı kolaylaştırmak için verilen yönlendirme ok uçları açıklamanın ait olduğu görseli göstermektedir.

Sayfaların dış kenarlarında öğrencilerin kendi çalışma notlarını yazabilmeleri için tasarlanmış boşluklar

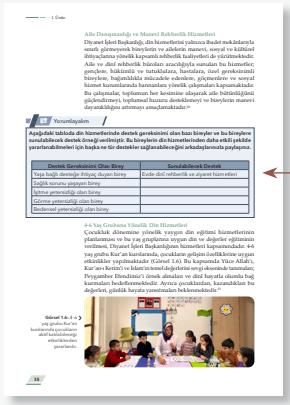
Kitabın Tanıtımı

Konunun anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla kullanılan bilgi grafiği

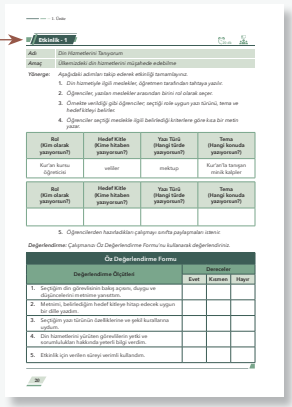
Bilgi grafiği açıklamaları farklı yazı tipi ve büyüklükte verilmiştir. Açıklama ile bilgi grafiği bağlantısında algıyı kolaylaştırmak için verilen yönlendirme ok uçları açıklamanın ait olduğu bilgi grafiğini göstermektedir.

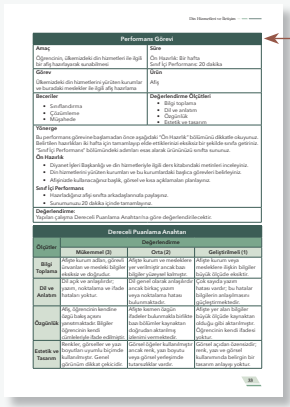
Öğrencilerin öğrenmelerini sağlayan pekiştirme alanları

Öğrencilerin öğrenmelerini pekiştiren etkinlik alanları

Öğrencinin performans görevi kapsamında yapacağı çalışmaların bulunduğu bölüm

Ünite sonunda ölçme ve değerlendirme sorularının bulunduğu bölüm

Ünite sonunda sonnotların bulunduğu bölüm

Alana özgü kelime, kavram veya tamlamalar, Talim ve Terbiye Kurulu mütalaası ile uygulamaya konulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu'na göre yazılmıştır.

Kitap genelinde kullanılan metinlerin imla ve noktalamasında aslına sadık kalınmıştır. Ara metin ve etkinlik metinleri aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.

Atıflar İSNAD sonnot sistemine göre hazırlanmıştır.

Kitap genelinde kullanılan ayet mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan meallerden alınmıştır.

Kitabın Tanıtımı

Öğrenciler için önemli olduğu düşünülen ve dikkat çekilmek istenen bilgilere yönelik ayrılan alanlardır.

Biliyor musunuz?

Bir Konu, Bir Konuşma ← Öğrencilere hitabet becerisi kazandırmak amacıyla yapılan hazırlıksız konuşma etkinlikleri için ayrılan alanlardır.

Konu sonlarında öğrenilenleri pekiştirmek amacıyla çalışma yapılabilecek alanlardır.

Kontrol Noktası

Okuma Parçası ← Konuyu pekiştirmek için verilen okuma alanlarıdır.

Öğrencilerin konu ile ilgili bilgi ve tecrübelerinin paylaşıldığı alanlardır.

Paylaşalım

Yazalım ← Öğrencilerin araştırma yaptıktan sonra bilgilerini kitap üzerine yazması için ayrılan alanlardır.

Öğrencilerin konu hakkındaki farklı bakış açılarını ortaya koydukları alanlardır.

Yorumlayalım

Yüce Allah buyuruyor ki ← Öğrencilere konu ile ilgili ayetlerin verildiği alanlardır.

Öğrencilere konu ile ilgili hadislerin verildiği alanlardır.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

Kitabın Tanıtımı

fetva

Fıkıh âliminin, kendisine sorulan fıkhi bir mesele hakkında verdiği hüküm ve cevaptır.

(Paçacı, "fetvâ", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 180)

Kelimelerin veya terimlerin anlamlarının verildiği sözlük bölümü

Darülkurra: Osmanlı Dönemi'nde Kur'an-ı Kerim öğretimi ve kıraat alanında uzmanlık eğitimi verilen, hafızların yetiştirildiği eğitim kurumlarıdır.

(Bozkurt, "Dârülkurrâ", 8/543)

Konuyla ilgili ek bilgilerin verildiği bölüm

Din hizmetleri ve iletişim konusundaki bilgi yarışmasına ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Ünitedeki dijital ve etkileşimli içeriklerin bulunduğu bölüm

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

"Başlarken" alanı		"Konuya Başlarken" alanı		Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma	
Etkinliğin başladığı yer		Etkinliğin bittiği yer		Etkinliğin süresi	35 dk
Bireysel etkinlik		Grup etkinliği		Öğretmen rehberliğinde etkinlik	
Önceki sayfadan devam eden çalışma		Sonraki sayfada devam eden çalışma		Tıklanabilir alan	

KISALTMALAR

as	aleyhisselam	md.	madde
b.	bin (oğlu) ifadesinin kısaltması	öl.	ölüm tarihi
bk.	bakınız	ra	radıyallahüanh
cc	cellecelalüh	sav	Sallallahü aleyhi vesellem
çev.	çeviren	TDK	Türk Dil Kurumu
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
dk.	dakika	thk.	tahkik eden
EBA	Eğitim Bilişim Ağı	vb.	ve benzeri
ed.	editör	vd.	ve diğerleri
Hz.	Hazreti	yy.	yüzyıl

1. ÜNİTE

DİN HİZMETLERİ VE İLETİŞİM

1.1. Ülkemizdeki Din Hizmetleri

1.2. Din Hizmetlerinde İletişim ve Hitabet

Anahtar Kavramlar

- cami
- cemaat
- davet
- emir bilmaruf nehiy anilmünker
- hitabet
- imam-hatip
- irşat
- mescit
- müezzin-kayyım
- müftü
- tebliğ
- vaiz

Bu ünitede sizlerden

- ülkemizdeki din hizmetlerini müşahede edebilmeniz,
- din hizmetlerinde iletişim ve hitabetin unsurlarını çözümleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF Dosyası

Ünite Özet Sunusu

Başlarken

Din hizmetleri, insanlarla etkili iletişim kurmayı gerektiren bir süreçtir. Mesajı aktaran kişinin üslubu, tutumu ve muhatapla kurduğu etkileşim, bilginin doğru anlaşılmasını ve iletişim sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlar.

Sözlü ve yazılı iletişimde dikkat ettiğiniz hususlardan hareketle din hizmetlerinde etkili iletişime dair düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1. Ülkemizdeki Din Hizmetleri

Konuya Başlarken

Dinî konularda toplumun doğru bilgilendirilmesi, güvenilir bilgilerin yaygınlaştırılması ve bu hizmetleri yürütecek personelin yetiştirilmesi, din hizmetlerinin düzenli ve etkili bir şekilde yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1. **Ülkemizdeki din hizmetlerini yerine getiren görevlilerden hangilerini biliyorsunuz?**
2. **Din görevlilerinin ne tür görev ve sorumlulukları vardır? Düşüncelerinizi paylaşınız.**

Din Hizmetlerinin Yürütülmesi

Din hizmetleri; toplumun dinî konularda bilgilendirilmesini, ibadet yerlerinin yönetilmesini ve bu alandaki görevlerin yürütülmesini sağlayan faaliyetlerdir. Dinî ve manevi değerlerin doğru aktarılması ile toplumsal huzurun korunması kamu sorumluluğu olduğundan din hizmetleri ülkemizde kamu hizmeti olarak yürütülmektedir.[1]

Ülkemizdeki din hizmetlerini yürütme görevi, 1924 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığına kanunlarla verilmiştir.[2] Yapılan yasal düzenlemelerle Başkanlığın teşkilat yapısı ve görev alanı güncellenerek din hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesine imkân tanınmıştır.[3]

Türk toplumunda, ibadet edilen küçük yerlere mescit, içinde cuma namazı kılınabilen büyük mescitlere ise cami denir.

("cami", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 44; "mescit", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 233)

Din hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din görevlileri tarafından yerine getirilmektedir. Bu kapsamda **cami** ve **mescitlerde** sunulan din hizmetleri, vaaz ve irşat faaliyetleri, Kur'an eğitimi, aile ve gençlere yönelik çalışmalar, manevi danışmanlık hizmetleri ile hac ve umre organizasyonları gibi doğrudan halka yönelik birçok hizmet yürütülmektedir. Ayrıca daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla kitap ve dergi gibi basılı yayınlarla birlikte radyo, televizyon, dijital içerikler aracılığıyla dinî bilgilendirme ve rehberlik faaliyetleri sürdürülmektedir.

Din hizmetlerinin önemli bir bölümü cami merkezli olarak yürütülmektedir. İslam medeniyetinde camiler, tarih boyunca dinî hayatın, eğitimin ve sosyal yaşamın merkezi olarak çok yönlü bir işlev görmüştür (Görsel 1.1). Camiler, din hizmetlerinin odağında yer alma ve çeşitli din eğitimi faaliyetlerinin sunulduğu merkez olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir.[4]

Görsel 1.1: II. Bayezid Camii ve Külliyesi / Edirne

Diyanet İşleri Başkanlığı, cami merkezli din hizmetlerinin yanı sıra toplumun ihtiyaç ve taleplerini dikkate alarak din eğitimi faaliyetleri de düzenlemektedir. Bu faaliyetler; çocuk, genç, yetişkin, kadın, erkek ve özel gereksinimli bireyler dâhil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin yararlanabileceği şekilde planlanmaktadır. Bu kapsamda hizmet veren Kur'an kursları, bireylerin sahih dinî bilgilere dayalı bir eğitim almalarını sağlamak amacıyla yapılandırılmış yaygın din eğitimi kurumlarıdır. Bu kurslarda Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun olarak okunup anlaşılması, temel dinî bilgiler, Peygamber Efendimiz'in hayatı ve ahlaki değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir. Ayrıca Başkanlık tarafından yürütülen hafızlık eğitimi programlarıyla, öğrencilerin ihtiyaçları dikkate alınarak planlanan bir eğitim süreciyle hafız olmaları amaçlanmaktadır.[5]

Darülkurra: Osmanlı Dönemi'nde Kur'an-ı Kerim öğretimi ve kıraat alanında uzmanlık eğitimi verilen, hafızların yetiştirildiği eğitim kurumlarıdır.
(Bozkurt, "Dârülkurrâ", 8/543)

Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi

Din görevlisi, toplumun din hizmetlerini meslek olarak yürüten kişilere verilen genel addır. Bu kapsamda vaizler, Kur'an kursu öğreticileri, imam-hatipler, müezzin-kayyımlar gibi görevliler din görevlisi olarak adlandırılır.[6]

Ülkemizde temel eğitim ve ortaöğretimde din eğitimini Millî Eğitim Bakanlığı yerine getirmektedir. Okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin yanında Kur'an-ı Kerim, peygamberimizin hayatı ve temel dinî bilgiler gibi seçmeli dersler de okutulmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde imam hatip liseleri, yükseköğretim düzeyinde ise ilahiyat fakülteleri, din hizmetlerinde görev alacak personelin yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

İmam hatip okulları, din hizmetlerinde görev alacak nitelikli din görevlisi yetiştirmek ve aynı zamanda öğrencileri yükseköğretime hazırlamak amacıyla açılmıştır[7] (Görsel 1.2). Bu okullar; İslam'ın temel esasları doğrultusunda bir din anlayışının yerleşmesine, dinî ayrışmaların önlenmesine ve toplumsal bütünlüğün korunmasına destek olan önemli eğitim kurumlarıdır.[8]

Görsel 1.2: İmam hatip okulları hem akademik eğitim hem de din eğitimi veren öğretim kurumudur.

İlahiyat fakülteleri; müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an kursu öğreticisi gibi din görevlilerinin yetiştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu fakülteler, din görevlisi olmak isteyenlerin akademik bilgiler edindiği ve mesleki uzmanlık kazandığı yükseköğretim aşamasını oluşturmaktadır. İlahiyat fakülteleri ayrıca din kültürü ve ahlak bilgisi ile imam hatip lisesi meslek dersleri öğretmenlerini de yetiştirerek din eğitimini verecek nitelikli insan kaynağı sunmaktadır.[9]

Diyanet İşleri Başkanlığında göreve başlayacak olan vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an kursu öğreticileri için meslek öncesi eğitim verilmektedir. Din görevlilerinin yeterliliklerini artırmak amacıyla ayrıca hizmet içi eğitim programları düzenlenmektedir. Söz konusu eğitimler, Başkanlığın bünyesindeki diyanet akademileri tarafından yürütülmektedir.[10] Bu eğitimlerle din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okuyabilmeleri, İslami ilimlerin temel kaynaklarından yararlanabilmeleri, teorik ve pratik açıdan donanımlı bireyler olarak mesleki yeterliliklerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır.[11]

Din Hizmetlerinde Görevler

Din hizmetlerinin etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde farklı görev ve sorumluluklara sahip din görevlileri istihdam edilmektedir. Başkanlığa bağlı olarak din hizmetlerini yürüten başlıca görevliler; müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an kursu öğreticisidir.

fetva

Fıkıh âliminin, kendisine sorulan fıkhi bir mesele hakkında verdiği hüküm ve cevaptır.

(Paçacı, "fetvâ", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 180)

Müftü

Müftü; fıkhi bir meselenin dinî-hukuki hükmünü açıklama ve fetva verme yeterliliğine sahip kişi, fetva veren anlamına gelmektedir.[12] Müftüler; dinî konularda toplumu aydınlatmakla birlikte, cami ve Kur'an kurslarının düzenli işleyişini sağlamak ve din görevlilerinin çalışmalarını yönetmekle görevlidir (Görsel 1.3). Müftüler, il ve ilçelerde din hizmetlerinin yürütülmesinde en yetkili görevlidir.[13]

Görsel 1.3: Diyanet İşleri Başkanlığı fetva hattı kanalıyla insanların dinî sorularına cevap vermektedir.

Vaiz

Vaizler; toplumu dinî konularda bilgilendirmek, irşat faaliyetlerini yürütmek, vaaz vermek ve dinî sohbetler yapmakla görevlidir (Görsel 1.4). Bu kapsamda vaizler; camilerin yanı sıra cezaevi, hastane, huzurevi ve çocuk yuvalarında vaaz ve irşat hizmeti sunar, müftülüklerin fetva hattında görev alır ve ayrıca aile irşat ve rehberlik bürolarında görev yapar.[14] Vaizler, ihtiyaç duyulan alanlarda inceleme ve araştırmalar da yaparak topluma dinî konularda rehberlik ederler.[15]

Görsel 1.4: Vaaz hizmetinden bir görünüm

İmam-Hatip

İmam-hatipler; camide namazları kıldırmak, hutbe ve vaaz vermek, cami içi eğitim ve irşat faaliyetlerini yürütmekle görevlidir (Görsel 1.5). Caminin düzen ve temizliğini sağlamak, dinî gün ve gecelerde programlar düzenlemek, cenazeyle ilgili görevleri yerine getirmek ve görev yerlerindeki dinî ihtiyaçlara rehberlik etmek imam-hatiplerin sorumlulukları arasındadır.[16]

Görsel 1.5: İmam-hatiplerin görevlerinden biri de cemaate namaz kıldırmaktır.

İslam toplumunun ilk dönemlerinde imamet; topluma önderlik edilmesi ile tüm idari ve dinî hizmetlerin yürütülmesini kapsayan bir görev olmuştur. Bu görev, Peygamberimizin uygulamalarıyla şekillenmiş ve ümmete emanet edilen nebevi bir sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Günümüzde ise imamet, imam-hatiplerin namazda **cemaate** öncülük etmesini ve topluma dinî konularda hizmet sunmasını ifade etmektedir.[17]

cemaat

Namaz kılmak için bir araya gelen ve imama uyan topluluk.

("cemaat", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 47)

Müezzin-Kayyım

Müezzin-kayyımlar; ezan ve sela okumak, namazlarda müezzinlik yapmak, camiyi ibadete hazır bir şekilde açık tutmak, camideki teknik cihazların çalışır durumda olmasını sağlamak, caminin bakımını yapmakla görevlidir. Müezzin-kayyımlar, Kur'an ve temel dinî bilgilerin öğretiminde imam-hatibe yardımcı olmak, gerektiğinde imam-hatiplik görevlerini yürütmek ve namaz sonrası tesbihatların yapılmasını sağlamakla görevlidir.[18]

Kur'an Kursu Öğreticisi

Kur'an kursu öğreticilerinin başlıca görevleri Kur'an-ı Kerim okumayı ve temel dinî bilgileri öğretmektir. Aynı zamanda Kur'an kursu öğreticileri; hafızlık eğitimlerinde, müftülüğün düzenlediği irşat ve eğitim programlarında da görev alırlar.[19]

Din görevlilerinin yetiştirilmesi ve din hizmetlerindeki görevlerle ilgili hafıza kartı etkinliğine ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Aile Danışmanlığı ve Manevi Rehberlik Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetlerini yalnızca ibadet mekânlarıyla sınırlı görmeyerek bireylerin ve ailelerin manevi, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı rehberlik faaliyetleri de yürütmektedir. Aile ve dinî rehberlik büroları aracılığıyla sunulan bu hizmetler; gençlere, hükümlü ve tutuklulara, hastalara, özel gereksinimli bireylere, bağımlılıkla mücadele edenlere, göçmenlere ve sosyal hizmet kurumlarında barınanlara yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalar, toplumun her kesimine ulaşarak aile bütünlüğünü güçlendirmeyi, toplumsal huzuru desteklemeyi ve bireylerin manevi dayanıklılığını artırmayı amaçlamaktadır.[20]

Yorumlayalım

Aşağıdaki tabloda din hizmetlerinde destek gereksinimi olan bazı bireyler ve bu bireylere sunulabilecek destek örneği verilmiştir. Bu bireylerin din hizmetlerinden daha etkili şekilde yararlanabilmeleri için başka ne tür destekler sağlanabileceğini arkadaşlarınızla paylaşınız.

Destek Gereksinimi Olan Birey	Sunulabilecek Destek
Yaşa bağlı desteğe ihtiyaç duyan birey	Evde dinî rehberlik ve ziyaret hizmetleri
Sağlık sorunu yaşayan birey	
İşitme yetersizliği olan birey	
Görme yetersizliği olan birey	
Bedensel yetersizliği olan birey	

4-6 Yaş Grubuna Yönelik Din Hizmetleri

Çocukluk dönemine yönelik yaygın din eğitimi hizmetlerinin planlanması ve bu yaş gruplarına uygun din ve değerler eğitiminin verilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetleri kapsamındadır. 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında, çocukların gelişim özelliklerine uygun etkinlikler yapılmaktadır (Görsel 1.6). Bu kapsamda Yüce Allah'ı, Kur'an-ı Kerim'i ve İslam'ın temel değerlerini sevgi ekseninde tanımaları; Peygamber Efendimiz'i örnek almaları ve dinî hayatla olumlu bağ kurmaları hedeflenmektedir. Ayrıca çocuklardan, kazandıkları bu değerleri, günlük hayata yansıtmaları beklenmektedir.[21]

Görsel 1.6: 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında çocukların aktif katılabileceği etkinliklerden yararlanılır.

İl Müftüsü	• En az dört yıllık dinî yükseköğretim mezunu olmak • Başkanlıkta, en az beş yılını ilçe müftüsü veya dengi görevlerde geçirmiş olmak kaydı ile vaizlik veya üstü sayılan görevlerde toplam sekiz yıl görev yapmış olmak veya ilahiyat fakültelerinde öğretim üyesi olarak beş yıl görev yapmış olmak
Vaiz	• Dört yıllık dinî yükseköğretim mezunu olmak • İhtisas kursunu başarı ile bitirmiş olmak • Başkanlıkta en az iki yıl çalışmış olmak • Vaizlik sınavında başarılı olmak
Kur'an Kursu Öğreticisi	• İmam hatip lisesi mezunu veya üstü dinî öğrenim düzeyine sahip olmak • KPSS'den Başkanlıkça belirlenen puanı almış olmak • Din Hizmetleri Alan Bilgisi Sınavı'ndan yeterli puanı almış olmak
İmam-Hatip	• İmam hatip lisesi mezunu veya üstü dini öğrenim düzeyine sahip olmak • KPSS'den Başkanlıkça belirlenen puanı almış olmak • Din Hizmetleri Alan Bilgisi Sınavı'ndan yeterli puanı almış olmak
Müezzin-Kayyım	• Lise veya dengi okul mezunu olmak • Hafız (İmam hatip lisesi mezunları için bu şart aranmaz.) olmak • KPSS'den Başkanlıkça belirlenen puanı almış olmak

(Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği, md. 6; Vaizlik, Kur'an Kursu Öğreticiliği, İmam-Hatiplik ve Müezzin-Kayyımlık Kadrolarına Atama ve Bu Kadroların Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği, md. 9)

Bilgi Grafiği 1.1: Din hizmetlerini yürüten başlıca görevlilerin atamalarıyla ilgili gerekli şartlar

Etkinlik - 1

20 dk

Adı	*Din Hizmetlerini Tanıyorum*
Amaç	*Ülkemizdeki din hizmetlerini müşahede edebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Din hizmetiyle ilgili meslekler, öğretmen tarafından tahtaya yazılır.*
2. *Öğrenciler, yazılan meslekler arasından birini rol olarak seçer.*
3. *Örnekte verildiği gibi öğrenciler; seçtiği role uygun yazı türünü, tema ve hedef kitleyi belirler.*
4. *Öğrenciler seçtiği meslekle ilgili belirlediği kriterlere göre kısa bir metin yazar.*

Rol (Kim olarak yazıyorsun?)	Hedef Kitle (Kime hitaben yazıyorsun?)	Yazı Türü (Hangi türde yazıyorsun?)	Tema (Hangi konuda yazıyorsun?)
Kur'an kursu öğreticisi	veliler	mektup	Kur'an'la tanışan minik kalpler

Rol (Kim olarak yazıyorsun?)	Hedef Kitle (Kime hitaben yazıyorsun?)	Yazı Türü (Hangi türde yazıyorsun?)	Tema (Hangi konuda yazıyorsun?)

5. *Öğrencilerden hazırladıkları çalışmayı sınıfta paylaşmaları istenir.*

Değerlendirme: *Çalışmanızı Öz Değerlendirme Formu'nu kullanarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. Seçtiğim din görevlisinin bakış açısını, duygu ve düşüncelerini metnime yansıttım.			
2. Metnimi, belirlediğim hedef kitleye hitap edecek uygun bir dille yazdım.			
3. Seçtiğim yazı türünün özelliklerine ve şekil kurallarına uydum.			
4. Din hizmetlerini yürüten görevlilerin yetki ve sorumlulukları hakkında yeterli bilgi verdim.			
5. Etkinlik için verilen süreyi verimli kullandım.			

Din Görevlilerinin Temel Nitelikleri

Din görevlilerinin bazı temel niteliklere sahip olması gerekir. Din hizmeti sadece bilgi aktarmaktan ibaret değildir; bu sebeple din görevlisi, kişisel özellikleri, ilmî birikimi ve mesleki yeterliliği bakımından gerekli donanıma sahip olmalıdır.

Din görevlisi; Kur'an ve sünnete dayalı sahih dinî bilgiye sahip, temel İslam bilimleri ile kıraat ve tecvit alanında yetkin olmalı ve dinî ilimlerdeki birikimini sosyal ve beşerî bilimlerle bütünleştirmelidir. Bunun yanı sıra görev yaptığı çevrenin sosyal yapısını tanımalı, toplumun her kesimiyle ilgilenmeye çalışmalı ve anlattığı hakikatleri bizzat yaşayarak insanlara örnek olmalıdır.[22]

Biliyor musunuz?

Tarihimizde din hizmetlerini yerine getiren kimseler, hayrın hizmetkârları anlamında "hademe-i hayrat" olarak isimlendirilmiştir.

(Karaman, "Din Hizmetinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi", 31)

Din görevlisi, mesleğinin gerektirdiği temsil özelliklerine uygun olarak tevazu sahibi olmalı; temiz, dikkat çekmeyen ve cemaat nezdinde saygınlığını artıracak sade bir kıyafet tercih etmelidir. Etkili iletişim kurabilmeli, hitabet becerilerini geliştirmeli, dinî musikiye dair temel bilgi ve uygulama becerisine sahip olarak sesini doğru ve etkili biçimde kullanabilmelidir. Görevlerini sorumluluk bilinciyle ve titizlikle yerine getirmeli, insanlarla iletişimde empati kurmalı, sabırlı olmalı ve anlayışlı davranmalıdır.[23]

Görevliler, din hizmetlerini resmî bir görev olmanın ötesinde samimiyet ve fedakârlık temeline dayanan din gönüllülüğü hassasiyetiyle yerine getirmelidir. Bu görevi dünyevi çıkarlar gözetmeden, sadece Allah (cc)* rızası için ve severek yapmalıdır.[24]

Yorumlayalım

"Hepiniz sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz…"

(Buhari, "İstikraz", 20)

"Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekle!"

(Buhari, "İlim", 2)

"Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu.

Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!"

(Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, 445)

Ağaca meyve, yolcuya heybe yakışır.

Yalnız yaptıklarımızdan değil, yapmadıklarımızdan da sorumluyuz.

Yukarıda verilen hadisişerifler ile özlü sözleri görev ve sorumluluk bilinci bağlamında yorumlayınız.

Din Görevlilerinin Temel Nitelikleri

- İlmî yeterliliğe sahip olmalı
- Mütevazı olmalı
- Etkili iletişim kurabilmeli
- Toplumun her kesimiyle ilgilenmeli
- Meslektaşlarıyla iş birliği yapmalı
- Dinî musiki becerisine sahip olmalı
- Sade ve özenli giyinmeli
- Tecvit ve kıraatte yetkin olmalı
- Güvenilir olmalı
- Toplumu ve muhatabı tanımalı
- Toplumsal dayanışmayı önemsemeli
- Sabırlı olmalı
- Samimi ve fedakâr olmalı
- Yaşantısıyla örnek olmalı

Bilgi Grafiği 1.2: Din görevlilerinin kişisel, ilmî ve mesleki yeterliliklere sahip olması gerekir.

Geçmişte yüz yüze yapılan dinî hitabet faaliyetleri, zamanla radyo ve televizyon yayınlarıyla desteklenmiştir. İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla din hizmetleri hem yüz yüze hem de çevrim içi ortamlarda yürütülebilir hâle gelmiş; böylece bilginin topluma ulaşması kolaylaşmıştır. Ancak bilgiye ulaşmadaki bu kolaylık, sahih dinî bilgiye erişebilmek için internetteki içeriklerin doğruluğunun ve güvenirliğinin sorgulanmasını da zorunlu kılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Diyanet TV ve Diyanet Radyo gibi yayın organlarının yanı sıra elektronik ortamda hazırlanan yazılı, sesli, görüntülü ve dijital içerikler aracılığıyla İslam'ın mesajının toplumun her kesimine ulaştırılması hedeflenmektedir (Görsel 1.7).

Görsel 1.7: Yeni dinî hitabet platformları

Etkinlik - 2

20 dk

Adı	*Soru Kutusu*
Amaç	*Ülkemizdeki din hizmetlerini müşahede edebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Öğretmen rehberliğinde soru kutusu hazırlayınız.*
2. *Ülkemizdeki din hizmetlerinin topluma ulaştırılmasına yönelik merak ettiğiniz konuları belirleyiniz.*
3. *Belirlediğiniz konuya dair sorunuzu kâğıda yazınız.*
4. *Yazmış olduğunuz soruları soru kutusuna atınız.*
5. *Süreçte ek sorularınız olursa kutuya ekleyiniz.*
6. *Kutudaki soru kâğıtlarını karıştırınız.*
7. *Öğretmen rehberliğinde soru kutusundan bir kâğıt seçiniz ve kâğıtta yer alan soruyu cevaplayınız.*
8. *İhtiyaç hâlinde ders kitabındaki ilgili bölümü inceleyiniz.*

Değerlendirme: *Sorulara verilen cevaplardan ve ulaştığınız bilgilerden hareketle ülkemizdeki din hizmetlerinin topluma ulaştırılmasıyla ilgili çıkarımlarınızı yazınız.*

Kontrol Noktası

1. Ülkemizdeki din hizmetlerinin yürütülmesinde doğrudan sorumlu kurumun adını yazınız.

2. Din hizmetlerinin yerine getirilmesini sağlayan din görevlilerini yazınız.

3. Din görevlilerinin yetiştirilmesinde doğrudan görev alan eğitim kurumlarını yazınız.

1.2. Din Hizmetlerinde İletişim ve Hitabet

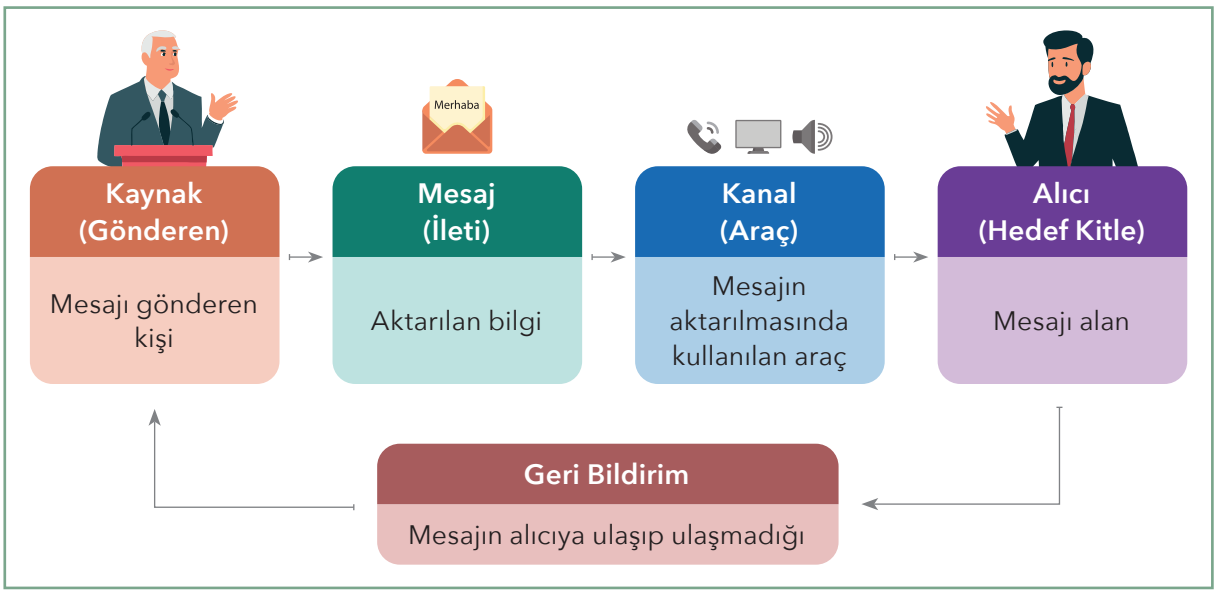
Konuya Başlarken

Etkili iletişim, düşüncelerin açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmesini sağlar ve hitabetin başarısını doğrudan etkiler. Bu süreçte konuşmacının hazırlıklı olması oldukça önemlidir.

Sınıfta yapacağınız hazırlıklı bir konuşmada nelere dikkat edilmelidir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İletişim ve Dinî Hitabet

İletişim; duygu, düşünce veya bilgilerin çeşitli yollarla başkalarına aktarılmasıdır.[25] İletişim süreci; kaynak, alıcı, mesaj, kanal ve geri bildirim ögelerinden oluşur.[26]

Bilgi Grafiği 1.3: İletişim unsurları

İletişim, insanın hem kendini ifade edebilmesi hem de muhatabını doğru anlayabilmesi için önemli bir ihtiyaçtır. Toplumsal bir varlık olan insanın, ilişkilerini sağlıklı biçimde sürdürebilmesi iyi bir iletişime bağlıdır. İletişimle taraflar arasında bir bağ kurulur; bilgiler, görüşler ve duygular paylaşılır.[27]

Yorumlayalım

"Mümin, kendisiyle kolay anlaşılıp geçinilen kişidir. Başkalarıyla dostluk kuramayan ve kendisiyle dostluk kurulamayan kişide hayır yoktur."

(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/400)

Verilen hadisişerifi iletişimin önemi ve etkili iletişim açısından yorumlayınız.

Hitabet, bir topluluk karşısında güzel ve etkili söz söyleme sanatıdır. Dinî hitabet ise din görevlilerinin İslam'a dair bilgileri topluma doğru bir şekilde aktarmak amacıyla yaptığı konuşmalardır.[28] Bu konuşmalar, duygu ve düşüncelerin yerinde, zamanında, akıcı ve kulağa hoş gelen açık bir dille ifade edilmesini gerektirir[29] (Görsel 1.8).

Görsel 1.8: Hitabet, dinî mesajların etkili biçimde iletilmesini sağlar.

Hitabet uygulamaları, hazırlıklı veya hazırlıksız şekilde yapılabilmektedir. Önceden hazırlanmış bir metinden yapılan konuşmaya "hazırlıklı konuşma", o anda düşünülerek yapılanlara ise "hazırlıksız konuşma" denir. Hazırlıksız konuşmaya doğaçlama veya irticalen konuşma da denilmektedir.[30]

Bir Konu, Bir Konuşma

Öğretmeninizle belirlediğiniz bir konuda 2-3 dakikalık hazırlıksız bir konuşma yapınız. Konuşmanız için zihninizde bir hedef kitle (gençler, yaşlılar, hastalar vb.) belirleyerek onların duygu ve düşüncelerini dikkate alınız.

Din Hizmetlerinde Etkili İletişim

Dinî hitabette verilmek istenen mesaj, en net biçimde ve mümkün olan en kısa sürede iletilmelidir. Mesajın alıcı tarafından doğru anlaşılması ve geri bildirimin zamanında oluşması gerekir.[31] Bunun için başarılı bir iletişimde mesaj, dikkat çekici bir biçimde tasarlanmalı ve anlaşılır bir dille sunulmalıdır. Mesajın içeriği, hedef kitlenin ihtiyaçlarına doğrudan hitap etmeli ve toplumsal hassasiyetleri gözetmelidir. İletişim sürecinde en uygun araç seçilmeli; yeni bilgiler, hedef kitlenin mevcut birikimiyle ilişkilendirilerek aktarılmalıdır. Konuya doğrudan ve keskin bir giriş yapmaktan kaçınılmalı, muhatabı kademeli biçimde ikna eden bir anlatım benimsenmelidir.[32]

Din hizmetlerinde verimlilik ve kalitenin artırılması; insan odaklı bir yaklaşım ve doğru iletişim yöntemleriyle mümkündür. Dinin ana ilkeleri sabit kalsa da muhatap kitlenin içinde bulunduğu koşullar sürekli bir dönüşüm içerisindedir. Din hizmeti sunulurken toplumdaki bu değişimlerin dikkate alınması gerekir. Bu doğrultuda, İslam'ın mesajlarının topluma etkili ve doğru bir şekilde aktarılabilmesi için iletişimin ilke ve yöntemlerinden yararlanmak gerekir[33] (Görsel 1.9).

Görsel 1.9: Din hizmetlerinde etkili iletişim önemlidir.

Din hizmetlerinde mesajın doğru anlaşılması ve amacına ulaşması için hedef kitlenin özellikleri dikkate alınmalıdır. Muhatabın yaş, eğitim, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun belirlenen içerik ve üslup, din hizmetlerinin topluma daha etkili şekilde ulaşmasını sağlar.[34]

Yüce Allah buyuruyor ki

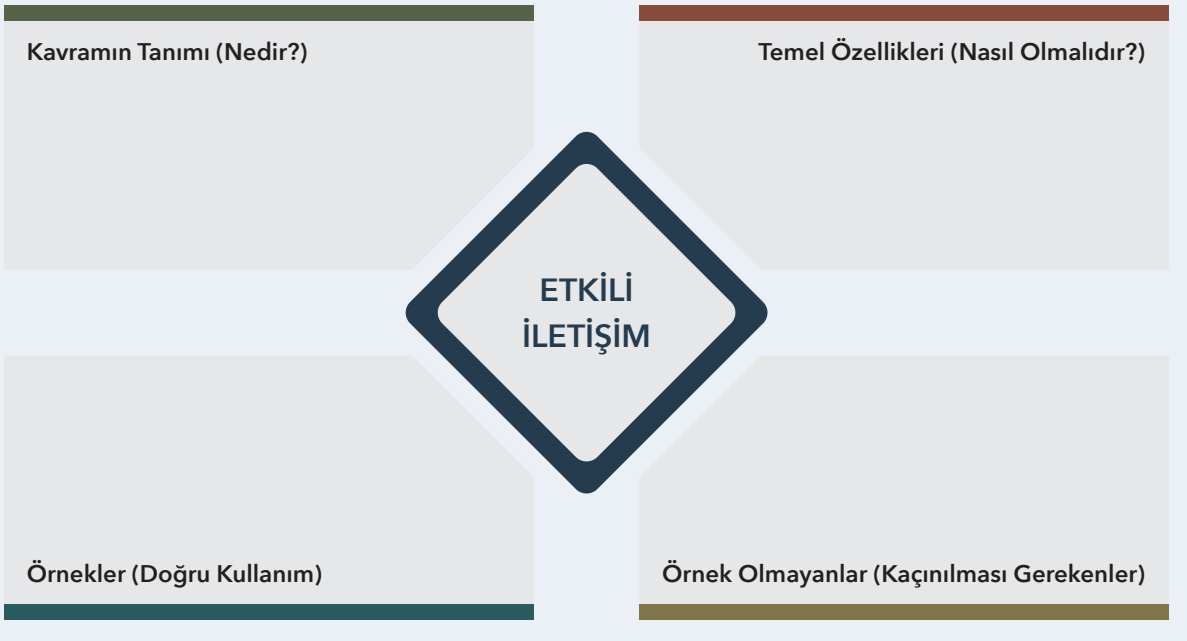
"Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler…"

(İsra suresi 53. ayet)

Etkili iletişim için üslup, beden dili ve ses tonu gibi unsurlara dikkat edilmelidir. Konuşmanın amacı, hedef kitlenin özellikleri ve hitabet mekânı üslubun belirlenmesinde etkilidir. Gönül diliyle yapılan bir hitap; mesajı daha anlaşılır ve ikna edici hâle getirir. Böylece mesajın muhatap tarafından en güzel şekilde benimsenmesi sağlanır.[35] Dinî hitabette güzel bir üslup kadar beden dilinin doğru kullanımı da önemlidir. Hitabete başlamadan önce dinleyiciler üzerinde iyi bir intiba bırakmak gerekir. Bu sebeple hatip, güven veren bir duruş sergilemeli; göz teması, ses tonu ve beden dilini uyumlu bir şekilde kullanarak mesajını etkili biçimde iletmelidir. Ses tonu da konuşmanın anlaşılmasını kolaylaştırır ve hitabetin etkisini artırır. Bu nedenle sesin anlaşılır ve dinleyiciyi rahatsız etmeyecek ölçüde işitilir olması gerekir. Ayrıca konuşmanın sıkıcı olmaması için ses tonu zaman zaman doğal bir şekilde değişmelidir.[36]

Yazalım

"Etkili iletişim" kavramının tanımını, temel özelliklerini ve doğru / yanlış uygulama örneklerini öğrendiklerinizden hareketle verilen şemaya kendi cümlelerinizle yazınız.

Hakk'a ve Hakikate Çağrı

Müslüman, imkânı ve yeterliliği ölçüsünde insanları Allah'a (cc) kulluğa ve İslam'a çağırmakla sorumludur. Bu sorumluluk dinî iletişim bağlamında davet, tebliğ, irşat ve emir bilmaruf nehiy anilmünker kavramlarıyla ifade edilir. Bu kavramlar, temel maksatları bakımından yakın anlamlar taşımakla birlikte aralarında bazı farklılıklar vardır.

Davet, insanları İslam'ı kabul etmeye ve İslam'ın hükümlerini uygulamaya çağırmaktır.[37] **Tebliğ**, peygamberlerin Allah'tan (cc) aldığı vahyi olduğu gibi insanlara ulaştırıp bildirmesidir.[38] Ayrıca tüm inananların imkânları ölçüsünde İslam'ın mesajlarını insanlara duyurmaya çalışması tebliğ kapsamında sürdürülmesi gereken bir sorumluluktur.[39] **İrşat**, Müslümanları dinî görevlerini yerine getirmeye çağırmak, onlara doğru yolu göstermek ve dinî sorumlulukları yerine getirmeleri hususunda rehberlik etmektir.[40] **Emir bilmaruf nehiy anilmünker**, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya yönelik faaliyetlerdir. İyiliği hâkim kılmak ve kötülüğü önlemek, faziletli bir toplumun oluşmasına katkı sağlar.[41]

Yazalım

Dinî hitabetle ilişkilendirilen ve aşağıda belirtilen ayet mealleri ile hadis metinlerini bularak yazınız.

Fussilet suresi 33. ayet:

Maide suresi 67. ayet:

Tirmizi, "Birr", 15:

Müslim, "İmare", 133:

Yazalım

Aşağıdaki anlam çözümleme tablosunda verilen açıklamaların hangi kavrama ait olduğunu belirleyerek ilgili alanları işaretleyiniz.

Açıklama	Davet	Tebliğ	İrşat	Emir bilmaruf nehiy anilmünker
İslam'ı kabul etmeye ve esaslarını uygulamaya çağırmaktır.				
İyiliği hâkim kılmak ve kötülüğü önlemek için gösterilen çabadır.				
Müslümanlara dinî görevlerini yerine getirmeleri konusunda yol göstermektir.				
Peygamberlerin aldıkları vahyi eksiksiz bildirmesidir.				

Dinî Hitabetin Hazırlık ve Uygulama Süreci

Kur'an-ı Kerim, etkili bir hitabet için samimiyet, doğruluk, nezaket ve muhatabı incitmemek gibi bazı ilkelere dikkat çeker. Buna göre sözün etkili ve kalıcı olması her şeyden önce hatibin samimiyetine ve tutarlılığına bağlıdır. İnsanlara iyiliği tavsiye edip bunu kendi hayatında uygulamayan kimsenin sözü, etkisini kaybeder.[42] Kur'an'ın işaret ettiği davet yolu, muhatabı incitmeden hikmetle ve güzel bir üslupla hakikate çağırmaktır.[43] Nitekim Yüce Allah, Hz. Musa'ya Firavun'a karşı bile "yumuşak söz" söylemesini emretmiştir.[44]

Peygamber Efendimiz, "*Güzel söz sadakadır.*"[45] buyurarak güzel konuşmanın ibadet değeri taşıdığını vurgulamıştır. Bu anlayış, onun günlük hayatına ve insanlarla kurduğu iletişime de yansımıştır. Resulullah; beden dilini etkili kullanır, konuşmalarında özlü anlatımı tercih eder ve güzel söz söylerdi. O, kırıcı ifadelerden ve kaba davranışlardan uzak durur, muhatabının durumunu dikkate alır ve onlarla empati kurardı. Anlattıklarının daha iyi anlaşılması için çarpıcı benzetmeler ve örneklerden yararlanırdı. Zorlaştırmayı değil kolaylaştırmayı ilke edinir, insanlara hoşgörüyle yaklaşır ve kimseyi incitmezdi.[46] Vaaz ve sohbetlerinde sert ve karamsar bir üslup yerine güler yüzlü ve müjdeleyici bir tavır sergilerdi. Hataları dile getirirken kişiyi doğrudan hedef almadan, dolaylı ve incitmeyen ifadeler kullanırdı.[47]

İletişim açısından incelendiğinde verilen mesajın etkisini artırmak için Kur'an-ı Kerim'de şu yöntemlerin öne çıktığı görülür:

- Muhatapla ortak noktaları tespit edip öne çıkarmak, olumlu bir iletişim zemini oluşturur.

- Mesajı uygun biçimde tekrar etmek, mesajın kalıcılığını artırır ve pekiştirir.
- Bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta ilerlemek mesajın anlaşılmasını kolaylaştırır.
- Mesajı adım adım ve alıştırarak sunmak muhatabın mesajı içselleştirmesine yardımcı olur.
- Anlatılan hususları örnek olaylarla (kıssalarla) desteklemek mesajın daha iyi kavranmasını sağlar.
- Soru-cevap yöntemi muhatabın düşünmesini ve çıkarımlar yapmasını destekler.[48]

Paylaşalım

Verilen karekodlardan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan Hadislerle İslam adlı eserin "Hz. Peygamber'in Konuşma Tarzı (1)" ve "Hz. Peygamber'in Sahabeyle İletişimi (2)" başlıklı bölümlerini inceleyiniz.

(1) (2)

1. **İncelediğiniz metinlerden Hz. Peygamber'in insanlarla iletişimine dair dikkat çeken özellikleri listeleyerek belirleyiniz.**
2. **Sınıfta nezaket kurallarına uyarak sırayla söz isteyiniz.**
3. **Belirlediğiniz özellikleri 15-20 saniye içinde paylaşınız.**

Dinî hitabetin amacına ulaşması için önemli olan hazırlık süreci, başarılı bir hitabetin temelini oluşturur ve konuşmacının özgüvenini artırır.[49]

Dinî hitabetin hazırlık aşamasında dikkat edilmesi gerekenler şunlardır:

Hedef Kitleyi Tanıma

Hitabete hazırlanırken muhatap kitle her yönüyle incelenmeli, kitlenin beklentileri tespit edilmelidir. Bu doğrultuda yapılacak hazırlık çalışması muhatabın seviyesine uygun şekilde planlanmalıdır.[50]

Amaç ve Konu Belirleme

Konuşma öncesinde hedefler belirlenmeli ve dinleyicilere aktarılacak mesajlar netleştirilmelidir. Seçilen konu, dinleyicilere uygun ve onların ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olmalıdır.[51] Ayrıca güncel olaylar, karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar dikkate alınmalı ve konunun bu olaylarla doğal bir şekilde ilişkilendirilmesine özen gösterilmelidir.[52]

Planlama

Hitabet uygulaması öncesinde plan yapmak gerekir. Bu plan; konuşmacının hangi aşamada ne yapacağını ve ne söyleyeceğini belirlemesine, aynı zamanda anlatacaklarının dinleyiciler açısından önemini kavramasına yardımcı olur. Konuşmacı, sunumunu planlarken kendisine ayrılan süreye mutlaka riayet etmelidir. Aksi hâlde sürenin aşılması, dinleyicilerin dikkatinin dağılmasına ve konuşmanın etkisinin azalmasına neden olabilir.[53]

Bilgi Toplama

Hitabete hazırlık aşamasında güvenilir kaynaklardan yararlanmak büyük önem taşır (Görsel 1.10). Dinî hitabetin temel kaynakları Kur'an ve sünnettir. İçerik oluştururken konuyla ilgili ayetler tespit edilmeli; ayetler kendi bağlamı içinde ve Kur'an-sünnet bütünlüğü gözetilerek değerlendirilmelidir. Ayetlerin doğru anlaşılması için tefsir kaynaklarından faydalanılmalıdır. Hadis seçiminde bilhassa *Kütübisitte* gibi muteber eserlerde yer alan sahih rivayetler tercih edilmelidir. Güncel fıkhi konularda ise Din İşleri Yüksek Kurulu kararları dikkate alınarak güvenilir bir içerik oluşturulmalıdır.[54]

Görsel 1.10: Hitabete hazırlanırken güvenilir kaynaklar seçilmelidir.

? Biliyor musunuz?

Dinî hitabette söze belirli bir usul ile başlamak gerekir. Buna göre öncelikle besmele (bismillahirrahmanirrahîm) ile başlanır. Ardından hamdele (elhamdülillah) ile Allah'a (cc) hamdedilir. Son olarak salvele (Hz. Peygamber'e salatüselam) getirilerek hitabete giriş yapılır.

(Baş, "Sözü Güzel Söylemenin Toprağını İşlemek", 40-41)

Hitabet Uygulamalarında Hatibin Dikkat Etmesi Gerekenler:

- Hatip, öncelikle konuyla ilgili kaynakları tarayarak konuya hâkimiyetini artırmalıdır. Duygularını kontrol altına alarak psikolojik hazırlığını tamamlamalı ve iletişim becerilerinin temel kurallarını dikkate alarak hitabete hazır hâle gelmelidir.
- Konuşma yapacağı zaman dilimini dikkate almalı ve konuşmaya ayıracağı süreyi önceden planlamalıdır.
- Konuşma yapacağı mekânın fiziksel şartları ve teknolojik imkânları ile dinleyicilerin oturma düzeni hakkında bilgi edinmeli; buna göre gerekli düzenlemeleri yaparak olası aksaklıkların önüne geçmelidir.
- Hitabet uygulamasında izleyeceği yöntemlere karar vermeli, kullanacağı araç, gereç ve materyalleri belirleyip kullanıma hazır hâle getirmelidir.

- Hatip; konu başlıklarını ve konuşmanın bölümlerini içerecek şekilde konuşma planını ana hatlarıyla oluşturmalıdır.[55]
- Dinleyicilerin karşısına çıkmadan önce mutlaka prova yapmalıdır.
- Konuşma sırasında kullanılacak notlar önceden küçük hatırlatıcı kartlar hâlinde hazırlanmalıdır.[56]
- Diksiyon kurallarına dikkat etmeli; monotonluğu önlemek için vurgu ve tonlamaya özen göstermeli, konuşma hızını iyi ayarlamalıdır.
- Uzun ve benzer cümlelerden kaçınmalı; kısa ve anlaşılır cümleler kullanmalıdır.[57]

Din hizmetleri ve iletişim konusundaki bilgi yarışmasına ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Etkinlik - 3

20 dk

Adı	*Din Hizmetlerinde İletişim ve Hitabet*
Amaç	*Din hizmetlerinde iletişim ve hitabetin unsurlarını çözümleyebilme*

Yönerge: 1. *Metni okuyunuz ve metinle ilgili soruları cevaplandırınız.*

Vaiz Ahmet Bey, gençlere yönelik "Sosyal Medya Ahlakı" konferansı için güvenilir kaynaklardan yararlandı. Konu ile ilgili ayet ve hadisleri not etti. Metni oluştururken akademik üslup benimsedi. Ancak gençlerin yaşını ve ilgilerini analiz etmedi. Sadece ne anlatacağına odaklandığı için hazırladığı metni uzun ve akademik cümlelerle doldurdu. Konferans günü salonu, oturma düzenini ve ses sistemini kontrol ederek kürsüye çıktı. Dinleyicilerle bağ kuracak dikkat çekici bir giriş yaptı. Ancak sunum boyunca başını kâğıtlardan hiç kaldırmadı, gençlerle göz teması kurmadı. Hazırladığı metni monoton bir ses tonuyla, vurgu ve tonlama yapmadan okudu. Kürsüde gergin durdu, jest ve mimiklerini hiç kullanmadı. Konuşma süresini de doğru planlamadığı için anlatacaklarını yetiştiremeden programı bitirmek zorunda kaldı.

a) *Metinde vurgulanan din hizmetlerinde iletişim ve hitabet unsurlarını belirleyiniz.*

b) *Vaiz Ahmet Bey'in konuşmasında yer alan din hizmetlerinde iletişim ve hitabet unsurları arasındaki ilişkileri belirleyiniz.*

2. *Verilen tabloyu, hitabetin ilkeleriyle din hizmetlerinde iletişim ve hitabetin unsurlarını göz önünde bulundurarak doldurunuz.*

Değerlendirme Ölçütü	Metne Göre Tespit Edilen Sorun / Eksiklik
Hedef kitleyi tanıma	
Amacı ve içeriği belirleme	
Konuşmayı planlama	
Uygun üslup kullanma	
Ortam ve teknik hazırlık	
Dinleyiciyle iletişim kurma	
Ses tonu ve vurgu kullanımı	
Beden dili kullanımı	
Zaman yönetimi	

Değerlendirme: *Çalışmanızı Öz Değerlendirme Formu'nu kullanarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. Metindeki hitabet unsurlarını tespit edebildim.			
2. Metindeki iletişim unsurlarını (kaynak, alıcı, mesaj, kanal, geri bildirim) belirleyebildim.			
3. Vaiz Ahmet Bey'in yaptığı iletişim hatalarını açıkça ifade edebildim.			
4. Hitabet ilkeleri ile metindeki örnekleri ilişkilendirebildim.			
5. Hitabet ve iletişim unsurları arasındaki bağlantıyı açıklayabildim.			
6. Hitabet ilkeleri ile iletişim unsurları arasındaki ilişkiyi tablo üzerinde gösterebildim.			

Kontrol Noktası

Bir hatibin konuşmasına iyi hazırlanması ve iletişim kurallarına uyması, din hizmetlerinin verimliliğini nasıl etkiler? Bu durumu etkili iletişimin önemi çerçevesinde değerlendiriniz.

Performans Görevi	
Amaç Öğrencinin, ülkemizdeki din hizmetleri ile ilgili bir afiş hazırlayarak sunabilmesi	**Süre** Ön Hazırlık: Bir hafta Sınıf İçi Performans: 20 dakika
Görev Ülkemizdeki din hizmetlerini yürüten kurumlar ve buradaki meslekler ile ilgili afiş hazırlama	**Ürün** Afiş
Beceriler • Sınıflandırma • Çözümleme • Müşahede	**Değerlendirme Ölçütleri** • Bilgi toplama • Dil ve anlatım • Özgünlük • Estetik ve tasarım
Yönerge Bu performans görevine başlamadan önce aşağıdaki "Ön Hazırlık" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları iki hafta için tamamlayıp elde ettiklerinizi eksiksiz bir şekilde sınıfa getiriniz. "Sınıf İçi Performans" bölümündeki adımları esas alarak ürününüzü sınıfta sununuz. **Ön Hazırlık** • Diyanet İşleri Başkanlığı ve din hizmetleriyle ilgili ders kitabındaki metinleri inceleyiniz. • Din hizmetlerini yürüten kurumları ve bu kurumlardaki başlıca görevleri belirleyiniz. • Afişinizde kullanacağınız başlık, görsel ve kısa açıklamaları planlayınız. **Sınıf İçi Performans** • Hazırladığınız afişi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız. • Sunumunuzu 20 dakika içinde tamamlayınız.	
Değerlendirme: Yapılan çalışma Dereceli Puanlama Anahtarı'na göre değerlendirilecektir.	

Dereceli Puanlama Anahtarı			
Ölçütler	**Değerlendirme**		
	Mükemmel (3)	**Orta (2)**	**Geliştirilmeli (1)**
Bilgi Toplama	Afişte kurum adları, görevli ünvanları ve mesleki bilgiler eksiksiz ve doğrudur.	Afişte kurum ve mesleklere yer verilmiştir ancak bazı bilgiler yüzeysel kalmıştır.	Afişte kurum veya mesleklere ilişkin bilgiler büyük ölçüde eksiktir.
Dil ve Anlatım	Dil açık ve anlaşılırdır; yazım, noktalama ve ifade hataları yoktur.	Dil genel olarak anlaşılırdır ancak birkaç yazım veya noktalama hatası bulunmaktadır.	Çok sayıda yazım hatası vardır; bu hatalar bilgilerin anlaşılmasını güçleştirmektedir.
Özgünlük	Afiş, öğrencinin kendine özgü bakış açısını yansıtmaktadır. Bilgiler öğrencinin kendi cümleleriyle ifade edilmiştir.	Afişte kısmen özgün ifadeler bulunmakla birlikte bazı bölümler kaynaktan doğrudan aktarılmış izlenimi vermektedir.	Afişte yer alan bilgiler büyük ölçüde kaynaktan olduğu gibi aktarılmıştır. Öğrencinin kendi ifadesi yoktur.
Estetik ve Tasarım	Renkler, görseller ve yazı boyutları uyumlu biçimde kullanılmıştır. Genel görünüm dikkat çekicidir.	Görsel öğeler kullanılmıştır ancak renk, yazı boyutu veya görsel yerleşimde tutarsızlıklar vardır.	Görsel açıdan özensizdir; renk, yazı ve görsel kullanımında belirgin bir tasarım anlayışı yoktur.

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki 1-5. cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kavramlardan doğru olanlarla tamamlayınız.

diyanet akademileri - fetva - geri bildirim - hitabet
ilahiyat fakülteleri - iletişim - müftü - vaiz

1. Fıkhi bir konuda fıkıh âliminin, kendisine sorulan soruya verdiği cevaba ..... denir.
2. Bir topluluk karşısında güzel ve etkili söz söyleme sanatına ..... denir.
3. İletişim sürecinde mesajın alıcıya ulaşıp ulaşmadığı ..... kavramıyla ifade edilir.
4. Din görevlilerinin yeterliliklerini artırmak amacıyla düzenlenen eğitimler ..... tarafından yürütülmektedir.
5. Dinî konularda halkı aydınlatan, vaaz veren ve dinî sohbetler yapmakla görevli din görevlisine ..... denir.

Aşağıdaki 6-10. önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise doğru ( ), yanlış ise yanlış ( ) kutucuğunu işaretleyiniz. Cevabınız yanlış ise gerekçesini yazınız.

6. Türkiye'de din hizmetlerinin yürütülme görevi Millî Eğitim Bakanlığına aittir.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

7. 4-6 yaş Kur'an kurslarının temel stratejisi sevgi eksenli din eğitimi vermektir.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

8. Güncel fıkhi konularda içerik oluştururken öncelikle hadis kaynaklarına başvurulmalıdır.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

9. Konuşmanın anlaşılırlığını sadece hedef kitlenin hazır bulunuşluğu belirler.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

10. Hitabette planlamanın sunum öncesinde yapılması gerekir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

Aşağıdaki 11-15. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

11. Din hizmetlerinin yürütülmesinde camilerin merkezî bir konuma sahip olmasının sebeplerini yazınız.

12. Din görevlilerinin yetiştirilmesinde imam hatip okullarının rolü nedir? Açıklayınız.

13. Din hizmetlerinde etkili iletişim neden önemlidir? Açıklayınız.

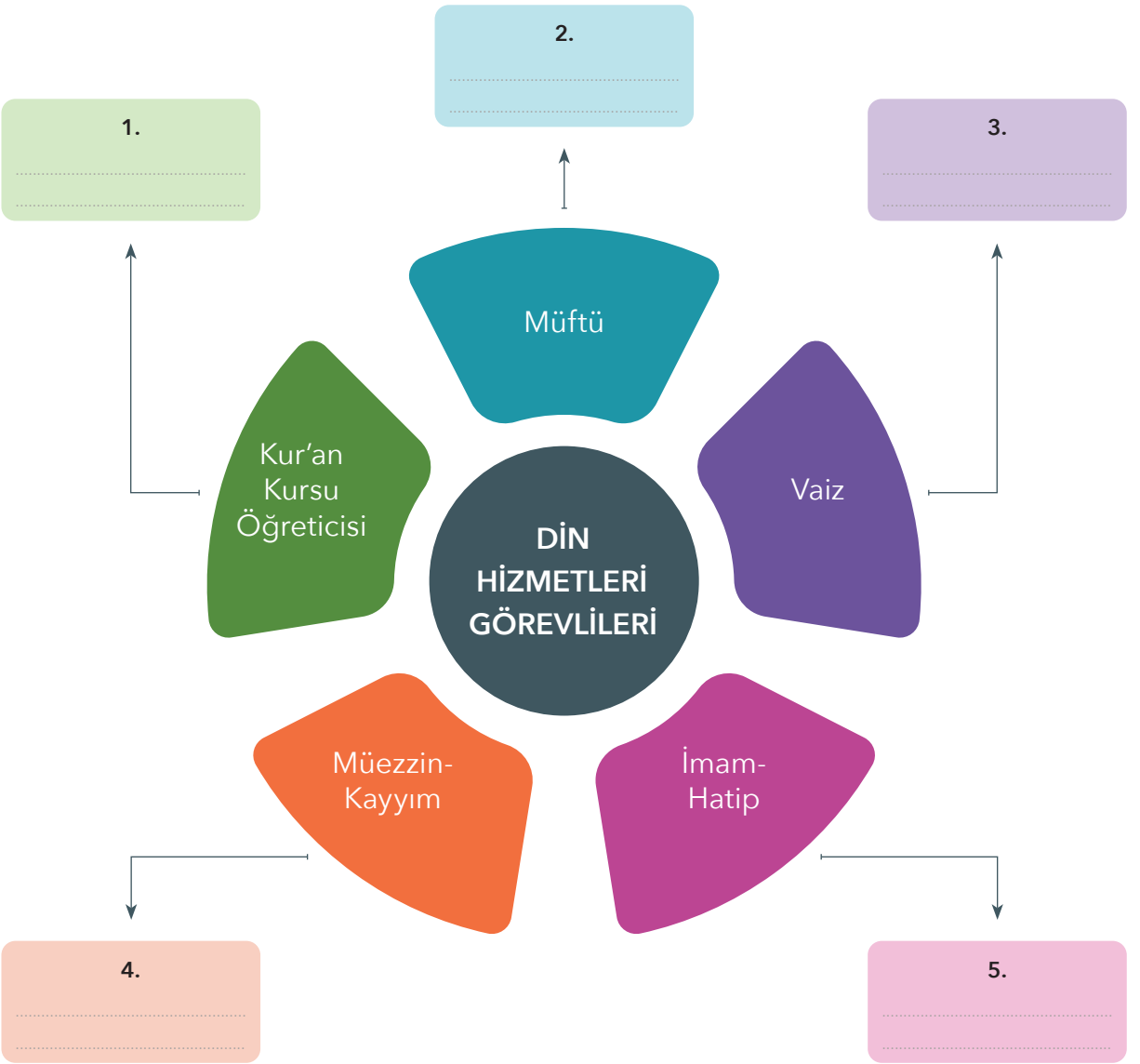
14. Bir hatibin insanlara hitap etmeden önce hazırlık aşamasında dikkat etmesi gereken hususlardan üçünü yazınız.

15. Din görevlilerinin temel niteliklerinden beş tanesini yazınız.

16. soruda verilen bilgi haritasını tamamlayınız.

16. Aşağıda din görevlileri ile görevleri arasındaki ilişkiyi gösteren bilgi haritası yer almaktadır. Bilgi haritasını ifadelerin başındaki harfleri kullanarak tamamlayınız. Gerektiği takdirde bir harfi birden fazla boşlukta kullanabilirsiniz.

a) Cemaate namaz kıldırmak
b) İbadet mekânlarını temiz ve düzenli tutmak
c) Hac ve umre hizmetlerini yürütmek
ç) Cami içi eğitim faaliyetlerini yürütmek
d) Hutbe okumak
e) Ezan ve sela okumak
f) Din görevlilerini sevk ve idare etmek
g) Camiyi her an ibadete hazır tutmak
ğ) Çocuklara dinî eğitim vermek
h) İl veya ilçe düzeyinde din hizmetlerini planlamak
ı) Cezaevi, hastane ve huzurevi gibi mekânlarda irşat faaliyetlerini yürütmek
i) Cenaze hizmetlerini yürütmek
j) Fetva nöbeti tutmak

Aşağıdaki 17-21. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

17. Din hizmeti, yalnızca bilgi aktarmaktan ibaret değildir. Bu nedenle din görevlisinin kişisel özellikleri, ilmî birikimi ve mesleki yeterliliğiyle bu görevin gerektirdiği donanıma sahip olması gerekir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi bir din görevlisinin temel niteliklerini en kapsamlı biçimde yansıtır?

A) İnsanlarla iletişiminde empati kurması, sabırlı olması ve her zaman güler yüzlü, anlayışlı davranması

B) Görev yaptığı çevrenin sosyal yapısını tanıması ve toplumun her kesimiyle ilgilenmesi

C) Dinî konuları sahih bilgiye dayanarak açıklaması ve bunu nezaketle, etkili iletişim kurarak sunması

D) Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okuyacak düzeyde tecvit ve kıraat bilgisine sahip olması

E) Dinî konularla ilgili sorulara, güncel meseleleri dikkate alarak uygun bir üslupla cevap vermesi

18. Bir ilçeye yeni atanan din görevlisi, mahalledeki gençlerin bazı inanç problemleri yaşadığını fark etmiştir. O, bu duruma çözüm bulmak amacıyla önce söz konusu problemlerin sosyolojik arka planını incelemiştir; ardından Kur'an ve sünnetin bu konulara yaklaşımını öğrenmiş ve bunları güncel bir dille gençlere anlatmıştır.

Buna göre bu din görevlisinin sergilediği tutum, aşağıdaki özelliklerden hangisiyle doğrudan ilişkilendirilemez?

A) Dinî ilimlerdeki birikim ile sosyal ve beşerî bilimler arasında bağlantı kurması

B) Görev yaptığı çevrenin sosyal yapısını dikkate alarak çözüm üretmesi

C) Toplumun önemli unsurlarından olan gençlere özel ilgi göstermesi

D) Sahih dinî bilgiyi güncel sorunların çözümünde kullanması

E) Problemlerin çözümünde toplumun ekonomik durumunu dikkate alması

19. **Dijital ortamlarda sunulan din hizmetlerinden yararlanan bir bireyin bilgiye yaklaşımıyla ilgili aşağıdaki tutumlardan hangisi doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir?**

A) Aynı bilginin birden fazla dijital platformda yer almasını yeterli görerek bu bilgiyi doğru kabul etmek

B) Dijital ortamdaki dinî içeriklerin güvenilirliğine şüpheyle yaklaşarak bu içeriklerden uzak durmak

C) Dijital ortamlardaki farklı dinî içerikleri karşılaştırarak ortak olan bilgileri doğru kabul etmek

D) Elde edilen dinî bilgileri bu alanda yetkili kurumun paylaşımlarıyla karşılaştırarak doğrulamak

E) Dinî bilgilere ulaşırken arama motorlarında ilk sıralarda yer alan sonuçları güvenilir kabul etmek

20. Diyanet İşleri Başkanlığının görev ve faaliyet alanına ilişkin aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Camilerde din hizmetlerini yürütür, vaaz ve irşat faaliyetlerini yerine getirir.
B) Kur'an kursları aracılığıyla Kur'an-ı Kerim öğretimi ve temel dinî bilgiler eğitimi verir.
C) Hac ve umre organizasyonlarını yürütür, bu ibadetlere yönelik hizmetler sunar.
D) Basılı ve dijital yayınlarla toplumu dinî konularda bilgilendirir, onlara rehberlik eder.
E) Ortaöğretim kurumlarında nitelikli din görevlisi yetiştirilmesini sağlar.

21. Din hizmetlerinde görev alan personelin görev ve sorumluluklarına ilişkin aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A) Müftüler, 4-6 yaş Kur'an kurslarında çocukların gelişimine uygun etkinlikleri bizzat uygular.
B) Vaizler, camilerin bakım-onarımını yürütür ve teknik cihazların düzgün çalışmasını temin eder.
C) İmam-hatipler; camide namaz kıldırır, hutbe okur, vaaz eder, dinî konularda insanlara rehberlik eder.
D) Müezzin-kayyımlar, dinî-hukuki meselelerde hüküm açıklar ve fetva verir.
E) Kur'an kursu öğreticileri, din görevlilerinin sevk ve idaresini üstlenerek din hizmetlerini planlar.

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Sonnotlar

* "Cellecelalüh" ifadesinin kısaltmasıdır. "Şanı yüce olan" anlamına gelir.

1 bk. Din Hizmetleri Stratejisi, 1-14.

2 bk. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 1.

3 bk. 6002 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

4 bk. Yılmaz, "Hayatın Merkezinde Fonksiyonel Cami", 21-25.

5 bk. Kılıç - Ölmez, *Diyanet Eğitim Hizmetleri*, 9-37.

6 Yılmaz, *Dini Hitabet*, 91.

7 bk. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, md. 32.

8 bk. Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, 184-191.

9 bk. Nazıroğlu, "Yüksek Din Öğretimi", 158-160.

10 bk. Güven, "Günümüz Türkiye'sinde Dinî İlimlerin İhyâ ve İnşâ Mekânları Olarak Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezi Programları", 175-192.

11 bk. Diyanet Akademisi Mesleki Eğitim Yönetmeliği, md.5.

12 bk. "müftî", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 491.

13 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 30.

14 bk. Yiğit, *Vaaz Kılavuzu*, 27-28.

15 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 32.

16 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 40.

17 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/202.

18 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 43.

19 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 37.

20 bk. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 7.

21 bk. 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 6.

22 bk. Yılmaz, "Din Görevlisinde Bulunması Gereken Nitelikler", 19-48.

23 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri, 10, 24-29.

24 bk. Erbaş, *Din Hizmetine Adanmış Gönüllere Sesleniş*, 26-28.

25 bk. "iletişim", Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, 1173.

26 bk. Aziz, *İletişime Giriş*, 29-33.

27 bk. Ege, "Din Hizmetlerinde İletişim", 65-66.

28 bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 5-10.

29 bk. Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 35-39.

30 bk. Eraslan, *Hitabet*, 151-157.

31 bk. Kazdal, "Hitâbette Etkili İletişimin Yeri", 73; Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 237.

32 bk. Oskay, *İletişimin ABC'si*, 47-51.

33 bk. Doğan - Ege, "Din Hizmetlerinde İletişim", 73-76.

34 bk. Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 100-103, 172, 250-251.

35 bk. Yiğit vd., *Vaaz Kılavuzu*, 83-91.

36 bk. Muallimoğlu, *Bütün Yönleri ile Hitabet*, 292-308.

37 bk. Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 53.

38 bk. Topaloğlu - Çelebi, "Tebliğ", 310.

39 bk. Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 58-62.

40 bk. Topaloğlu, "irşad", 22/454-455.

41 bk. Çağrıcı, "Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker", 11/138-141.

42 bk. Bakara suresi 44. ayet, Saff suresi 2. ayet.

43 bk. Nahl suresi 125. ayet.

44 bk. Taha suresi 44. ayet.

45 bk. Buhari, "Cihad", 128.

46 bk. Peker, *Kur'an ve Sünnet Ekseninde İletişim ve Halkla İlişkiler*, 141-158.

47 bk. Cirit, "Vaaz", 42/405.

48 bk. Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, 247-285.

49 bk. Özdemir, *Hitabet Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*, 183-185.

50 bk. Akyürek, "Hitabete Hazırlık", 74-76.

51 bk. Özdemir, *Hitabet Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*, 185-188.

52 bk. Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 104-105.

53 bk. Özdemir, *Hitabet Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*, 188.

54 bk. Yiğit vd., *Vaaz Kılavuzu*, 54-65, 99-104.

55 bk. Akyürek, "Hitabete Hazırlık", 80-106.

56 bk. Muallimoğlu, *Bütün Yönleri ile Hitabet*, 273-282.

57 bk. Özdemir, *Hitabet Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*, 239.

2. ÜNİTE

DİNÎ HİTABET UYGULAMALARI

2.1. Vaaz Uygulaması
2.2. Hutbe Uygulaması
2.3. 4-6 Yaş Grubu Din Eğitimi Uygulaması

Anahtar Kavramlar

- hatip
- hutbe
- mihrap
- minber
- vaaz

Bu ünitede sizlerden

- vaazı usulüne uygun olarak yerine getirebilmeniz,
- hutbeyi usulüne uygun olarak yerine getirebilmeniz,
- 4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimini usulüne uygun olarak yerine getirebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF Dosyası

Ünite Özet Sunusu

Başlarken

Dinî hitabet uygulamalarının etkili, verimli ve amacına uygun bir şekilde icra edilebilmesi için titiz bir ön hazırlık süreci şarttır. Hatibin kürsüdeki vakur duruşu, seçtiği kelimelerdeki özen ve muhatabına yönelik hassasiyeti; sunulan din hizmetinin kalitesini, inandırıcılığını ve toplum üzerindeki dönüştürücü gücünü doğrudan belirler.

Dinî hitabete hazırlık süreçlerinin vaaz veya hutbe uygulamalarının başarısı üzerindeki etkileri nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1. Vaaz Uygulaması

Konuya Başlarken

Dinlediğiniz bir vaaz veya dinî sohbette sizi etkileyen unsurlar nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Vaaz

Vaaz; sözlükte öğüt vermek, uyarmak ve sakındırmak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak din görevlileri tarafından ibadet öncesi veya sonrasında dinî ve ahlaki konularda toplumu aydınlatmak, insanları iyiliğe teşvik etmek ve kötülükten sakındırmak için yapılan öğüt verici konuşmalardır.[1] Vaaz veren erkek görevlilere vaiz, kadın görevlilere ise vaize denir.

Görsel 2.1: Vaaz uygulaması

Cami başta olmak üzere çeşitli toplumsal alanlarda icra edilen vaazın kaynağı Kur'an, sünnet ve İslami ilimlerdir. Ülkemizde vaaz faaliyetleri genellikle cuma, bayram ve teravih namazlarının yanı sıra mübarek gün ve gecelerde, çeşitli merasimlerde ve ihtiyaç görülen zamanlarda icra edilmektedir[2] (Görsel 2.1).

Vaaz ile müminlerde kulluk bilincini oluşturmak ve hurafelerden arınmış doğru bilgiyi onlara ulaştırmak amaçlanmaktadır. Vaazlar, İslam ahlakının benimsenmesini ve öğrenilen dinî bilgilerin hayata tatbik edilerek dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşılmasını hedeflemektedir.[3] İslam'ın ruhuna uygun bir vaaz; insanı şüpheden imana, riyadan ihlasa, kibirden tevazuya ve kinden sevgiye taşımayı hedeflemelidir.[4] Bu bağlamda vaaz, İslam'ın kuşatıcı mesajını ve yol göstericiliğini topluma aktarmalıdır.

Yorumlayalım

"Vaaz; katılaşmış kalpleri yumuşatma, donmuş gözlerden yaş akıtma, yanlış amelleri düzeltmek için söz söyleme sanatıdır."

(Yiğit vd., *Vaaz Kılavuzu*, 29)

Verilen tanımdan yola çıkarak vaazın birey davranışlarına olan etkisi nedir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Vaazın Önemi ve Dindeki Yeri

Peygamberlerin ve kutsal kitapların gönderilme gayeleri; insanları Hakk'a çağırıp onları batıldan uzaklaştırmak, yeryüzünde zulmü önleyip adaleti ve takvayı hâkim kılmaktır. Bu yönüyle Kur'an-ı Kerim, insanlar için bir vaaz, irşat ve hidayet kaynağıdır.[5]

Kur'an-ı Kerim'de vaaz; mevize, tezkir, irşat, nasihat, tebşir ve inzar kelimeleriyle ifade edilmiştir.[6] Yunus suresinin 57. ayetinde **"Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet gelmiştir."** buyurularak Kur'an'ın insanlar için bir öğüt kaynağı olduğu hatırlatılmaktadır. **"Bu (Kur'an), insanlar için bir açıklama, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür."**[7] ayetinde ise takva sahipleri için bir ibret ve öğüt olduğu ifade edilmektedir. Bazı ayetlerde ise müminlere yaratılış gayeleri hatırlatılarak yapılan hataların kötü sonuçlarına dikkat çekilmekte ve gerçek kurtuluş yolu gösterilmektedir.[8]

Vaazın önemiyle ilgili videoya ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

İnsanların dünya ve ahiret hayatında huzura kavuşmaları amacıyla onları Hak ve hakikate davet etmek, dinî hükümleri tebliğ etmek ve öğüt vermek şüphesiz peygamberlerin görevidir. Yüce Allah, Nahl suresinin 125. ayetinde **"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır..."** (Görsel 2.2) buyurarak Hz. Peygamber'e tüm insanları hikmetle ve güzel öğütle dine davet etmesini ve onlara vaaz etmesini emretmektedir.[9] Ayrıca Allah (cc), Hz. Muhammed'e (sav)** münafıkların kalplerindeki hastalıktan kurtulabilmeleri için onlar üzerinde etkisi olabilecek söz söylemesini buyurmuştur.[10]

Görsel 2.2: Nahl suresi 125. ayetinden bir bölümün yazılı olduğu hat

Resulullah vaazlarında; Allah'a (cc) itaat, ahiret hayatı, toplumsal meseleler, dinî emir ve yasaklar başta olmak üzere çeşitli konulara yer vermiştir. Hz. Muhammed (sav); kadın-erkek ayrımı yapmaksızın insanlara nasihat etmiştir. Peygamber Efendimiz, *"... Sizden birisi, (mümin) kardeşinden öğüt istediğinde, kardeşi ona nasihat etsin."*[11] buyurarak vaazın önemini ifade etmiştir. Resulullah, muhataplarının ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate alarak vaazlarını kısa, özlü ve haftanın belirli günlerinde yapmıştır. Ayrıca o, tebliğ ettiği esasları günlük hayatında da bizzat yaşadığı için onun örnek hayatı da fiilî bir vaaz olmuştur.[12]

Biliyor musunuz?

Abdullah bin Mesud (ra) şöyle demiştir: "Resulullah bize bıkkınlık vermek istemediğinden vaaz vermek için uygun günleri kollardı."

(Tirmizi, "Edeb", 72)

Peygamber Efendimiz tarafından en güzel şekilde yapılan vaaz ve irşat faaliyetleri, sahabe ve onlardan sonra gelen nesiller tarafından da devam ettirilmiştir. Al-i İmran suresinin 104. ayetinde yer alan **"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."** emri, Müslümanlar arasında tebliğ ve irşat vazifesini üstlenecek yetkin din görevlilerinin gerekliliğine işaret etmektedir. Aynı surenin 110. ayetinde ise **"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz..."** hitabı ile insanları uyarma ve onlara nasihat etme sorumluluğu Peygamberimizle sınırlı kalmamış, onun şahsında bütün Müslümanlara verilmiştir. Bu ayetler, vaaz faaliyetlerinin önemini ve bu görevi yerine getirecek kişilerin üstlendikleri sorumluluğun büyüklüğünü göstermektedir. Bilgisi ölçüsünde Müslüman toplumun tamamının sorumluluğunda olan bu görev günümüzde de özellikle vaizler tarafından yerine getirilmektedir.[13]

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Kim kötü ve çirkin bir iş görürse onu eliyle düzeltsin, eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle düzeltsin buna da gücü yetmezse kalbiyle ona karşı buğzetsin. Bu da imanın asgari gereğidir."

(Müslim, "İman", 78)

Toplumun her kesiminden, her yaş ve seviyeden insanı cami ikliminde bir araya getiren vaazlar önemli bir irşat faaliyetidir. Cuma, bayram ve kandil günlerinde verilen vaazlar ile milyonlarca insana aynı anda ulaşılması; vaaz hizmetinin büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.[14]

Sonuç olarak vaaz ve irşat vazifesi, "**Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun!..**"[15] ayeti gereği yerine getirilmesi gereken bir görevdir. İslam'ın, en güzel şekilde ve aslına uygun olarak öğrenilmesi, anlatılması ve tebliğ edilmesi tüm Müslümanlar üzerinde bir borçtur. Bu sebeple vaaz ve irşat faaliyetlerinin yapılmaması bütün Müslümanları sorumlu hâle getirir. Bu sorumluluğun bilinciyle Hz. Peygamber'in vefatının ardından günümüze kadar İslam'a davet ve irşat faaliyeti Müslümanlar tarafından samimiyetle sürdürülmüştür. Resulullah'ın bir hadisişerifinde de ifade ettiği gibi bu faaliyeti kıyamete kadar sürdürecek, hak uğrunda mücadele edecek bir grup daima var olmaya devam edecektir.[16]

Bir Konu, Bir Konuşma

Bir din görevlisi olarak beklenmedik bir anda kürsüye davet edildiğinizi hayal edin. Öğretmeninizle birlikte belirleyeceğiniz dinî veya ahlaki bir kavram (örneğin; sabır, merhamet, israf, şükür) hakkında cemaate hitap ediyormuş gibi 2-3 dakikalık hazırlıksız bir konuşma yapınız.

Vaaza Hazırlık ve Uygulama

Vaazın hedeflenen gayeye ulaşmasında vaaz hazırlama sürecinin belirleyici bir etkisi vardır. Vaiz öncelikle toplumun ihtiyaçlarını, örf ve âdetlerini, kültürel anlamda beslendiği kaynakları dikkate alarak vaazın amaç ve kazanımlarını belirlemelidir. Seçilen konuların güncel hayatla ilişkilendirilmesi vaazın amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Vaiz, içerik oluştururken konuyla ilgili ayet ve hadisleri, peygamber kıssalarını, İslam âlimlerinin hikmetli sözlerini, tarihî şahsiyetlerin örnek davranışlarını ve ihtiyaç hâlinde meselenin fıkhi boyutlarını özet mahiyetinde not etmelidir.[17]

Vaizin hitabet yeteneği ne kadar güçlü olursa olsun sunumundan önce hazırlık yapması vaazın daha etkili olmasına katkı sağlar. Yapılan ön hazırlık; vaizin öz güveninin artmasına, sunumunu sistematik bir akış içerisinde gerçekleştirmesine ve konuşmasını zamanında tamamlamasına olanak tanır. Ayrıca bu planlama, dinleyicilerin konuyu daha iyi ve bütüncül bir şekilde idrak etmesini kolaylaştırır.[18]

Görsel 2.3: Vaaz kürsüsü

Vaaz genellikle camilerde vaaz kürsüsü adı verilen yerde gerçekleştirilmektedir (Görsel 2.3). Bu kürsüden yapılan vaazlarda vaizin aktif, cemaatin ise dinleyici olduğu düz anlatım yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem konunun belirli bir sürede, planlı ve düzenli bir şekilde anlatılması için oldukça uygundur. Ancak dinleyicilerin vaaz sırasında anlaşılmayan veya merak edilen konularla ilgili soru sorma imkânının olmaması ve cemaatin pasif kalmasından dolayı sıkılabilmesi bu yöntemin olumsuz yanıdır.[19] Karşılıklı tartışmaya götürmeyecek şekilde muhataplarının zihin dünyasını harekete geçirmek, yapılan hataları sorgulatmak, dikkat çekmek ve merak uyandırmak için vaizin sunumunu yaparken soru sorması önemlidir. Vaaz sunumunda soru tekniği kullanılırken cemaatin düşünmesine fırsat verilmeli ardından sorunun cevabı muhataplara açıklanmalıdır.[20]

Vaazda kullanılacak dil ve üslup muhatapların durumuna göre değişmekle birlikte vaaz dili sade ve net olmalıdır. Yoğun şekilde deyim, mecaz, aşırı temsil ve hikâye kullanılarak vaaz, hedefinden uzaklaştırılmamalıdır. Vaazlarda toplumsal bütünlüğü zedeleyen ayrıştırıcı dilden uzak durulmalı, siyasi ve etnik söylemlerden kaçınılmalıdır.[21]

Görsel 2.4: Vaaz uygulamasında belirlenen süreye dikkat etmek önemlidir.

Vaaz sunumunda zaman yönetiminin iyi yapılması gerekir (Görsel 2.4). Vaazların yaklaşık kırk dakikalık süre içerisinde tamamlanması önerilmektedir. Vaazın içeriğinin belirlenen süreye uygun olması önemlidir. Vaaz içeriğinin gereğinden fazla olması, sunumun yeterli sürede tamamlanamamasına; az olması ise konunun anlaşılamamasına yol açabilir. Vaaz, süresi içerisinde mutlaka tamamlanmalı; konu yarım bırakılmamalıdır. Ezan okunmadan önce konu özetlenip vaaza son verilmeli ve cemaatin ezanı dinlemesine imkân tanınmalıdır.[22]

Yazalım

Vaaz içeriğinin belirlenen süreden fazla olması durumunda karşılaşılabilecek temel sorunlar nelerdir? Düşüncelerinizi yazınız.

Vaaz Sunumunda İzlenecek Plan

Bir vaaz planı; giriş, gelişme, sonuç ve değerlendirme olmak üzere dört ana bölümden oluşur.

Giriş

Vaaza; euzübesmele, Allah'a (cc) hamt, Resulullah'a salatüselam ile başlanır. Vaaz konusuna dair bir ayet veya hadis okunarak cemaatin dikkati çekilir. Dinleyicinin ilgisinin dağılmaması için giriş bölümünün kısa, öz ve anlaşılır olması gerekir. Kırk dakikalık bir vaazda giriş bölümüne yaklaşık beş dakika ayrılması uygundur.[23]

Gelişme

Vaazın ana gövdesini oluşturan gelişme bölümünde seçilen konu; ayet ve hadisler ışığında detaylandırılır. Konuyla ilgili dinleyicilerin zihninde oluşabilecek sorulara yönelik açıklamalara ve konu hakkındaki farklı görüşlere yer verilir. Bu bölümde en önemli nokta, konunun günlük hayatla ilişkilendirilerek herkesin anlayabileceği bir dille açıklanmasıdır. Gelişme bölümüne yaklaşık otuz dakika ayrılabilir.[24]

Sonuç

Vaazın en etkili kısımlarından biri olan sonuç bölümünde anlatılan konu özetlenir. Böylece camiye sonradan gelenlerin de konunun özüne dair bilgi sahibi olmaları ve gerekli mesajı almaları sağlanır. Vaaz, hedeflenen güzel davranışların gerçekleşmesi temennisi ve herkesin anlayacağı kısa bir dua ile bitirilir. Sonuç bölümüne beş dakika ayrılması yeterlidir.[25]

Değerlendirme

Vaaz tamamlandıktan sonra vaizin kendi performansını gözden geçirmesi ve cemaatten gelen geri bildirimleri dikkate alması son derece önemlidir. Değerlendirme sürecine gösterilen özen sonraki vaazların kalitesini ve etkisini artıracaktır. Bu aşamada amaç; vaizin başarılı yönlerini geliştirmesi ve eksik kalan yönlerini güçlendirmesidir.[26]

Örnek vaaz duasını dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Benden bir söz işitip onu öğrenen ve başkalarına da aktaran kişinin Allah yüzünü ak etsin. Nice bilgili kimseler vardır ki o, bilgisini kendisinden daha bilgili birisine nakleder."

(Tirmizi, "İlim", 7)

(bk. Yılmaz, "Vaazın Etkinliğinde Dil ve Üslubun Önemi", 103-115; Öztop, *Kaynaklarıyla Müminlere Vaazlar*, 24-25)

Bilgi Grafiği 2.1: Etkili vaazın özellikleri

Vaaz Duaları

Vaaza Başlama Duası

Âlemlerin Rabbi Allah'a (cc) hamt olsun.	اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
Salat ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) ailesinin ve bütün ashabının üzerine olsun.	وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِينَ
Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (sav) salat getirin.	صَلُّوا عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ
Kalplerimizin tabibi Hz. Muhammed'e (sav) salat getirin.	صَلُّوا عَلٰى طَبِيبِ قُلُوبِنَا مُحَمَّدٍ
Günahlarımızın şefaatçisi Hz. Muhammed'e (sav) salat getirin.	صَلُّوا عَلٰى شَفِيعِ ذُنُوبِنَا مُحَمَّدٍ
Ya Rabbi! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Senin bize öğrettiğinin dışında bizim ilmimiz yoktur. Şüphesiz sen, her şeyi en iyi bilen, her işi hikmetli olansın.	سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
Ya Rabbi! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Senin bize gerçeği anlattığının dışında bizim anlama imkânımız yoktur. Şüphesiz sen çok cömertsin ve çok ikram sahibisin.	سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا اِلَّا مَا فَهَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْجَوَّادُ الْكَرِيمُ
Ey Rabbim! Göğsümü ferah eyle, işimi kolaylaştır. Dilimin bağını çöz de sözümü anlasınlar.	رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى وَيَسِّرْ لِى اَمْرِى وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِى يَفْقَهُوا قَوْلِى
Ben işimi Allah'a (cc) bırakıyorum. Şüphesiz Allah (cc) kullarını görür.	وَاُفَوِّضُ اَمْرِى اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِى كِتَابِهِ الْكَرِيمِ

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(Konuyla ilgili bir ayeti kerime ...)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمُ وَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

(Konuyla ilgili bir hadisişerif ...)

صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ فِيمَا قَالَ اَوْ كَمَا قَالَ

Vaazı Bitirme Duası	
Vaaz bitirilirken anlatılan konu ile ilgili Türkçe ve Arapça dua cümlelerine yer vermek uygundur. Her vaazın sonunda konuyla ilgili Türkçe dua cümlesinin ardından aşağıdaki dua okunur.	
Allah'ım senden verdiğin nimetin eksilmemesini, afiyetinin devamını ve son nefesimizi en güzel şekilde vermeyi isteriz.	اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْاَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ وَ دَوَامَ الْعَافِيَةِ وَحُسْنَ الْخَاتِمَةِ اَلْفَاتِحَةُ
(bk. Korkmaz, "Hitabet Türleri", 145)	

Etkinlik - 1

35 dk

Adı	*Vaaz Dualarını Ezberliyorum*
Amaç	*Vaaz dualarını ezberden toplum önünde okuyabilme*

Yönerge: *Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Öğretmeniniz vaaz dualarını okurken onu dikkatle dinleyiniz.*
2. *Öğretmeninizin rehberliğinde vaaz dualarını tekrar ediniz.*
3. *Öğretmeninizin yönlendirmesiyle vaaz dualarını birkaç kez okuyarak ezberlemeye çalışınız.*
4. *Ezberlediğiniz vaaz dualarını kurallarına uygun biçimde okuyunuz.*
5. *Vaaz dualarını arkadaşınızla karşılıklı okuyunuz; arkadaşınızı etkin bir şekilde dinleyiniz.*
6. *Öğretmeninizin dönütlerini dikkate alarak okuyuşunuzdaki hataları düzeltiniz.*
7. *Vaaz dualarını sınıf ortamında arkadaşlarınızın önünde ezberden okuyunuz.*

Değerlendirme: *Uyguladığınız vaazı Öz Değerlendirme Formu'nu kullanarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Öğretmenimiz vaaz dualarını okurken onu dikkatle dinledim.			
2. Vaaz dualarını tekrar ettim.			
3. Vaaz dualarını birkaç kez okuyarak ezberlemeye çalıştım.			
4. Vaaz dualarını ezberledim.			
5. Ezberlediğim vaaz dualarını arkadaşlarımla karşılıklı okudum.			
6. Vaaz dualarını sınıf ortamında ezberden okudum.			

Örnek Vaaz Uygulaması	
Konu	İslam'da Kardeşlik Anlayışı
Süre	40 dakika
Mekân	Öğretmen rehberliğinde belirlenecektir.
Hedef Kitle	Ağırlıklı olarak okul öğrencileri
Konunun Planı	Vaazda işlenecek konular ana hatlarıyla yazılır. • Kardeşliğin Önemi • İslam'ın Kardeşlik Anlayışı (yaratılış, insanlık kardeşliği, nesep kardeşliği, iman kardeşliği) • Peygamberimizin Kardeşlik Uygulamaları • İslam Kardeşliğinin Temelleri (iman, takva, sevgi-muhabbet, kendisi için istediğini kardeşi için de istemek, kardeşlik hukukuna riayet) • Kardeşlik Hukukunu ve Ahlakını Geliştiren Davranışlar • Kardeşlik Hukukunu ve Ahlakını Zedeleyen Davranışlar • Sonuç
Uygulama Öncesi Hazırlık	1. Hedef Kitle Analizi • İhtiyaç Tespiti • Seviye Uygunluğu • Konunun Sınırlandırılması 2. Kaynak Taraması ve Delillerin Toplanması • Temel Kaynaklara Başvuru • Güvenilir Eserlerden Yararlanma • Örnek ve Kıssalarla Zenginleştirme
Konunun İşlenişi	Besmele, hamdele ve salveleden sonra vaazın giriş bölümünde kardeşlik konusunun önemi ve İslam'ın kardeşliğe verdiği değer üzerinde durulur. Gelişme bölümünde İslam'ın kardeşlik anlayışı, kardeşlik çeşitleri anlatılır. Peygamber Efendimiz'in kardeşlik uygulamaları örneklerle izah edilir. Ayet ve hadislerden yararlanılarak İslam kardeşliğinin temel esasları ele alınır. Kardeşlik hukukunu ve ahlakını geliştiren ve bunları zedeleyen davranışlar zikredilir. Sonuç bölümünde ise konu kısaca özetlenir. Kardeşlik ahlakına ve hukukuna riayet etmenin kişiye ve topluma kazandırdıkları ile bunların gereğini yerine getirmemenin olumsuz sonuçları vurgulandıktan sonra vaaz kısa bir dua ile bitirilir. (Yiğit vd., *Vaaz Kılavuzu*, 105-117)

Etkinlik - 2

35 dk

Adı	*Vaaz Uygulaması*
Amaç	*Vaazı usulüne uygun olarak yerine getirebilme*

Yönerge: *1. Dinî hitabete dair aşağıda verilen özelliklerden vaaza uygun olanları işaretleyiniz.*

Özellik	Uygun
1. Euzübesmele, hamdele ve salvele ile başlanır.	
2. Giriş, gelişme, sonuç ve değerlendirme bölümlerinden oluşur.	
3. On dakika sürer.	
4. Cemaatle göz teması önemlidir.	
5. Vaaz vermeden önce hazırlık yapmaya gerek yoktur.	
6. Minberde sunulur.	

2. Bir vaaz konusu belirleyerek ön hazırlık yapınız.

a) Konu başlıklarını, yararlanacağınız kaynakları, belirlenen süreyi, anlatım yöntemlerinizi ve mekânın fiziki düzenini kapsayan bir vaaz planı hazırlayınız.

b) Konunuza uygun ayet ve hadisleri belirleyiniz.

c) Güvenilir kaynaklardan örnek vaaz metinlerini inceleyiniz.

ç) Hedef kitleye uygun içerik ve üslup belirleyiniz.

3. Vaazı öğretmen rehberliğinde belirlenen yerde usulüne uygun biçimde uygulayınız.

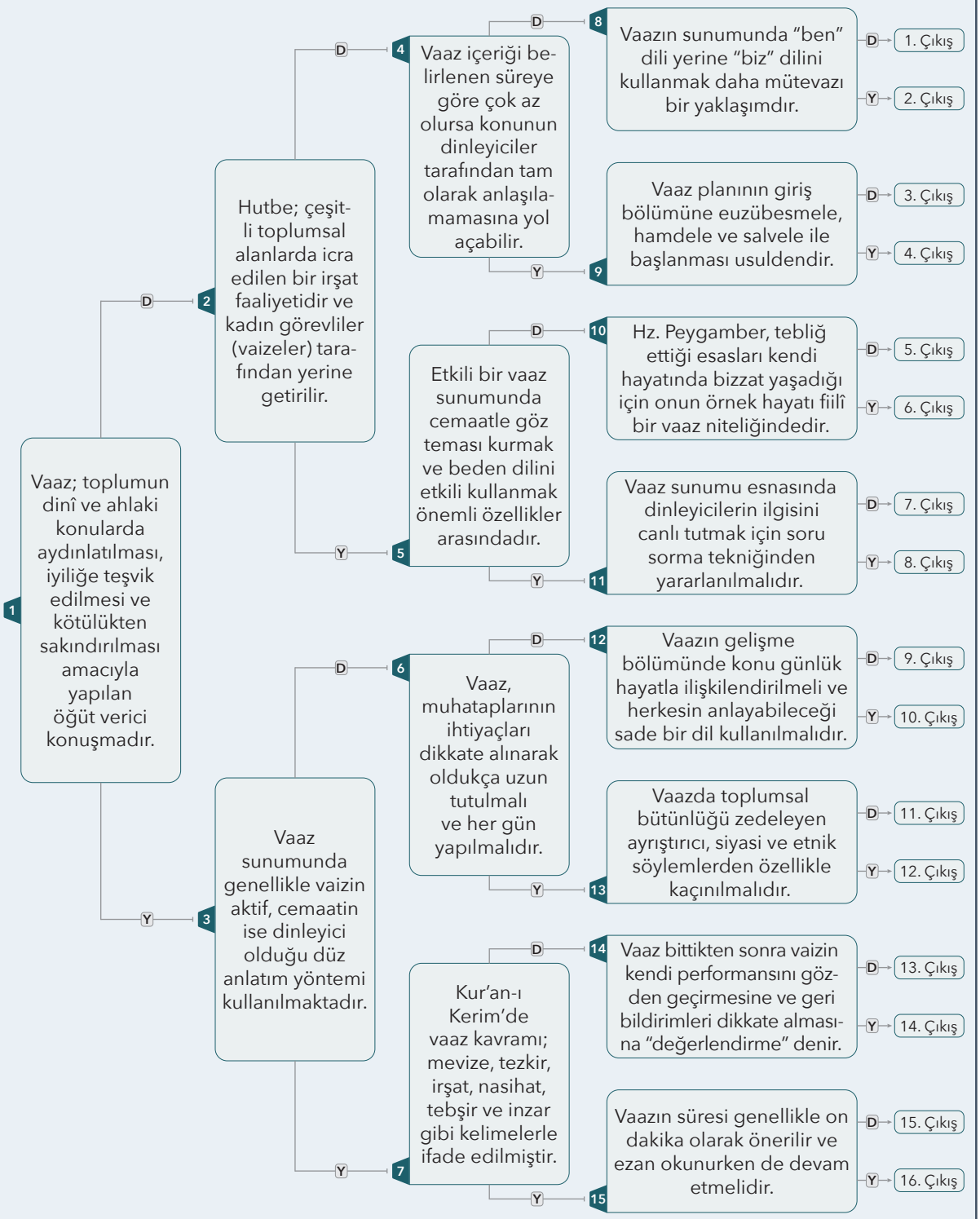
Değerlendirme: *Uyguladığınız vaazı Öz Değerlendirme Formu'nu kullanarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Euzübesmele, hamdele ve salvele ile başladım.			
2. Konuya dikkat çekici bir giriş yaptım.			
3. Konuyu anlaşılır bir üslup ile aktardım.			
4. Konuyla ilgili ayet ve hadislere yeteri kadar yer verdim.			
5. Cemaatin seviyesine uygun olarak konuyu anlattım.			
6. Beden dilimi etkili ve doğru bir şekilde kullandım.			
7. Vaaz sunumu esnasında heyecanımı kontrol ettim.			
8. Ses tonumu konu akışına göre ayarladım.			
9. Bana ayrılan süreyi etkin bir şekilde kullandım.			
10. Dinleyenlerin ilgisini canlı tuttum.			

Kontrol Noktası

Aşağıdaki tanılayıcı dallanmış ağaçta verilen ifadelerden bazıları doğru bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) olduğuna karar vererek çıkışa kadar çizgileri izleyiniz. Son olarak ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz. Yalnızca bir çıkış doğrudur.

2.2. Hutbe Uygulaması

Konuya Başlarken

Hutbeler, dinî konularda toplumu bilgilendirip Hakk'a ve hayra yönlendiren önemli irşat faaliyetlerindendir.

Sizce hutbeler, insanları bilinçlendirme ve doğruya yönlendirmede nasıl bir rol oynar? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sözlükte "bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma" anlamına gelen **hutbe**, cuma ve bayram günleri ibadet maksadıyla camilerde gerçekleştirilen öğüt içerikli konuşmalardır. Hutbeyi irat eden kişi ise **hatip** olarak adlandırılır.[27] Cami ve mescitlerde kıble yönünde bulunan ve imamın namaz kıldırırken önünde durduğu genellikle oyuk ve girintili bölüme **mihrap**,[28] hatibin hutbe irat ettiği mihrabın sağında bulunan ve basamaklarla çıkılan yüksekçe yere ise **minber**[29] denir (Görsel 2.5).

Görsel 2.5: Camilerde bulunan mihrap ve minber

irat etmek

Söylemek, sunmak.

(*Güncel Türkçe Sözlük*, "irat etmek")

Hz. Peygamber, ilk cuma namazını Hicret esnasında Medine yakınlarında bulunan Ranuna Vadisi'nde kıldırmış ve burada bir hutbe irat etmiştir. Böylece hutbe, Hz. Peygamber'in uygulaması ile cuma namazının ayrılmaz bir parçası olmuştur.[30] Hulefayıraşidin Dönemi'nde ise hutbe, cuma namazlarının tamamlayıcı bir unsuru olmasının yanında halifelerin görevlerine başlarken insanlara hitapta bulunmasının vasıtası olarak kullanılmıştır. Hutbeler, Hz. Muhammed (sav) tarafından ilk okunduğu günden günümüze kadar İslam toplumu için bilgilendirici, bütünleştirici ve yol gösterici olmuştur. Müslümanların dinî, millî ve manevi duygularını geliştirme; inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğünü sağlama amacına hizmet etmiştir.[31]

Hz. Peygamber, insanları herhangi bir konuda uyarma ya da bilgilendirme ihtiyacı hissettiğinde, toplumdaki yanlış bir anlayışı düzeltmesi veya yaşanan olumsuzlukları gidermesi gerektiğinde cuma ve bayram namazlarının dışında da hutbe irat etmiştir. Hz. Muhammed (sav) hutbelerinde genellikle konuya uygun sure veya birkaç ayet okur ve nasihat ederdi. Peygamber Efendimiz Medine'de yaklaşık on yıl boyunca kıldırdığı cuma namazlarında beş yüzden fazla hutbe irat ettiği hâlde onlardan ancak bir kısmı günümüze ulaşmıştır.[32]

Hutbe ile İlgili Dinî Hükümler

Hutbe kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte hem sözlük hem terim anlamıyla birçok hadiste yer almıştır. Fıkıh âlimleri, "**Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.**"[33] ayetinde geçen Allah'ı (cc) zikirden maksadın hutbe olduğunu belirtmişlerdir. Resul-i Ekrem'in hutbe irat etmeden cuma namazı kıldırmamasını ve "*Namazı benim nasıl kıldığımı görüyorsanız öyle kılın.*"[34] emrini dikkate alarak cuma hutbesinin farz olduğu konusunda âlimler ittifak etmişlerdir. Müslümanlara cuma namazı farz olduğu gibi hutbe okunurken camide bulunan kişinin cuma hutbesini dinlemesi de farzdır. Bu yönüyle cuma hutbesi ibadet boyutu olan bir konuşmadır.[35]

Yüce Allah buyuruyor ki

Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

(Cuma suresi 11. ayet)

Hutbenin rükün ve şartları konusunda mezhepler arasında bazı farklar mevcuttur. Ebu Hanife'ye (öl. 767) göre hutbenin rüknü, Allah'ı (cc) zikretmekten ibarettir. Hatibin, hutbe niyetiyle "elhamdülillah", "sübhanallah" veya "lâ ilâhe illallah" ifadelerinden birini söylemesiyle hutbe yerine getirilmiş olur. Fakat bu kadarla yetinilmesi mekruhtur. İmam Şafii'ye (öl. 820) göre ise hutbenin beş rüknü vardır. Bunlar; her iki hutbede Allah'a (cc) hamdetmek, Peygamberimize salavat getirmek, müminlere takvayı tavsiye etmek, birinci hutbede ayet okumak, ikinci hutbede müminlere dua etmektir.[36]

Hutbe, iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler arasında kısa süreli bir oturuş bulunmaktadır. Birinci bölümde Allah'a (cc) hamdedilir, kelimeişehadet getirilir ve Peygamberimize salat ve selam okunur. Daha sonra nasihat ve öğüt içerikli kısa bir konuşma yapılır. İkinci hutbede ise Allah'a (cc) hamt, Peygamberimize salat ve selam ile müminlere dua yer alır.[37] Cuma hutbesinin sahih olabilmesi için hutbenin namazdan önce ve vakti içinde okunması, hutbe esnasında Hanefilere göre en az bir kişi, Şafiilere göre ise kırk kişi bulunması, Hutbe ile namazın arası, namaz ve hutbeyle bağdaşmayan bir işle kesilmemesi gerekir.[38]

? Biliyor musunuz?

"Resulullah'ın namazı da hutbesi de orta uzunluktaydı. (Hutbede) Kur'an'dan ayetler okur ve halka nasihat ederdi."

(Ebu Davud, "Salat", 221, 223)

Hutbenin sünnetlerini terk etmek mekruhtur. Hatibin minbere çıkışından itibaren cumanın farzı kılınıncaya kadar konuşmak hatta konuşana sus demek mekruhtur. Hz. Peygamber, "*Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına 'Sus!' bile desen, boş bir söz söylemiş olursun.*"[39] buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir. Hutbe esnasında Kur'an okumak, namaz kılmak, salatüselam getirmek (Peygamber Efendimiz'in adı anıldığında sessizce salavat getirilebilir.), tespih çekmek, verilen selamı almak, yemek ve içmek gibi hutbeyi dinlemeye engel olan her şey mekruhtur. Hatip ile cemaatin dinî meselelerde soru-cevap şeklindeki konuşması dahi cami disiplinini bozacağı gerekçesiyle hoş karşılanmamıştır. Hutbe sırasında bu yanlışları yapan kişileri baş, göz ve el işareti ile düzeltmeye çalışmak ise mekruh değildir.[40]

Yorumlayalım

"Kim abdest alır ve abdesti güzelce almaya özen gösterir sonra cumaya gelir ve (hutbeye) kulak verip sessizce dinlerse o cuma ile gelecek cuma arasındaki günahları ve üç günlük (günahı) daha affolunur. Kim de (hutbeyi dinlemeyip yerdeki) çakıl taşlarıyla meşgul olursa boş bir şey yapmıştır."

(Müslim, "Cuma", 27)

Verilen hadisişerifi cuma hutbesi dinlerken dikkat edilmesi gereken hususlar açısından yorumlayınız.

Cuma ve bayram namazı hutbeleri, İslam'ın ibadet hayatında önemli bir yere sahip olmakla birlikte içerik, zaman ve sunum açısından bazı farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar, her iki ibadetin anlam ve amacına uygun olarak hutbelerin yapısında ve işlenişinde kendini açıkça ortaya koyar. Bu farklılıklar şu şekilde özetlenebilir: Cuma hutbesi farz iken bayram hutbesi sünnettir. Cuma hutbesi cuma namazının farzından önce okunurken bayram hutbesi bayram namazından sonra okunur. Cuma hutbesine hamt ile başlanırken bayram hutbesine tekbir ile başlanır.[41]

Yazalım

Tabloda belirtilen karşılaştırma kriterlerine göre vaaz ve hutbenin benzer ve farklı yönlerini belirleyerek ilgili boşluklara yazınız.

Karşılaştırma Kriterleri	Benzerlikler	Farklılıklar
Tanımı		
Dinî hükmü		
Uygulandığı Yer		
Uygulandığı Zamanı		
Süresi		

Cuma Namazının Kılınışı ve Hutbenin İradı

Basamak duaları ve cuma hutbesi uygulamasını izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Cuma hutbesi Türkçe hitap bölümünü izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Cuma günü, Müslümanları bir araya getiren ve toplu ibadet bilincini güçlendiren önemli bir gündür. Bu önemli günde eda edilen cuma namazı müminlerin birlik ve beraberliğini pekiştiren bir ibadettir.[42] Müslümanların sosyal ve manevi hayatında bu derece önemli bir yere sahip olan cuma namazının kılınışı ve hutbenin iradı şu şekildedir:

Cuma günü öğle ezanı (dış ezan) okunur. Ardından müezzinin salatüselam getirmesiyle birlikte cuma namazının dört rekât olan ilk sünneti bireysel olarak kılınır. Müezzin, Ahzab suresinin 56. ayetini (veya cuma gülbankını) okur. Hatip bu esnada basamak dualarını kendi duyacağı şekilde okuyarak minbere çıkar ve oturur. Müezzinin iç ezanı okumasıyla birlikte hatip ayağa kalkarak hutbenin ilk bölümüne başlar (Görsel 2.6). Daha sonra hutbede geçen serlevha ayet ve hadisi okur. Türkçe nasihat ve açıklamalar kısmına geçer. Hutbenin Türkçe bölümünden sonra hutbe duasının ilgili bölümünü okur. Sonra bir süre oturarak hutbe duasında belirtilen duaları alçak sesle (ya da kendi duyacağı şekilde) eder. Ardından ayağa kalkarak ikinci hutbe dualarını belirtildiği şekilde okur. Nahl suresinin 90. ayetini okuyarak hutbeyi tamamlar. Cuma namazının farzını kıldırmak üzere minberden inerek mihraba geçer. Müezzinin kamet getirmesiyle birlikte cuma namazının iki rekât farzı cemaat hâlinde kılınır ve imam kıraati açıktan yapar. Bundan sonra cuma namazının dört rekât son sünneti bireysel olarak kılınır. Ardından dileyen dört rekâtlık zuhriahir ve iki rekât vaktin sünnetini kılabilir.[43]

Görsel 2.6: Cuma namazından önce hutbe irat etmek farzdır.

Biliyor musunuz?

Cuma namazının ilk sünneti kılındıktan sonra müezzin tarafından Ahzab suresinin 56. ayeti yerine cuma gülbankı okunabilmektedir.

"Resül-i Ekrem ve nebiyyi muhterem sallallahü teala aleyhi ve sellem efendimizin mübarek ruh-i tayyibelerine salavat-ı şerife getirenlerin ahir ve akıbetleri hayrola. Pirimiz Bilâl-i Habeşî radiyallahü anhın ruhu için sahibul hayrat vel hasenat ruhları için, kâffe-i ehl-i iman ve ehl-i İslam ervahı için ve bilhassa Allah rızası için el-Fatiha."

(bk. Koca - Turabi, "Türk Din Musikisi Formları", 92-93)

Hutbe Duaları	
	Birinci basamakta:
Ey cömertlerin en cömerdi, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım (cc)! Bize merhamet kapılarını aç; lütuf ve kereminin hazinelerini bize kolaylaştır.	اَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَيَسِّرْ عَلَيْنَا خَزَائِنَ فَضْلِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ وَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
	Üçüncü basamakta:
"Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Rabbim gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Rabbim! İlmimi ve anlayışımı artır ve beni salihlerden eyle".	رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى وَيَسِّرْلِى اَمْرِى وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِى يَفْقَهُوا قَوْلِى رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِى مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِى مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ. رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا وَ فَهْمًا وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ
	Son basamakta:
Allah'ım (cc) bu şeref benim değil, bu makam benim değil, (sen verdin). Allah'ım (cc) işimi kolaylaştır ve yaptığım işi kabul eyle! Bütün nebi ve resullere selam olsun. Bütün kâinatın sahibi Allah'a (cc) hamt olsun.	اَللّٰهُمَّ هٰذَا الشَّانُ لَيْسَ بِشَانِى وَ هٰذَا الْمَكَانُ لَيْسَ بِمَكَانِى اَللّٰهُمَّ يَسِّرْلِى اَمْرِى وَ تَقَبَّلْهُ مِنِّى وَ سَلَامٌ عَلٰى جَمِيعِ الْاَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Hatip çıktığı son basamakta yüzünü cemaate dönerek oturur ve iç ezanı dinler. Ezanın bitiminde kalkar ve burada birinci hutbeyi okur.
	Birinci hutbede okunan dua:
Hamt Allah'a (cc) mahsustur. O'na hamt eder, O'ndan yardım ister, O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin kötülüklerinden ve yaptığımız kötü işlerden Allah'a (cc) sığınırız. Allah'ın (cc) hidayete erdirdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse hidayete erdiremez.	اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ اِلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِىَ لَهُ

Allah'tan (cc) başka hiçbir ilah olmadığına onun ortağı olmadığına şahitlik ederiz. Ve yine şehadet ederiz ki Efendimiz Hz. Muhammed (sav) Allah'ın (cc) kulu ve resulüdür. Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (sav), ehline ve ashabına salat ve selam olsun.	نَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِينَ اَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللّٰهِ
Ey Allah'ın (cc) kulları, Allah'a (cc) karşı gelmekten sakının ve O'na itaat edin. Şüphesiz Allah (cc) takva ve iyilik sahipleri ile beraberdir.	اِتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوهُ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ
	قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِى كِتَابِهِ الْكَرِيمِ
	اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
	Konu ile ilgili serlevha bir ayet okunur ve sonrasında şöyle denir:
Yüce Allah doğru söyledi.	صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمُ
Peygamber Efendimiz buyuruyor ki	وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
	Konuyla ilgili serlevha bir hadisişerif okunur ve sonrasında şöyle denir:
Allah'ın (cc) elçisi doğru söyledi.	صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ فِيمَا قَالَ اَوْ كَمَا قَالَ
	Bundan sonra Türkçe hitap kısmına geçilir. Günün anlam ve önemine göre hazırlanan hutbe okunur.
	Türkçe bölüm bittikten sonra şu metinleri okuyabilir.
Dikkat ediniz ki; sözün en güzeli ve en etkili olanı Aziz ve Melik olan ve her şeyi bilen Allah'ın (cc) kelamıdır. Allah Teala'nın Kur'an'da buyurduğu gibi: "Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun, umulur ki merhamet edilirsiniz." Rahman ve Rahîm olan Allah'ın (cc) adıyla: "Şüphesiz ki Allah (cc) katında din İslam'dır."	اَلَا اِنَّ اَحْسَنَ الْكَلَامِ وَاَبْلَغَ النِّظَامِ كَلَامُ اللّٰهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَّامِ كَمَا قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِى الْكَلَامِ وَاِذَا قُرِاَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامِ

Hatip oturur ve sessizce şu duayı okur.

بَارَكَ اللّٰهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ
اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ
اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ

"Allah (cc) bizleri, sizleri, hayatta olan ve olmayan erkek ve kadın bütün müminleri ve Müslümanları mübarek kılsın. Şüphesiz ki Allah (cc) duaları işiten ve kabul edendir."

Hatip bu duayı okuduktan sonra kalkar ve ikinci hutbeyi okur.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى
رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ الْاَمِينِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِينَ
تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهٖ وَتَكْرِيمًا لِصَفِيِّهٖ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ
مِنْ قَائِلٍ مُخْبِرًا وَاٰمِرًا اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ
يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا
عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Kâmil olanların hamdettiği gibi Allah'a (cc) hamt olsun. Peygamberimiz emin vasıflı Muhammed'e (sav), onun ailesine ve ashabına salat ve selam olsun. Peygamberini yüceltmek ve ona ikram etmek için Yüce Allah, haber vererek ve emrederek şöyle buyurmuştur:"

"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salat ediyorlar. Ey iman edenler. Siz de ona salat edin ve selam edin."

Alçak sesle "Salli ve Barik" dualarını okur.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

"Allah'ım (cc) Hz. İbrahim'e ve izinden gidenlere rahmet ettiğin gibi Hz. Muhammed (sav) ve izinden gidenlere da rahmet et. Şüphesiz en çok övülen ve şanı yüce olan sensin."

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ
عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allah'ım (cc) Hz. İbrahim ve izinden gidenleri mübarek kıldığın gibi Hz. Muhammed (sav) ve izinden gidenleri de mübarek kıl. Şüphesiz en çok övülen ve şanı yüce olan sensin.

Devamında şu duayı okur:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ
وَالْمُسْلِمَاتِ اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ بِرَحْمَتِكَ
يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ım (cc) merhametin hürmetine hayatta olan ve olmayan erkek ve kadın bütün müminleri ve Müslümanları bağışla. Selam resulleredir. Hamt ise yalnızca âlemlerin Rabbi olan Allah'a (cc) mahsustur."

Sonra sessizce "euzübesmele" çeker ve sesli olarak Nahl suresinin 90. ayetini mealiyle beraber okur:

اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَاۤءِ
ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاۤءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ
يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

"Muhakkak ki Allah (cc) adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir."

(Bu ayeti okuduktan sonra imam-hatip minberden iner ve mihraba geçip cumanın iki rekât farzını kıldırır.)

(bk. Korkmaz, "Hitabet Türleri", 114-118)

Bayram Hutbesi

Örnek bayram hutbesi uygulamasını izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Bayram namazı kılındıktan sonra müezzin önderliğinde cemaat, üç defa teşrik tekbiri getirir. İmam, mihraptan ayrılarak okunan tekbirler eşliğinde minbere çıkar. Hatip, cuma hutbesinde minbere çıkarken okunan duaları bayram hutbesinde de okur. Minbere çıkan imam oturmadan tekbirlerle hutbeye başlar. Cemaat bu tekbirlerde imama eşlik eder. Hutbe duaları (bazı farklılıklarla) ve hutbenin Türkçe bölümü okunur. İmam, cuma hutbesinde olduğu gibi bayram hutbesini de iki bölüm hâlinde irat eder ve hutbenin arasını kısa bir oturuşla ayırır. İsra suresinin 111. ayetini okuyarak hutbeye son verir. İmam, cemaatle beraber tekbirler getirerek minberden iner ve mihraba geçer.

Bayram Hutbesi	
Allah (cc) her şeyden yücedir, Allah (cc) her şeyden yücedir. Allah'tan (cc) başka ilah yoktur. O Allah (cc) her şeyden yücedir, Allah (cc) her şeyden yücedir. Hamt Allah'a (cc) mahsustur.	اَللّٰهُ اَكْبَرْ اَللّٰهُ اَكْبَرْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ اللّٰهُ اَكْبَرْ اَللّٰهُ اَكْبَرْ وَ لِلّٰهِ الْحَمْدُ
Göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan Allah'a (cc) hamdolsun. O, hiçbir çocuk edinmemiştir ve mülkünde hiçbir ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış ve her şeyi bir ölçüye göre takdir etmiştir. Öyleyse Allah'ı (cc) tekbir edin (O'nu yüceltin.).	اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَ الْاَرْضِ وَ لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَ خَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا وَكَبِّرُوا اللّٰهَ تَكْبِيرًا
O, onların söylediklerinden münezzehtir, yücedir ve çok büyük bir yücelikle yücedir. Allah'ı (cc) tekbir edin (O'nu yüceltin.)	سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا وَكَبِّرُوا اللّٰهَ تَكْبِيرًا
Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin. O'nu tekbir edin (yüceltin).	يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَكَبِّرُوا اللّٰهَ تَكْبِيرًا
Yüce Allah, kerim kitabında şöyle buyurdu:	قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِى كِتَابِهِ الْكَرِيمِ
"Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten münezzeh olduğu için bir dayanağa da ihtiyacı olmayan Allah'a (cc) hamdederim." de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!	وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَ لَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا

Etkinlik - 3

35 dk

Adı	*Hutbe Dualarını Ezberliyorum*
Amaç	*Hutbe dualarını ezberden toplum önünde okuyabilme*

Yönerge: *Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Hutbe dualarını ezberlemek için evde ön hazırlık yapınız.*
2. *Öğretmeninizin hutbe dualarını okuyuşunu dikkatle dinleyiniz.*
3. *Öğretmeninizin rehberliğinde hutbe dualarını tekrar ediniz.*
4. *Hutbe dualarını arkadaşınızla karşılıklı okuyunuz; arkadaşınızı dikkatli bir şekilde dinleyiniz.*
5. *Öğretmeninizin yönlendirmesiyle hutbe dualarını birkaç kez okuyarak ezberlemeye çalışınız.*
6. *Ezberlediğiniz hutbe dualarını kurallarına uygun biçimde okuyunuz.*
7. *Öğretmeninizin dönütlerini dikkate alarak okuyuşunuzdaki hataları düzeltiniz.*
8. *Hutbe dualarını sınıf ortamında arkadaşlarınızın önünde ezberden okuyunuz.*

Değerlendirme: *Çalışmanızı Öz Değerlendirme Formu'nu kullanarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Hutbe dualarını ezberlemek için ön hazırlık yaptım.			
2. Öğretmenimiz hutbe dualarını okurken onu dikkatle dinledim.			
3. Hutbe dualarını tekrar ettim.			
4. Hutbe dualarını birkaç kez okuyarak ezberlemeye çalıştım.			
5. Hutbe dualarını ezberledim.			
6. Ezberlediğim hutbe dualarını arkadaşlarımla karşılıklı okudum.			
7. Hutbe dualarını sınıf ortamında ezberden okudum.			
8. Öğretmenimizin dönütleri doğrultusunda hatalarımı düzelttim.			

Etkinlik - 4

20 dk

Adı	*Hutbemi Uyguluyorum*
Amaç	*Hazırlanan hutbeyi usulüne uygun biçimde uygulayabilme*

Yönerge:

1. *Hutbe irat edilirken okunacak duaları sunum öncesinde tekrar ediniz.*
2. *Hutbe ile ilgili aşağıda verilen hususları göz önünde bulundurarak hutbe metninizi öğretmen rehberliğinde hazırlayınız.*

   a) Hutbe konusunun belirlenmesi

   - *Hutbe konusu güncel olmalıdır.*
   - *Cemaatin ihtiyacına uygun olmalıdır.*

   b) Hutbe konusu ile ilgili bilgi toplama ve hutbenin yazıya geçirilmesi

   - *Konu İslam'ın temel kaynaklarından araştırılmalıdır.*
   - *Kaynaklarda tespit edilen hususlar hakkında açıklamalar verilmelidir.*
   - *Konu ile ilgili güncel çalışmalardan istifade edilmelidir.*
   - *Sade ve akıcı bir üslup tercih edilmelidir.*
   - *Kısa, anlaşılır ve akıcı cümleler tercih edilmelidir.*
3. *Öğretmen rehberliğinde hazırlanan hutbe metnini birkaç kez okuyarak sunum öncesinde prova yapınız.*
4. *Öğretmeninizin belirlediği uygun bir mekânda (okul mescidi, cami vb.) hutbenizi usulüne uygun biçimde sununuz.*
5. *Sunum sırasında açık ve anlaşılır bir dilin yanı sıra uygun ses tonu, vurgu ve tonlama kullanmaya dikkat ediniz.*

Değerlendirme: *Uyguladığınız hutbe Öz Değerlendirme Formu ve Kontrol Listesi ile değerlendilecektir.*

Öz Değerlendirme Formu

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Hutbe dualarını sunum öncesinde tekrar ettim.			
2. Hutbe konusunun seçiminde güncel olmasına dikkat ettim.			
3. Konu belirlenirken cemaatin beklentilerini dikkate aldım.			
4. Konu ile ilgili temel ve güncel kaynaklara ulaştım.			
5. Hutbe metnini sunum öncesinde birkaç kez okudum.			
6. Hutbeyi usulüne uygun bir şekilde yerine getirdim.			
7. Sunum sırasında açık ve anlaşılır bir dil kullandım.			
8. Heyecanımı kontrol ettim.			
9. Sunum esnasında vurgu ve tonlamaya dikkat ettim.			

Hutbe Değerlendirme Formu	
Hatibin Adı	
Hutbenin Tarihi	
Hutbenin Uygulanacağı Yer	
Hutbenin Konusu	
Sunum Süresi	

Ölçütler	Değerlendirme		
	Tamamen	Kısmen	Hiç
Hitap cümleleri uygun mu?			
Dikkat çekici bir giriş yapıldı mı?			
Konu anlaşılır bir şekilde açıklandı mı?			
Konu cemaatin seviyesine uygun mu?			
Konu haftanın veya günün önemine uygun mu?			
Cemaatle göz teması kuruldu mu?			
Sonuç anlaşılır bir şekilde belirtildi mi?			
Beden dili etkili ve doğru bir şekilde kullanıldı mı?			
Hutbe adabına uyuldu mu?			
Hatibin kıyafeti ve dış görünüşü uygun mu?			
Ses tonu etkili bir şekilde kullanıldı mı?			
Konuşmada akıcılık sağlandı mı?			
Ses tonu konu akışı içindeki anlam ve önemi yansıtıyor mu?			
Konu için verilen süre istenilen şekilde kullanıldı mı?			
Dinleyenlerin tepkisi olumlu mu?			
Cümle uzunlukları uygun mu?			
Hutbenin dili cemaatin anlayacağı şekilde açık mı?			
Hutbenin uzunluğu, konunun anlaşılırlığı ve süre açısından uygun mu?			
Müjde ve uyarı dengesi gözetildi mi?			
Seçilen ayet ve hadisler uygun yerde verildi mi?			

Kontrol Noktası

Aşağıda cuma namazı hutbesinin birinci ve ikinci bölümlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar yer almaktadır. Bu hususlardan, birinci bölümle ilgili olanların başına (1); ikinci bölümle ilgili olanların başına (2); ortak olanların başına (0) yazmak suretiyle sınıflandırınız.

a) ..... Allah'a (cc) hamt edilir.

b) ..... Kelimeişehadet getirilir.

c) ..... Peygamber Efendimiz'e salatüselam getirilir.

ç) ..... Müminlere dua edilir.

d) ..... Nahl suresinin 90. ayeti okunur.

e) ..... Hutbenin Türkçe metni okunur.

f) ..... Hutbe konusu ile ilgili ayet ve hadis okunur.

g) ..... Daha çok öğüt ve bilgilendirme ağırlıklıdır.

ğ) ..... Daha kısa ve dua ağırlıklıdır.

h) ..... Daha uzun ve öğretici niteliktedir.

ı) .... اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ ile başlar.

i) .... اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ ile başlar.

2.3. 4-6 Yaş Grubu Din Eğitimi Uygulaması

Konuya Başlarken

4-6 yaş dönemi, çocuğun kişilik ve kimliğinin oluşmaya başladığı bir evredir. Bu dönemde verilecek dinî ve ahlaki eğitimin, çocukların ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak pedagojik ilkeler doğrultusunda planlı bir şekilde sunulması büyük önem taşımaktadır.

4-6 yaş grubuna sunulan din eğitiminin, çocukların manevi gelişimine etkisi nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

4-6 Yaş Döneminde Din Eğitiminin Önemi

İnsan çok yönlü bir varlıktır. Doğduğu andan itibaren fiziksel, duygusal, zihinsel, dinî, ahlaki ve sosyal tüm yönlerinin beslenmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç duyar. 4-6 yaş dönemi bireyin okul öncesi eğitim dönemi olarak isimlendirilmektedir. Okul öncesi dönem; insanların yetişkinlikte sergileyeceği ahlaki tutum ve davranışlarının, dinî duyarlılıklarının temellerinin atıldığı, karakterinin şekillenmeye başladığı bir süreçtir. Bu dönem, aynı zamanda zekânın, duyguların, dinî algının ve davranışların hızla geliştiği altın çağdır. Bundan dolayı bireyin tüm gelişim alanlarına hitap edecek bir eğitim ortamının oluşturulması, dinî ve ahlaki değerlerin sistemli olarak verilmesi gerekmektedir.[44]

Doğumla başlayıp hayat boyu devam eden eğitim sürecinin en önemli evresini insan beyninin ve sinir sisteminin hızla geliştiği ilk beş yaş dönemi oluşturur. En yoğun öğrenme bu dönemde görülür. Yapılan araştırmalar, 4-6 yaş döneminde kazanılan tecrübelerin; bireyin sağlıklı bir kişilik yapısı oluşturmasında, yeteneklerini geliştirebilmesinde, sorumluluk sahibi olabilmesinde, dinî tutumlarının gelişmesinde, inanç ve değer yargılarının şekillenmesinde etkili olduğunu göstermiştir[45] (Görsel 2.7).

Görsel 2.7: 4-6 yaş dönemi, din eğitiminin en verimli olduğu dönemlerdendir.

Yorumlayalım

Çocukluk döneminizde inanç ve ibadetle ilgili yaşadığınız bir anınızı paylaşınız. Bu anınızdan hareketle 4-6 yaşındaki bir çocuğun duygu ve düşüncelerinin neler olabileceğini yorumlayınız.

Peygamber Efendimiz, çocukların din anlayışının gelişiminde ailenin belirleyici bir etkisi olduğunu ifade etmiştir.[46] Hz. Muhammed (sav) din eğitiminin küçük yaşlardan itibaren ailede başlatılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Aile, çocuğun dinî tutum ve davranışlarla ilk kez karşılaştığı ve bu tutumları örnek alarak öğrenmeye başladığı en temel çevredir (Görsel 2.8). Çocukluk döneminde kazanılan davranışlar, bireyin daha sonraki yıllardaki dinî tutum ve davranışlarını etkiler. Bu nedenle çocukluk döneminde verilen din eğitiminin sağlam temellere dayalı olması büyük önem taşır.[47]

Görsel 2.8: Eğitim ailede başlar.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Hiçbir anne baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır."
(Tirmizi, "Birr", 33)

Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri

Çocukluk dönemi, gelişim sürecinde kritik bir öneme sahiptir. Bu dönem, dinle ilgili bilgi ve duyguların temellerinin atıldığı ve hayata dair temel soruların şekillenmeye başladığı önemli bir süreçtir.[48] Bu çerçevede 4-6 yaş grubuna yönelik eğitim sürecini doğru biçimde yürütmek için çocukların gelişim özelliklerini bilmek gerekir. Her çocuk doğduğu andan itibaren psikomotor, dil, duygusal, sosyal, bilişsel, dinî ve ahlaki açıdan belirli gelişim aşamalarından geçer. Her dönem için hazırlanan eğitim programları çocuğun gelişimine uygun olmalıdır. Çocuğun gelişim aşamaları bilindiğinde o dönem çocuğun neler yapıp neler yapamayacağı konusunda bilgi sahibi olunur.[49] Bu yaş grubundaki çocuklarda bireysel farklılıklar olmakla birlikte temel gelişim özelliklerinden bazıları şu şekildedir.

Psikomotor Gelişim

- Hareketlerini yardım almadan, dengesini sağlayarak ve kontrollü yapabilir; yürüyebilir, koşabilir, zıplayabilir, merdivenleri rahatça kullanabilir.
- El-göz koordinasyonu gelişmiştir; kesme, yapıştırma ve boyama becerilerini yapabilir.
- Öz bakım becerilerini (giyinme, temizlik vb.) bağımsız olarak yapabilir.
- Oyunlara aktif katılabilir, hareketli ve müzikli oyunlara ilgi duyar; ritme uyum sağlayabilir.

Dil Gelişimi

- Neden-sonuç ve zaman ilişkileri kurarak anlaşılır ve kurallı cümleler oluşturabilir.
- Meraklıdır, çevresinde olup bitenleri anlamak ister ve çok soru sorar.
- Kelime dağarcığı geniştir, kendini kolaylıkla ifade edebilir.
- Şarkı, tekerleme ve hikâyeleri sever.
- Sayıları, renkleri ve kavramları kullanabilir.

Duygusal Gelişim

- Bağımsızlık isteği yüksektir, zaman zaman inatçı davranabilir.
- Yetişkinleri model alabilir, onlarla özdeşim kurabilir.
- Öz güvenlidir, kendini değerlendirebilir.
- Kuralları ve anlatılanları kolayca kabul edebilir.
- Cesaret ve rekabet duyguları öne çıkar.
- Bağlanma ve sığınma duygusu öne çıkar.
- Sevgi, güven, şefkat ve korunmaya ihtiyaç duyar.

Sosyal Gelişim

- Sosyal ilişkiler kurabilir, arkadaşlarıyla oynamayı sever.
- Yetişkinleri örnek alarak onların davranışlarını taklit edebilir.
- Paylaşma, iş birliği ve sıra bekleme becerileri gelişim gösterebilir.
- Kurallı oyunlara katılabilir, bazen uyumsuzluk yaşayabilir.
- Cinsiyet kimliği gelişmekte olup genellikle hemcinsleriyle oynamayı tercih edebilir.
- Sorumluluk alabilir ve yardımlaşmayı sevebilir.
- Hayal gücüne dayalı oyunlar oynar.

Bilişsel Gelişim

- Soyut düşünme becerileri yeterince gelişmemiştir.
- Konular arasında mantıksal ilişkiler kuramayabilir.
- Tek yönlü düşünebilir, birden fazla özelliğe odaklanamayabilir.
- Benmerkezci olabilir, başkalarının bakış açısını anlamakta zorlanabilir.
- Hayal gücü güçlü olabilir, gerçek-hayal ayrımını tam yapamayabilir.
- Basit sınıflandırmalar yapabilir ancak bütün-parça ilişkisini kavramakta zorlanabilir.
- Cansız varlıklara canlılara ait özellikler yükleyebilir.

(bk. Cihandide, "4-6 Yaş Çocuklarda Gelişim Özellikleri ve Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", 9-13; Arıcı, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 222-227)

4-6 Yaş Dönemi Dinî Gelişim Özellikleri

4-6 yaş dönemindeki çocukların genel özelliği meraklı olmalarıdır. Çocuklar canlı-cansız varlıkların oluşması, canlıların doğup büyümesi ve gelişmesi gibi olayları merak eder. Dinî konulardaki soruları özellikle evren ve Allah (cc) hakkında yoğunlaşır. Soyut düşünme becerileri henüz gelişmediğinden bu dönemde çocuklar, dinî varlık ve kavramları somutlaştırarak onlara insana ait özellikler yükleyerek düşünme eğilimi gösterir. Allah'ı (cc) gökyüzünde veya bulutların üzerinde yaşayan bir varlık olarak düşünebilir.[50]

4-6 yaş döneminde çocuklar mutlak bir ahlak anlayışına ve değişmez ahlaki kurallara sahiptir. Bir davranışın doğruluğunu veya yanlışlığını o davranışın sonuçlarına göre değerlendirirler. Dualar, çocuklar için önemli olup genellikle onların kişisel isteklerine yöneliktir. Dualarının karşılığını kısa sürede alamadıklarını düşünerek üzülebilirler. Bu durumda çocuk, anlayışla karşılanarak kıssa, masal gibi örnek olaylarla duyguları desteklenmeli ve bu konudaki gelişimleri izlenmeye devam edilmelidir.[51]

(bk. Özmen, "Çocuklar Nasıl Öğrenir?", 39-46)

Bilgi Grafiği 2.2: Çocukların öğrenme yöntemleri

4-6 yaş grubunda eğitim ortamı çocuğun tüm gelişim alanlarını destekleyecek biçimde düzenlenmelidir (Görsel 2.9). Öğrenmeyi desteklemek için görsel, işitsel ve duyuşsal materyallerden yararlanılmalıdır. Eğitimde kullanılacak araç ve gereçler önceden hazırlanmalıdır. Çocuğun ilgisini canlı tutmak amacıyla motive edici uygulamalara ve fırsat eğitimine yer verilmelidir.

Görsel 2.9: Eğitim ortamları çocukların gelişimleri dikkate alarak planlanmalıdır.

4-6 yaş dönemi din eğitiminde (çocuğun benlik saygısını ve olumlu bir yaratıcı tasavvurunu desteklemek amacıyla) kullanılan iletişim dili kritik bir öneme sahiptir. Çocukların hatalı oldukları konularla ilgili uyarılarda yargılayıcı ve suçlayıcı bir nitelik taşıyan "sen dili" yerine, bireyin kendi duygu ve ihtiyaçlarını merkeze alan "ben dili" tercih edilmelidir. Örneğin; "Sözümü kesiyorsun, çok saygısızsın!" gibi sen dili, çocukta yetersizlik hissi uyandırabilir. Bunun yerine duyguların ve beklentilerin paylaşılmasına fırsat veren "Sözüm kesildiğinde anlatacaklarımı unuttuğum için üzülüyorum." gibi ben dili ise çocuğun empati yeteneğini geliştirir ve ahlaki değerleri içselleştirmesine yardımcı olur. Din psikolojisi açısından ben dili, çocuğun dinî yaşantıyı bir baskı unsuru olarak değil, sevgi ve güven temelli bir ilişki biçimi olarak algılamasını sağlayan pedagojik bir köprü görevi görür.[52]

4-6 yaş grubu din eğitimi uygulamalarında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Öncelikle çocuk, bir birey olarak muhatap alınmalı, ona sevgi ve saygıyla yaklaşılmalıdır.[53] Çocuklarla iletişimde baskıcı tutumlardan kaçınılmalı; hoşgörülü, anlayışlı ve çocuğun kendini ifade etmesine imkân tanıyan bir yaklaşım benimsenmelidir. Çocukların bireysel farklılıkları dikkate alınarak çocukta olumlu ve kalıcı dinî duyguların geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Eğitim, çocuğun bildiklerinden hareketle onun ilgi ve ihtiyaç düzeyine uygun biçimde planlanmalıdır. Eğitimde sonuçtan çok sürece önem verilmeli, çocuğun çabaları desteklenmelidir. Değerler eğitimine ağırlık verilmeli, çocukların duygularını fark etmesi ve uygun biçimde ifade etmesi sağlanmalıdır. Ayrıca öğrenilen bilgi ve davranışların pekiştirilmesi için aile katılımına yer verilmeli ve çocukların gelişimleri düzenli olarak takip edilmelidir.[54]

Din eğitiminde; korku ve ceza merkezli anlatımlar yerine sevgi temelli yaklaşım tercih edilmelidir. Çocukların soruları ciddiye alınmalı; geciktirilmeden, samimi ve seviyelerine uygun biçimde cevaplandırılmalıdır. Allah'ın (cc) varlığı ve nimetleri, tabiat ve çevre üzerinden çocuklara somutlaştırılarak anlatılmalıdır. Çocuklara kendi sözleriyle dua etme alışkanlığı kazandırılmalı, ayrıca belirli zamanlarda yapılması gereken dualar da öğretilmelidir. Dinî kavramlar ile Peygamber Efendimiz'in örnek kişiliği, çocukların anlayabileceği sadelikte ifade edilmelidir. Çocuklara Kur'an-ı Kerim'in önemi uygun bir dille anlatılmalı, onların Kur'an'ı okuma becerisi desteklenmelidir. Kısa sure ve dualar ezberletilmeli, anlayabilecekleri ayetler okunarak açıklanmalıdır. Kur'an-ı Kerim öğretiminde çocukların dil ve bilişsel gelişimleri göz önünde bulundurulmalıdır.[55]

Etkinlik - 5

35 dk

Adı	*Çocuğun Dünyasına Yolculuk*
Amaç	*4-6 yaş din eğitimi sürecinde dikkat edilmesi gereken hususları fark edebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Aşağıdaki örnek olayı okuyunuz.*

   Beş yaşındaki Zeynep akşam annesiyle birlikte gökyüzüne bakmaktadır. Yıldızları izlerken birden sorar:

   "Anne, Allah (cc) yukarıda mı yaşıyor? Bulutların üstünde mi?"

   Annesi "Allah (cc) her yerde" deyince Zeynep bu kez şaşırır:

   "Peki bizim evde de mi? Şu an bizi görüyor mu?"

2. *Zeynep'in annesinin vermesi gereken cevabı 4-6 yaş grubunun dinî gelişim özelliklerini dikkate alarak yazınız.*

.....

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme: *Verilen örnek olaydan hareketle siz de dinî-ahlaki konularla ilgili bir soru hazırlayınız. 4-6 yaş grubunun dinî gelişim özelliklerini dikkate alarak bu soruya cevabınızı yazınız.*

.....

.....

.....

.....

.....

4-6 Yaş Dönemi Eğitiminde Oyun

Okul öncesi dönemde öğrenmenin ve hayatı tecrübe etmenin temel yolu olan oyun, çocuklar için bir ihtiyaç ve gerçek hayatın provasıdır. Çocukların dili olan oyun sadece onların eğlenmelerine ve nitelikli zaman geçirmelerine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda kendilerini ve çevrelerini tanımalarına, duygularını fark etmelerine ve ifade etmelerine, sosyal ilişkilerini geliştirmelerine katkıda bulunur. Çocuklar; oyuncaklar vasıtasıyla çevrelerindekilerle iletişim kurarak paylaşmayı, yardımlaşmayı, iş birliği yapmayı, sorun çözmeyi ve karar vermeyi öğrenirler.[56]

Çocuklar oyun sayesinde sosyal rolleri öğrenir, hayal güçlerini geliştirir, empati kurar ve öğrendiklerini daha kalıcı hâle getirir. Bu nedenle din eğitimi sürecinde oyunlardan, çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun biçimde yararlanılmalıdır. Bu yaş grubundaki çocuklar için en uygun öğrenme yöntemi olan oyunun bir araç olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle din eğitimi sürecinde oyun ve oyuncaklardan, çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun biçimde yararlanılmalı; böylece dinî ilgi, farkındalık ve davranışların gelişmesine katkı sağlanmalıdır.[57] Bu süreçte anlatım, soru-cevap, drama, rol oynama, örnek olay ve gösterip yaptırma gibi yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi destekleyen yöntemler kullanılmalıdır.[58]

Bu yaş grubundaki çocuklar için dersleri oyun eşliğinde öğretmek kadar önemli bir diğer husus da çocuklara ders zamanları dışında özgürce oynayabilecekleri, yapılandırılmamış ve kendi kurup yönettikleri oyunlar için imkân tanımaktır. Çocuklar, topluca oynanan oyunlar kadar kendi başlarına ya da küçük gruplar hâlinde oyun oynamaya da ihtiyaç duyarlar. Sınıftaki veya kurstaki kullanılacak oyuncaklar, çocuk için güvenli, hijyenik ve yaşına uygun olmalıdır. Çocukların önüne keskin sınırlar çizilmemeli, keşfetmelerine fırsat tanınmalı ve oyun oynamak için belirli bir ortama ihtiyaç duymadıkları unutulmamalıdır. Bu noktada mescit, bahçe gibi farklı alanlar da birer öğrenme fırsatına dönüştürülmelidir[59] (Görsel 2.10).

Görsel 2.10: Farklı alanlarda yapılan etkinlikler çocuklara öğrenme fırsatı sunar.

Din Eğitiminde Eğitsel Oyun Örneği (Karagöz ile Hacivat)	
Yöntem ve Teknikler:	Dramatizasyon (kukla oyunu), soru-cevap
Kullanılan Materyaller:	100x120 boyutlarında koli, maket bıçağı, iki tahta çubuk, kumaş, yapıştırıcı, Karagöz ve Hacivat'ı temsil eden resimler

Öğretici, Karagöz ve Hacivat'ı temsil eden resimleri tahta çubukların ucuna yapıştırarak hazırlar. Şartlar elveriyorsa öğretici, bir koliyi gölge oyunu sahnesi hâline getirebilir. Eğer mümkün değilse, öğretici Karagöz ile Hacivat'ı sağ ve sol ellerine alıp birbirine çevirerek konuşturur.

Gölge Oyunu Sahnesi Hazırlama: Maket bıçağı yardımıyla boş koliye dikdörtgen bir pencere açılır. Böylece televizyon ekranına benzer bir sahne hazırlanmış olur. Açılan bu pencereye mermerşahi kumaş gerilir. Kolinin diğer görünür yerleri renkli bir kumaş ile kaplanır. Perde böylece hazır hâle gelmiş olur. Öğretici, hazırlıklarını tamamladıktan sonra, "Çocuklar bugün sizinle çok güzel bir konu işleyeceğiz. Hem de çok eğleneceğiz. Çünkü bugün iki tane misafirimiz var." der. Karagöz ile Hacivat'ı, çocuklara hazırladığı sahne arkasından (Sahnenin arkasında mum ışığı kullanabilir.) ya da çubuklarından elinde tutarak oynatır. Aşağıdaki metni canlandırmaya başlar. Canlandırma sırasında Hacivat ve Karagöz için öğretmenin sesini değiştirmesi önerilir.

Hacivat: Oooo! Karagöz'üm, iki gözüm merhaba!

Karagöz: Hoş geldin suda pişmiş bal kabağı!

Hacivat: Bırak şimdi bal kabağını Karagöz'üm, bak ne güzel çocuklar bize bakıyorlar.

Karagöz: Bakayım. Aaaaa. Maşallah, maşallah. Merhaba çocuklar. (Öğretici, çocukları "Merhaba" demeleri için yönlendirir.)

Hacivat: Bak Karagöz'üm bak. Allah bu çocukları ne güzel yaratmış.

Karagöz: Baktım, baktım hacı cav cav. Saçları siyah olan da var, kahverengi olan da. Sarı olan da var, yeşil olan da.

Hacivat: (Hayretle) Aman Karagöz'üm yeşil saç olur mu? Dur hele bak ne diyeceğim. Sence Allah bizi neden yaratmış?

Karagöz: Bıy bıy bıy bııy. Herhâlde hoşaf içip pilav yiyelim diye yaratmış.

Hacivat: Eğlenme benimle Karagöz'üm. Deyiver hele. Allah bizi neden yaratmış?

Karagöz: Neden olacak Hacivat. O'nu bilelim, tanıyalım diye elbet.

Hacivat: Hay yaşa sen Karagöz'üm. Peki, bu güzel çocuklar nasıl bilecek Allah'ı?

Karagöz: Taşa baksa kuşa baksa, geceye baksa gündüze baksa, hep Allah'ı tanır hacı cav cav.

Hacivat: Elbet Karagöz'üm. Taşları ne kadar sert, kuşları ne kadar narin, karıncayı ne kadar minik, filleri ne kadar büyük, geceyi ne kadar karanlık, gündüzü ne kadar aydınlık yaratmış. Bunları gören bu güzel çocuklar da Allah'ın her şeye gücü yettiğini ve çok güzel yarattığını elbette anlar.

Karagöz: Sahi ya Hacivat. Niye yaratmıştı Allah bizi?

Hacivat: Hay Allah Karagöz'üm. Şimdi sen dedin, unuttun mu?

Karagöz: Tamam tamam hacı cav cav. O'nu bilelim tanıyalım diye, nimetlerini görelim, şükredelim diye yaratmış.

Hacivat: Sağ olasın Karagöz'üm.

Karagöz: Hepiniz de yiyin bol bol kara üzüüüüüm.

Öğretici, sahne ardından çıkarak, "Haydi şimdi Karagöz ile Hacivat'a güle güle diyelim çocuklar." der. Çocuklar oyunu bir kez daha izlemek isterlerse öğretici kazanımın gerçekleşmesi için tekrarlayabilir.

Öğretici, çocuklara aşağıdaki soruları sorar ve etkinliği değerlendirir.

1. Kâinatta birbirinden farklı özelliklerde varlıklar bulunur mu?
2. Birbirinden farklı varlıkların ihtiyaçlarını kim karşılar?
3. Allah Teala bizlere türlü nimetleri neden vermiştir?
4. Allah'ı (cc) bilip tanımak için neler yapabiliriz?

(bk. *DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretici Kitabı-2*, 33-34)

Etkinlik - 6

35 dk

Adı	*4–6 Yaş İçin Din Eğitimi Uygulaması*
Amaç	*4–6 yaş grubuna yönelik din eğitimini usulüne uygun olarak yerine getirebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *4–6 yaş din eğitiminin temel ilkeleri ve uygulama esaslarını kısaca yazarak açıklayınız.*

4–6 yaş din eğitimi etkinliklerine ilişkin aşağıdaki hususları göz önünde bulundurarak ön hazırlık yapınız.

a) *4-6 yaş grubuna yönelik öğretmen rehberliğinde bir din eğitimi uygulama konusu belirleyiniz.*

b) *Konuyu İslam'ın temel kaynaklarından araştırınız.*

c) *Hedef kitle özelliklerini dikkate alarak konunuza uygun yöntem ve teknik belirleyiniz.*

ç) *Uygulamanızı desteklemek için kullanacağınız materyalleri (oyuncak, boya kalemleri, kâğıt, kukla vb.) hazırlayınız.*

d) *Uygulamanızı giriş, gelişme ve sonuç aşamalarına göre planlayınız.*

e) *Öğrenme ortamınızı uygulama için hazırlayınız.*

2. *Öğretmeninizin belirlediği uygun bir mekânda (4-6 yaş Kur'an Kursu) 4–6 yaş grubuna yönelik planladığınız din eğitimi uygulamasını usulüne uygun şekilde gerçekleştiriniz.*
3. *Uygulama sürecinde çocuklara karşı şefkatli ve duyarlı davranarak bireysel farklılıkları gözetiniz.*

Değerlendirme: *Uygulamanızı Öz Değerlendirme Formu'nu kullanarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. 4–6 yaş din eğitiminin temel ilkelerini ve uygulanma esaslarını açıkladım.			
2. Bu yaş grubuna uygun konu ve amaç belirledim.			
3. Uygun yöntem ve teknik belirledim.			
4. Uygulama için uygun materyal ve öğrenme ortamını hazırladım.			
5. Hazırladığım etkinliği aşamalarına uygun biçimde uyguladım.			
6. Uygulama sürecini çocukların katılımı ve hedeflere ulaşma açısından değerlendirdim.			
7. Uygulama sırasında çocukların yaş ve gelişim seviyelerine uygun yalın bir dil kullanarak etkili bir iletişim kurdum.			
8. Çocukların farklı öğrenme hızlarını ve hazır bulunuşluk düzeylerini dikkate alarak esnek bir yaklaşım sergiledim.			
9. Giriş, gelişme ve sonuç aşamaları arasındaki geçişleri çocukların dikkat sürelerini zorlamadan yönettim.			
10. Uygulama sonunda kendi güçlü ve zayıf yönlerimi tespit ettim.			

Kontrol Noktası

Aşağıdaki ifadeleri okuyunuz. Verilen boşluğa ifade doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ( ) 4-6 yaş grubu çocuklara din eğitimi verilirken soyut kavramlar (melek, ahiret vb.) tüm detaylarıyla anlatılmalıdır.
2. ( ) Çocuklarla iletişim kurarken "sen dili" yerine duyguları ifade eden "ben dili" tercih edilmelidir.
3. ( ) Din eğitiminde temel odak noktası, ceza veya korku değil "Allah (cc) sevgisi" olmalıdır.
4. ( ) Çocukların sorduğu zor dinî sorular geçiştirilmeli, büyüyünce öğrenecekleri söylenmelidir.
5. ( ) 4-6 yaş döneminde oyun, çocukların en temel öğrenme ve kendini ifade etme aracıdır.

Performans Görevi	
Amaç Öğrencinin Hz. Peygamber'in hutbe geleneğini derinlemesine analiz edebilmesi, bu hutbelerin evrensel mesajını kavrayabilmesi	**Süre** Ön Hazırlık: Bir hafta Sınıf İçi Performans: 25 dakika
Görev Hz. Peygamber'in hutbelerinin temel özelliklerini ve toplumsal mesajlarını ele alan bir konuşma metni hazırlayabilme	**Ürün** Konuşma metni
Beceriler • Hitabet uygulama • Kendini tanıma • Hadis kaynaklarına başvurma	**Değerlendirme Ölçütleri** • Konuyu araştırma • Kaynak kullanma • Metnin konuyu kapsaması • Dil ve anlatım kurallarına uygunluk

Ön Hazırlık

Temel hadis kaynakları (Kütübisitte), Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları ve güvenilir siyer kitaplarından Hz. Peygamber'in hutbelerini araştırınız.

Okuduğunuz metinlerdeki ortak temaları (adalet, kadın hakları, emanet, eşitlik vb.) ve hitabet tekniklerini (tekrarlar, sorular, kısa ve öz ifadeler vb.) not ediniz.

Yönerge

Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ediniz.

1. Belirlediğiniz bilgilerden yararlanarak "Hz. Peygamber'in hutbelerinin temel özellikleri ve toplumsal mesajları" konulu bir konuşma metni hazırlayınız.
2. Konuşma metninizi aşağıda verilen hususları dikkate alarak hazırlayınız.
   - Giriş Bölümü: Dinleyiciyi selamlayan, konunun önemini belirten ve dikkat çekici bir giriş paragrafı yazınız.
   - Gelişme Bölümü: Hutbelerin dil ve üslup özelliklerini açıklayınız. Hutbelerde verilen evrensel mesajları (insan onuru, toplumsal barış, yardımlaşma vb.) örneklerle anlatınız.
   - Sonuç Bölümü: Anlatılanların günümüz dünyası için ne anlam ifade ettiğine dair bir değerlendirme yaparak metni etkileyici bir dua ile bitiriniz.
3. Konuşma metninizde dil ve anlatım özellikleri ile imla kurallarına dikkat ediniz.
4. Yararlandığınız kitap, makale veya internet sitelerini metnin en sonunda akademik kurallara uygun şekilde listeleyiniz.

Değerlendirme:
Yapılan çalışma Dereceli Puanlama Anahtarı kullanılarak değerlendirilecektir.

Dereceli Puanlama Anahtarı			
Ölçütler	**Değerlendirme**		
	Mükemmel (3)	**Orta (2)**	**Geliştirilmeli (1)**
Araştırma	Konuşma metninde Resulullah'ın hutbelerinin temel özellikleri ve toplumsal mesajlarına dair bilgiler eksiksiz ve doğrudur.	Konuşma metninde Resulullah'ın hutbelerinin temel özelliklerine ve toplumsal mesajlarına yer verilmiştir. Ancak bazı bilgiler eksik ya da yüzeysel kalmıştır.	Konuşma metninde Resulullah'ın hutbelerinin temel özellikleri ve toplumsal mesajları büyük ölçüde eksik ya da hatalıdır.
Kaynak Kullanma	Temel hadis kaynakları (Kütübisitte), Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları ve güvenilir siyer kitaplarına yeterli şekilde başvurulmuştur. Kaynaklar metnin sonunda kurallara uygun biçimde listelenmiştir.	Kaynaklara başvurulmuş ancak kullanılan kaynaklar sınırlı ya da kaynak gösterimi kısmen eksik kalmıştır. Listeleme biçiminde küçük hatalar bulunmaktadır.	Kaynaklara başvurulmamış ya da çok az başvurulmuştur. Kaynak listesi yoktur veya büyük ölçüde hatalıdır.
Metnin Konuyu Kapsaması	Hz. Peygamber'in hutbelerinin temel özellikleri ve evrensel mesajları (adalet, kadın hakları, emanet, eşitlik, insan onuru, barış, yardımlaşma vb.) açıklanmıştır.	Hz. Peygamber'in hutbelerinin temel özelliklerinden ya da evrensel mesajlardan (adalet, kadın hakları, emanet, eşitlik, insan onuru, barış, yardımlaşma vb.) biri eksik açıklanmıştır.	Hz. Peygamber'in hutbelerinin temel özellikleri ve evrensel mesajları (adalet, kadın hakları, emanet, eşitlik, insan onuru, barış, yardımlaşma vb.) yeteri kadar açıklanmamıştır.
Dil ve Anlatım	Dil açık ve anlaşılırdır; yazım, noktalama ve ifade hataları yoktur.	Dil genel olarak anlaşılırdır ancak birkaç yazım veya noktalama hatası bulunmaktadır.	Çok sayıda yazım ve ifade hatası vardır; bu hatalar bilgilerin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki 1-5. cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kavramı yazarak ilgili tanımlarla eşleştiriniz.

Hatip - Hutbe - Mihrap - Minber - Okul öncesi - Vaaz - Vaize

1. (.....) Dinî ve ahlaki konularda insanlara yapılan öğüt verici konuşmalara denir.
2. (.....) Toplumu irşat edici konuşmalar yapan kadın görevlinin adıdır.
3. (.....) Cuma namazında imam tarafından minberde yapılan konuşmaya denir.
4. (.....) Camilerde hutbenin verildiği, basamakla çıkılan yüksek yerlerdir.
5. (.....) İnsanın zekâsının, duygularının ve davranışlarının en hızlı geliştiği çağdır.

Aşağıdaki 6-10. önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise doğru ( ), yanlış ise yanlış ( ) kutucuğunu işaretleyiniz. Cevabınız yanlış ise gerekçesini yazınız.

6. Hutbe, cuma namazının farzı kılındıktan sonra okunur.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

7. Vaazın konusu toplumsal meselelerden bağımsız olarak belirlenmelidir.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

8. Vaazda sade ve anlaşılır bir dil kullanılması, vaazın etkili olmasını sağlar.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

9. Hutbe esnasında cemaatin hutbeyi dinlemesi ve başka şeylerle meşgul olmaması gerekir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

10. 4-6 yaş arasında din eğitiminde çocuklara ceza vermek eğitim metotlarından biridir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

Aşağıdaki 11-15. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

11. Toplumun bilinçlendirilmesinde vaazın önemini kısaca açıklayınız.

12. Minber kavramını açıklayarak cami içerisindeki işlevini yazınız.

13. Etkili bir vaaz sunumunda hatibin dikkat etmesi gereken kuralları yazınız.

14. Cuma ve bayram hutbeleri arasındaki farklardan iki tanesini yazınız.

15. 4-6 yaş dönemi gelişim özelliklerinden üç tane yazınız.

Aşağıdaki 16-20. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

16. Vaaz; din görevlilerinin ibadetlerden önce veya sonra, insanları iyi davranışlara yönlendirip kötü alışkanlıklardan uzak durmaları için yaptıkları konuşmalardır. Bu konuşmalar Kur'an, sünnet ve güvenilir İslami kaynaklara dayanır. Camiler başta olmak üzere farklı ortamlarda yapılan vaazlarda, doğru dinî bilginin öğretilmesi, yanlış inanışların giderilmesi ve bireylerin ahlaki yönden geliştirilmesi amaçlanır. Vaazda esas olan, insanlara baskı yapmak değil İslam'ın rehberliğini etkili bir şekilde sunmaktır.

Buna göre vaaz ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Toplumdaki yanlış dinî algıların ve inanışların giderilmesine katkı sağlar.
B) Din görevlileri tarafından toplumu bilgilendirmek amacıyla yapılır.
C) İnsanları iyi davranışlara teşvik etme ve kötü alışkanlıklardan uzaklaştırma amacı taşır.
D) Yalnızca cami sınırları içerisinde gerçekleştirilmesi zorunlu olan dinî faaliyetlerdir.
E) İbadetlerin öncesinde veya sonrasında gerçekleştirilen öğüt verici konuşmalardır.

17. Nahl suresi 125. ayette "(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir." buyrulmaktadır. Bir vaiz, kendisine eleştiriler yöneltenlere Nahl suresinin 125. ayetinde geçen "Onlarla en güzel şekilde mücadele et." ilkesini rehber edinerek cevap vermek istemektedir.

Buna göre bu vaizin nasıl bir tutum sergilemesi beklenir?

A) Kendisine yapılan eleştirileri aynı şekilde iade ederek otoritesini korumalıdır.
B) Delillere dayalı ve muhatabın onurunu zedelemeyen bir yaklaşım sergilemelidir.
C) Eleştirilere kulak asmadan sadece kendi bildiği doğruları anlatmalıdır.
D) Tartışmaya girmeyip o kişileri "yoldan çıkmış" ilan ederek uzaklaşmalıdır.
E) Sadece ayet metnini okuyup hiçbir yorum yapmadan konuşmasını bitirmelidir.

18. Cuma namazı, Müslümanlara farz olduğu gibi hutbe okunurken camide bulunan kişinin cuma hutbesini dinlemesi de farzdır. Bu yönüyle cuma hutbesi ibadet boyutu olan bir konuşmadır. Mezhepler arasında hutbenin rükün ve şartları farklı olsa da genel olarak hamt, salavat ve nasihat bölümleri barındırır. Hutbeyi cemaatin sükûnetle dinlemesi esas olup hutbe esnasında konuşmak veya başka işlerle meşgul olmak mekruh sayılmıştır. Ayrıca cuma hutbesi farz olup cumanın iki rekâtlık farzından önce okunurken bayram hutbesi bayram namazından sonra okunur ve sünnet hükmündedir.

Metne göre hutbeyle ilgili bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Cuma hutbesinin rükün ve şartları hususunda mezhepler arasında farklı içtihatlar vardır.
B) Hutbe irat edilirken hatibi dinlemeye engel olacak her türlü meşguliyet mekruhtur.
C) Cuma namazının iki rekât farzı kılındıktan sonra cuma hutbesinin okunması gerekir.
D) Bayram hutbeleri hüküm bakımından sünnet olup bayram namazlarından sonra okunur.
E) Cuma namazının kılınması gibi cuma hutbesinin dinlenmesi de farz olan bir ibadettir.

19. Bir topluluk karşısında konuşma, tıpkı bir bebeğin ilk adımlarını atması veya bir çocuğun bisiklet sürmeyi öğrenmesi gibi sabır ve tecrübe gerektiren bir gelişim sürecidir. Nefes darlığı veya el titremesi gibi fiziksel belirtilerle kendini gösterebilen kürsü heyecanı, ilk hitaplarda hatipler için bile kaçınılmaz ve doğal bir durumdur. Bu yüzden ilk performansların mükemmel olmayacağını kabullenmek gelişimin ilk şartıdır. Bireyin kaygı uyandıran durumlardan kaçınmak yerine onlarla yüzleşmesi, aile ya da küçük akran grupları gibi güvenli sosyal ortamlarda uygulamalar yaparak deneyim kazanması, kendi eksikliklerini objektif bir biçimde değerlendirmesine olanak tanımaktadır. Elde edilen bu tecrübe ve öz farkındalık, zaman içerisinde kişinin topluluk önünde konuşma kaygısını başarılı bir şekilde yöneterek kürsü heyecanını aşmasını sağlamaktadır. Nihayetinde iyi bir hatip olmak; hataları göze almayı, pes etmeden çalışmayı ve yapılan işi içtenlikle benimsemeyi gerektiren bir olgunlaşma sürecidir.

Metinde vurgulanmak istenen temel düşünce hangisidir?

A) Toplum önünde konuşma korkusu, aile ve arkadaş ortamında yapılan egzersizlerle tamamen ortadan kaldırılabilir.

B) İlk yapılan hitabetin mükemmel olması, hatibin gelecekteki başarısının en önemli göstergesidir.

C) Hitabet; hataların ve heyecanın doğal karşılandığı, sabırla ve pratikle olgunlaşan sürekli bir gelişim sürecidir.

D) Başarılı bir hatip olabilmek, doğuştan gelen üstün bir yeteneğe ve korkusuz bir kişiliğe sahip olmaya bağlıdır.

E) Kürsü heyecanını tamamen yok edemeyen birinin iyi bir hatip olması mümkün değildir.

20. İnsan, doğumdan itibaren fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal yönleriyle gelişim gösterir. Özellikle 4-6 yaş dönemi, bireyin karakterinin şekillenmeye başladığı ve öğrenmenin hızlı gerçekleştiği önemli bir süreçtir. Bu dönemde kazanılan deneyimlerin bireyin kişilik gelişimi, değer yargıları ve toplumsal sorumluluk bilinci üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz çocukların dinî gelişiminde ailenin rolüne dikkat çekmiş ve din eğitiminin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Buna göre çocukluk dönemindeki din eğitimi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Din eğitimi bireyin biyolojik olarak yetişkinliğe eriştiği dönemde verilmelidir.

B) Çocukların dinî gelişiminde ailenin kritik bir sorumluluğu bulunmaktadır.

C) Erken yaşta verilen din eğitimi, bireyin ahlaki ve toplumsal kimliğine katkı sağlar.

D) 4-6 yaş dönemi, çocuğun karakterinin temellerinin atıldığı önemli bir dönemdir.

E) Öğrenmenin en verimli olduğu zaman dilimlerinden biri 4-6 yaş dönemidir.

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Sonnotlar

** "Sallallahü aleyhi vesellem" ifadesinin kısaltmasıdır. "Allah'ın (cc) salatı ve selamı onun üzerine olsun." demektir.

1 bk. Cirit, "Vaaz", 42/404.

2 bk. Harbi, "İslâmî Tebliğ Sorumluluğunda Vâiz ve Vaaz", 163-164.

3 bk. Yılmaz, "Vaazın Etkinliğinde Dil ve Üslubun Önemi", 1/102.

4 bk. Harbi, "İslâmî Tebliğ Sorumluluğunda Vâiz ve Vaaz", 165.

5 bk. Emiroğlu, "Vaaz, Tebliğ ve İrşad Faaliyetleri", 48.

6 bk. Cirit, "Vaaz", 42/404.

7 Al-i İmran suresi 138. ayet.

8 bk. Nisa suresi 58. ayet, Nahl suresi 90. ayet, Nur suresi 17-19. ayetler.

9 bk. Cirit, "Vaaz", 42/405.

10 bk. Nisa suresi 63. ayet.

11 Buhari, "Büyû", 68.

12 bk. Çakan, *Dînî Hitâbet Çeşitleri*, 55.

13 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 6/573; Ünal, "Kur'an'ın Anlattığı Vaiz Profili", 75.

14 bk. Yiğit, *Vaaz Kılavuzu*, 23.

15 Tahrim suresi 6. ayet.

16 Tirmizi, "Fiten", 51.

17 bk. Yiğit, *Vaaz Kılavuzu*, 45; Öztop, *Kaynaklarıyla Müminlere Vaazlar*, 22-23.

18 bk. Öztop, *Kaynaklarıyla Müminlere Vaazlar*, 22-23.

19 bk. Yılmaz, *Dinî Hitabet*, 67.

20 bk. Korkmaz, "Hitabet Türleri", 143.

21 bk. Harbi, "İslâmî Tebliğ Sorumluluğunda Vâiz ve Vaaz", 170.

22 Yiğit vd., *Vaaz Kılavuzu*, 48.

23 bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 63; Yılmaz, *Dinî Hitabet*, 72.

24 bk. Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, 69.

25 bk. Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, 69; Yılmaz, *Dinî Hitabet*, 73.

26 bk. Yiğit vd., *Vaaz Kılavuzu*, 49-52.

27 bk. Baktır, "Hutbe", 18/425.

28 bk. "mihrap", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 238.

29 bk. "minber", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 239.

30 bk. Korkmaz, "Hitabet Türleri", 109.

31 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/223; Yıldırım, "Minberden Gönüllere Sesleniş: Hutbe", 178.

32 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/224-225.

33 Cuma suresi 9. ayet.

34 Buhari, "Ezan", 18.

35 bk. Baktır, "Hutbe", 18/425.

36 bk. Apaydın, "Namaz", 1/352-353.

37 bk. Şentürk - Yazıcı, *İslam İlmihali*, 193-194.

38 bk. Baktır, "Hutbe", 18/425.

39 Müslim, "Cuma", 11.

40 bk. Şentürk - Yazıcı, *İslam İlmihali*, 195.

41 bk. Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 187-188; Soysaldı, *Dini Hitabet*, 213.

42 bk. Karaman, "Cuma", 8/85.

43 bk. Apaydın, "Namaz", 1/355-356.

44 bk. Bilici, "Din Eğitiminin İlk Temelleri: Erken Çocuklukta Din", 65-68.

45 bk. Cihandide, "4-6 Yaş Çocuklarda Gelişim Özellikleri ve Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", 9.

46 bk. Müslim, "Kader", 22.

47 bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 13-14, 53.

48 bk. Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 167.

49 bk. Cihandide, "4-6 Yaş Çocuklarda Gelişim Özellikleri ve Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", 9.

50 bk. Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, 58-70.

51 bk. Ege, "Ailede Din Eğitimi", 364.

52 bk. Koca, "Sınıf Yönetimi", 103.

53 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 4/146.

54 bk. 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 4-8.

55 bk. Cihandide, "4-6 Yaş Çocuklarda Gelişim Özellikleri ve Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", 14-16.

56 bk. *Nitelikli Oyuncak Çalıştayı*, 7-8.

57 bk. Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 110-111; Karaköse, *Çocuklarımıza Dinimizi Nasıl Öğretiriz?*, 121-122.

58 bk. 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 7.

59 bk. Coşkun, "Okul Öncesi Eğitimde Öğretim Yöntem Teknikleri", 65.

3. ÜNİTE

TESBİHAT VE DUALAR

3.1. Cami Musikisi Örnekleri
3.2. Dua Örnekleri

Anahtar Kavramlar

- aşrışerif
- ezan
- istiğfar
- kamet
- mevlit
- musiki
- salatıümmiyye
- sela
- tekbir
- tesbihat
- tövbe

Bu ünitede sizlerden

- cami musikisi örneklerini usulüne uygun biçimde yerine getirebilmeniz,
- dua örneklerini usulüne uygun biçimde yerine getirebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF Dosyası

Ünite Özet Sunusu

Başlarken

İnsanın manevi dünyasını zenginleştiren dinî musiki ve dua, günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanlar ezanlar, selalar ve tekbirler aracılığıyla cami musikisinin ruhu dinlendiren etkisini bizzat tecrübe ederler. Bu tecrübe hayatın her alanında kendini hissettirmekte ve insanların iç dünyasına huzur olarak yansımaktadır.

Yaşadığınız şehirde cami musikisinin toplumsal hayata etkilerine dair düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.1. Cami Musikisi Örnekleri

Konuya Başlarken

Dinî musiki formlarından olan ezan, kamet, sela, tekbir, namaz tesbihatı ve aşrışerif hangi durumlarda okunur? Yazınız.

Musiki, duygu ve düşüncelerin belirli bir estetik anlayışla, ölçülü ve ahenkli sesler aracılığıyla ifade edilmesi sanatıdır.[1] Dinî musiki ise bu sanatın dinî metinler, inançlar ve ritüeller çerçevesinde şekillenmiş; cami ve dinî törenlerde icra edilen özel bir dalıdır. İslam kültüründe dinî musiki yalnızca ses icrası değil, insanın kalbine ve ruhuna hitap eden ifade biçimlerinden biridir.[2]

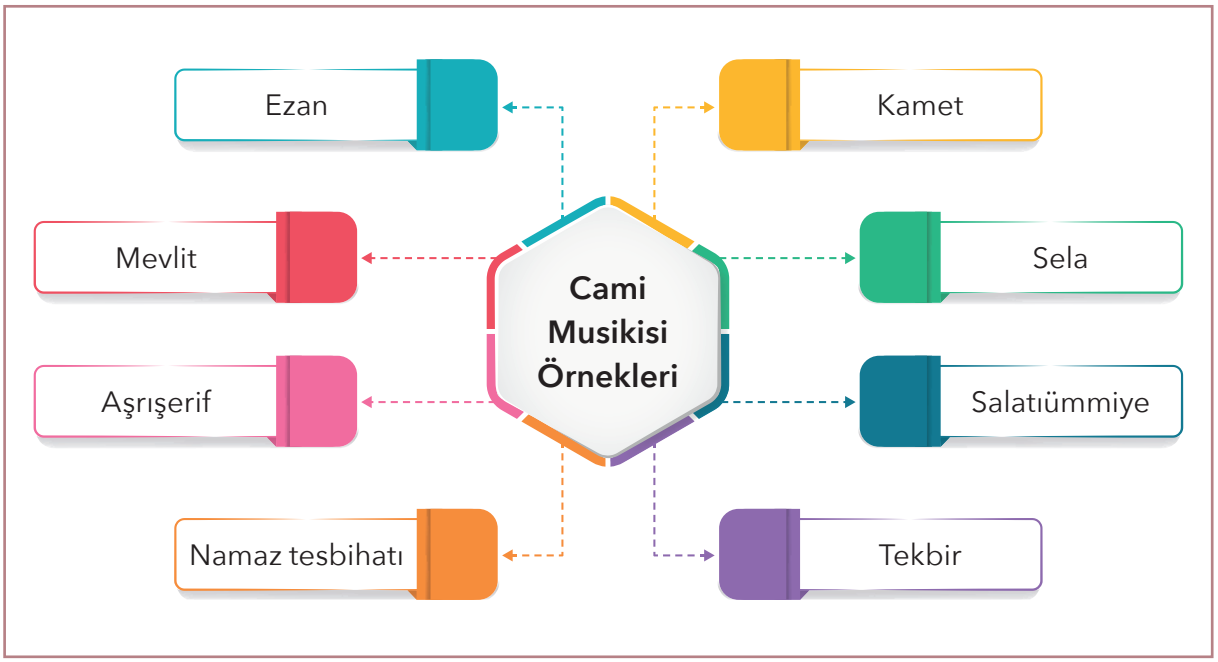
Cami musikisi, genellikle ibadetlerle birlikte camide icra edilen ses musikisidir (Görsel 3.1). Herhangi bir müzik aleti kullanılmadan yalnızca insan sesi ile gerçekleştirilen bu icralar, çoğunlukla Arapça ifadelerden oluşmaktadır. Cami musikisinde esas gaye, dinleyicinin ibadetlerden aldığı manevi huzurun artmasına, dinî his ve heyecanının harekete geçmesine katkı sağlamaktır.[3]

Görsel 3.1: Cami musikisinin en yaygın örneklerinden biri de mevlittir.

Hz. Peygamber, *"Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz."*[4] buyurarak Kur'an-ı Kerim'in güzel sesle okunması konusunda Müslümanları teşvik etmiş; bulunduğu meclislerde sesi güzel olan sahabilerden Kur'an tilaveti dinlemiştir. Bu durum, Müslümanları Kur'an'ı güzel ses, nağme ve üslup ile okumak için çaba sarf etmeye yöneltmiş ve cami musikisinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur.[5]

Ezan, kamet, namazdaki kıraat, namazın ardından yapılan tesbihat ve dualar cami musikisinin temelini oluşturmaktadır.[6] Kıraat ve ezanla başlayan cami musikisi; zamanla çeşitlenerek sela, salatıümmiye, tekbir, namaz tesbihatı, aşrışerif ve mevlit gibi formları da kapsayan zengin bir içeriğe kavuşmuştur.

Bilgi Grafiği 3.1

Ezan ve Kamet

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek" anlamlarına gelen **ezan**, dinî bir terim olarak farz namazların vaktinin girdiğini belli sözlerle ve özel bir şekilde ilan etmek, bildirmek anlamına gelmektedir.[7] Aynı kökten türeyen müezzin kelimesi ise "ezan okuyan kişi" için kullanılmaktadır.[8]

Namaz, Mekke Dönemi'nde farz kılınmasına rağmen namaza çağrı niteliğindeki ezan Hicret'ten sonra okunmaya başlanmıştır. Medine'de Mescid-i Nebevi'nin inşa edilmesiyle namaz düzenli olarak cemaatle kılınmış ve namaz vaktinin girdiğini haber vermek için bir çağrıya ihtiyaç duyulmuştur.[9] Hz. Peygamber bu konuyu ashabıyla istişare ettiği bir zamanda Abdullah bin Zeyd (ra), rüyasında kendisine öğretilen sözleri Hz. Peygamber'e haber vermiştir. Aralarında Hz. Ömer'in de bulunduğu bazı sahabilerin aynı rüyayı gördüklerini söylemeleri üzerine Resulullah, bu rüyaları sahih kabul etmiştir. Daha sonra ezan olarak adlandırılacak bu sözleri, sesi güzel olan Hz. Bilal'e öğreterek okumasını emretmiştir. Hz. Bilal, bir evin damına çıkarak sabah ezanını okumuştur. Hz. Bilal'in okuduğu bu ilk ezan günümüze kadar ulaşmıştır.[10]

Ezan ve Anlamı	
Allah (cc) en büyüktür.	اَللّٰهُ اَكْبَرُ- اَللّٰهُ اَكْبَرُ
Allah (cc) en büyüktür.	اَللّٰهُ اَكْبَرُ- اَللّٰهُ اَكْبَرُ
Allah'tan (cc) başka ilah olmadığına şehadet ederim.	اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ – اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
Hz. Muhammed'in (sav) Allah'ın (cc) elçisi olduğuna şehadet ederim.	اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ – اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ
Haydi namaza!	حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ – حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
Haydi kurtuluşa!	حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ – حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
Allah (cc) en büyüktür.	اَللّٰهُ اَكْبَرُ- اَللّٰهُ اَكْبَرُ
Allah'tan (cc) başka ilah yoktur.	لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

Sabah ezanında حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ifadesinden sonra iki defa اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ (Namaz uykudan hayırlıdır.) ifadesi okunur.

Ezan, farz olan namazlar için okunur ve sünnetimüekkede hükmündedir. Ezan, namaz vakti girdiğinde Arapça lafızlarıyla ve bilinen sıra ile okunmalıdır. (bk. Çetin, "Ezan", 12/37)

Ezanın dinleyenler üzerinde daha etkili olabilmesi için müezzinin gür ve güzel bir sese sahip olması önemlidir. Müezzinin sesinin daha gür çıkması için şehadet parmaklarının uçlarını ya da ellerini kulaklarına koyması, müezzinin ezanı okumak için yüksek bir yere çıkması ve dinleyenlerin rahatça tekrar edebilmesi için yavaş okuması müstehaptır. Ayrıca müezzinin ezan okurken abdestli olması ve kıbleye yönelmesi, "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" derken yüzünü sağa, "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" derken sola çevirmesi de müstehaptır. Ezan okurken müezzinin başka sözler söylemesi ise mekruhtur. Ezan sözleri arasında konuşma veya uzun süre bekleme olursa ezanın tekrar okunması gerekir.[11]

Görsel 3.2: Örnek bir müezzin mahfili

Camilerin yanında müezzinin ezan okumak için çıktığı yüksek ve kule biçimindeki yapılara minare;[12] ezan okumak için durdukları, minarenin gövdesini çevreleyen ve kenarları korkuluklu yerlere ise şerefe denir.[13] Camilerde müezzinler için ayrılan alana ise müezzin mahfili denir[14] (Görsel 3.2).

Biliyor musunuz?

Türkçede çok yakında olması beklenilen bir durumu izah etmek için kullanılan "eli kulağında" deyimi, müezzinin şerefeye çıkıp ezan okumak için elini kulağına götürmesinden esinlenilerek ortaya çıkmıştır.

(bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/319)

Birden fazla müezzini bulunan camilerde ezan ve namaz esnasında müezzinlerin toplu olarak ve sırayla icra ettikleri müezzinlik faaliyetlerine "cumhur müezzinliği" denir. İki kişinin karşılıklı olarak okuduğu ve bir müezzinin başladığı makamı diğerinin devam ettirdiği ezana "çifte ezan" adı verilir. Günümüzde bazı selatin camilerinde bu gelenek devam etmektedir.[15] Ayasofya-i Kebir Camii Şerifi ile Sultan Ahmed Camii müezzinleri tarafından okunan çifte ezan bu geleneğin örneklerindendir.

Ezan okunurken vaktin ruh ve beden üzerindeki tesiri de göz önünde bulundurularak kültürümüzde çeşitli makamlar tercih edilmiştir. Genellikle sabah ezanı saba, öğle ezanı uşşak, ikindi ezanı rast, akşam ezanı segâh, yatsı ezanı da hicaz veya hüzzam makamında okunmaktadır. Bununla birlikte ezanın belirli bir makamda okunması şart değildir.[16]

Saba makamında ezan dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Ezanın söz ve manasındaki derinlik ile taşıdığı tarihî değer, pek çok şairi etkilemiş; bu durum edebiyatımızda ezana dair çok sayıda eserin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Nitekim millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy, İstiklal Marşı'nda "Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli/ Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli." dizeleriyle ezanın din ve bağımsızlığın önemli sembollerinden biri olduğunu vurgulamıştır.[17]

Okuma Parçası

Sabâh Ezanı

Uyan! diyen o güzel
Nidâya aç odanı;
Açıp, güzelliği en
Güzel çağında tanı;

Vakit seher vakti,
Ezan sabâh ezanı!

Uyan ey Ârif, uyan;
Uyar uyuklayanı,
Ki yerle gök -şimdi-
Ezanların vatanı;

Vakit seher vakti,
Ezan sabâh ezanı!

(Arif Nihat Asya, *Duâlar ve Âminler*, 75)

Etkinlik - 1

10 dk

Adı	*Ezanla Manevi Yolculuk*
Amaç	*Ezanın Müslümanlar için taşıdığı manevi değeri kendi cümleleriyle ifade edebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ediniz.*

1. *Öğretmeninizin belirlediği sıraya göre söz alınız.*
2. *"Ezanın Müslümanlar için taşıdığı manevi değere dair düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna kısa ve özgün bir cümleyle cevap veriniz.*
3. *Konuşma süreniz 15–20 saniye ile sınırlıdır.*
4. *Arkadaşlarınızdan birinin cevabını tekrar ederseniz ya da cevap veremezseniz "pas" diyerek sıradaki arkadaşınıza söz hakkı veriniz.*
5. *Arkadaşlarınız konuşurken dikkatle dinleyiniz.*
6. *Etkinlik sonunda bireysel değerlendirme bölümünü doldurunuz.*

Değerlendirme: *Etkinlik sırasında verdiğiniz cevabı aşağıdaki boşluğa yazınız.*

.....

.....

.....

Sınıfta dile getirilen ve sizi etkileyen iki farklı cevabı yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik sonrası size uygun ifadeyi işaretleyiniz.

Bu etkinlik, ezanın manevi değeri hakkında düşünmeme katkı sağladı.

( ) Katılıyorum ( ) Kısmen Katılıyorum ( ) Katılmıyorum

Mekke'nin fethinin ardından Hz. Peygamber, Hz. Bilal'e Kâbe'de ezan okutmuştur. Hz. Peygamber'in bu uygulamasından dolayı, fethedilen topraklarda ilk icraat olarak ezan okuma geleneği ortaya çıkmış ve İslam tarihi boyunca ezan, fethin sembolü olmuştur.

(bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/318)

İslam'ın şiarı hâline gelen ezan, Müslümanların gönlünde ayrı bir öneme sahiptir. Ezan, hem Müslüman'ın kimliğini yansıtır hem de onun İslam'a aidiyetini ifade eder. Allah'a (cc) itaat etmeye, şuura ve takvaya davet eden bir özgürlük bildirisidir. Ezanın dili, ümmet-i Muhammed için evrenseldir. Hangi milletten, hangi ırktan olursa olsun her Müslüman ezanın ilahî bir çağrı olduğunu anlamaktadır.[18]

İslam dininde ezan, sadece namaz vakitlerini bildiren bir çağrı değil aynı zamanda müminlerin ortak inancını yansıtan önemli bir semboldür. Bu nedenle ezanı işiten müminler ona saygı göstermelidir.[19] Kur'an-ı Kerim'de "**Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.**"[20] ayeti ile namaza çağrı olan ezanı alay ve eğlence konusu yapanlar eleştirilmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed (sav), "*Ezanı duyduğunuz zaman, müezzinin söylediğini tekrar edin.*"[21] buyurmuştur. Bu sebeple ezana saygı göstermek, onu dikkatle dinlemek ve ezan lafızlarını tekrar etmek müminin Allah'a (cc) bağlılığını ve dinî değerlere karşı duyarlılığını gösteren önemli bir tutumdur.

Biliyor musunuz?

Dünya'nın Güneş'e göre konumu ve kendi çevresindeki dönüşü göz önünde bulundurulduğunda günde beş defa okunan ezan, kesintisiz devam etmekte ve günün her anında ilahi mesaj semada yankılanmaktadır.

(bk. Çetin, "Ezan", 12/37)

Farz namazların başlamak üzere olduğunu duyurmak anlamına gelen **kamet**, ezandan biraz daha hızlı ve daha alçak sesle okunan cami musikisi türüdür. Kamet, ezan sözleri ile aynı olup yalnızca حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ cümlesinden sonra "Namaz başlamıştır." anlamına gelen قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ ifadesi ilave edilerek ayakta okunur. Kameti abdestsiz okumak veya zaruret olmadığı hâlde kamet sırasında konuşmak mekruhtur. Kamet getiren kişi حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ifadesini söylediğinde cemaatin namaz kılmak için ayağa kalkması sünnettir.[22] Peygamber Efendimiz ezan ile kamet arasında dua edilmesini tavsiye etmiş ve bu hususta şöyle buyurmuştur: "*Ezan ile kamet arasında yapılan dua geri çevrilmez.*"[23]

Kameti dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Okuma Parçası

Ezan, Allah'ın (cc) büyüklüğünü, yegâne ilah olduğunu ve Hz. Muhammed'in (sav) O'nun elçisi olduğunu bütün âleme ilan eder. İbadetlerin özünü ve manasını ihtiva eden namaz için huzura çağrı yapan ezan, kurtuluş yolunun namaz ile mümkün olduğunu insanlara hatırlatır. Dünyaya dalmış, varlığın gayesini, insan olmayı, yönünü ve yörüngesini unutmuşlara bir hatırlatma. (...) Allah'tan (cc) başka büyük, O'ndan daha önemli, bilgili, kudretli bir varlığın olmadığının ifadesidir "Allahüekber"ler. Şehadetler, Allah'tan (cc) başkasına kulluktan kurtarır, özgürleşmenin reçetesini verir Allah'ın (cc) kullarına. "Hayye ale's-salah" ile namaza davet edilir insan, özgürlüğü perçinlensin, secdeden miraca yükselsin diye. Kurtuluşa çağrıdır "Hayye ale'l-felah", hem de bir müjdedir. Sabah ezanındaki "es-Salatü hayrun mine'n-nevm" tatlı uyku özelinde dünyevi zevklerden daha hayırlı şeylerin olduğunu hatırlatır insana. Ve nihayet "Allahüekber, lâ ilâhe illallah" bir kez daha vurgular ki Allah (cc) en büyüktür, yalnız Allah (cc) en büyüktür. Ezanın akabinde kılınan namazla, bu ulvi mana ve mesaj bütünleşir, tamam olur. Peygamber Efendimiz'in "gözümün nuru" dediği namazla birlikte daha bir anlam kazanır ezan. "Allahüekber"lere en güzel cevap olarak bu büyüklük karşısındaki boyun eğişi simgeler rükûlar ve secdeler. Böylece, ezanın sözlerindeki iman ve amel birlikteliğine vurgu, fiiliyat olur; bir kulluk bilinci ve eylemi olarak Rabbe yükselir.

(bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/316)

Sela ve Salatıümmiyye

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah "**Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin.**"[24] buyurmuştur. Pek çok hadisişerifte Hz. Peygamber'in adı anıldığında ona salatüselam getirilmesi istenmiştir.[25] Bu emre uyan Müslümanlar, gönüllerinden geldiğince Efendimiz'e farklı lafızlarla salavat getirmişlerdir. Böylelikle çok sayıda salavat örnekleri ortaya çıkmıştır.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Kıyamet günü insanların bana en yakını, bana en çok salavat getirendir."

(Tirmizi, "Vitr", 21)

Cuma ve cenaze namazlarını ilan etmek amacıyla Hz. Muhammed (sav) ve diğer peygamberler için okunan salavata **sela** denir.[26] Sözleri Arapça olup bir kısmı bestelenmiş olan selalar, okundukları yere ve zamana göre cuma ve bayram selası, cenaze selası, salatıümmiyye, salatüselam gibi isimlerle adlandırılmıştır.[27]

Örnek Sela Metni ve Anlamı	
Salat ve selam senin üzerine olsun ey Allah'ın (cc) elçisi!	اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ
Salat ve selam senin üzerine olsun ey Allah'ın (cc) sevgilisi!	اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللهِ
Salat ve selam senin üzerine olsun ey yaratılmışların en hayırlısı!	اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللهِ
Salat ve selam senin üzerine olsun ey âlemlere rahmet!	اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ
Salat ve selam senin üzerine olsun ey peygamberlerin sonuncusu!	اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ النَّبِيِّينَ
Salat ve selam senin üzerine olsun ey öncekilerin ve sonrakilerin efendisi!	اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ
Bütün peygamberlere selam olsun.	وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
Hamt âlemlerin Rabbi olan Allah'adır (cc).	وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Örnek sela icrasını dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Cuma selası, cuma namazı vaktinin yaklaştığını haber vermek amacıyla ezandan yaklaşık bir saat önce okunan seladır. Bayram namazı öncesi bazı bölgelerde okunan selaya bayram selası, cenaze namazının kılınacağı vakti haber vermek amacıyla okunan selalara ise cenaze selası denir.[28] Toplumumuzda doğal afetler ve toplumsal olaylarda da halkı teyakkuza geçirmek için selalar okunmakta; bu durum vatandaşların millî birlik ve dayanışma duygusunun güçlenmesine katkı sağlamaktadır.[29]

Yorumlayalım

Ülkemizde 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi sırasında camilerden okunan selalar, toplumda millî birlik ve dayanışma bilincini nasıl güçlendirmiştir? Yorumlayınız.

Salatıümmiyye, Buhurizade Mustafa Itri (öl. 1711) tarafından segâh makamında bestelenen bir salavat türüdür. Salatıümmiyye, mevlit başta olmak üzere çeşitli dinî törenlerde, sakalışerif ve hırkaişerif ziyaretlerinde, bayram ve teravih namazlarından sonra en çok okunan dinî musiki örneğidir.[30]

Salatıümmiyyeyi dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Salatıümmiyye ve Anlamı

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلِّمْ

"Allah'ım! Efendimiz ümmî peygamber Muhammed'e rahmet eyle. Onun ailesine ve ashabına da güven ve huzur ver."

Biliyor musunuz?

Yaklaşık kırk civarında eseri günümüze ulaşmış olan Buhurizade Mustafa Itri, klasik Türk müziğinin en başta gelen isimleri arasında yerini almıştır. Itri; bestekârlığının yanı sıra hattatlığı, şairliği ve bunun gibi birçok yönüyle adından söz ettirmiştir. Itri'nin çiçek ve meyve meraklısı olduğu, bahçe işleriyle uğraştığı ve kendisine Itri mahlasının bu sebeple verildiği kabul edilmektedir. 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren 100 TL'lik banknotlarda Buhurizade Mustafa Itri'nin resmi kullanılmaktadır.

(bk. Özcan, "Itrî Efendi, Buhûrîzâde", 19/220-221)

Tekbir

Allah'ın (cc) büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve "Allah (cc) en büyüktür." anlamına gelen "Allahüekber" sözüne **tekbir** denir[31] (Görsel 3.2). Kurban Bayramı'ndan bir gün önce (Arife Günü) sabah namazından başlayıp bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar farz namazların ardından okunan tekbire ise teşrik tekbiri denir. Bu günlerde teşrik tekbirinin okunması; Hanefi mezhebine göre vacip, Şafii mezhebine göre sünnet hükmündedir.[32]

Görsel 3.3: Allahüekber yazılı hat

Teşrik tekbirini dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Yaşamıyla Müslümanlara en güzel örnek olan Peygamber Efendimiz, Yüce Allah'ın "**Rabbini yücelt.**"[33] emri doğrultusunda tekbiri, ibadet hayatımızın merkezine yerleştirmiştir. Bayram hutbelerinden sonra, Arife Günü ile Kurban Bayramı günleri farz namazların ardından, kurban kesilirken ve ihramlıyken teşrik tekbiri okunmaktadır. Ayrıca mevlit ve asker uğurlama gibi merasimlerde toplu olarak okunan tekbirler, Müslümanlarda büyük bir coşku ve heyecan oluşturmaktadır. Bestesi Buhurizade Mustafa Itri Efendi'ye ait olan segâh makamındaki tekbir, pek çok musiki uzmanı tarafından Türk musikisinin önemli eserleri arasında kabul edilmektedir.[34]

Teşrik Tekbiri ve Anlamı

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

"Allah (cc) en büyüktür, Allah (cc) en büyüktür, Allah'tan (cc) başka ilah yoktur, Allah (cc) en büyüktür, Allah (cc) en büyüktür, hamt Allah (cc) içindir."

Namaz Tesbihatı

Görsel 3.4: Namaz tesbihatı genel olarak tespih ile yapılır.

Namazlardan sonra Allah'a (cc) şükretmek, O'nun yüceliğini zikretmek için, "sübhanallah, elhamdülillah ve Allahüekber" sözlerinin okunmasına **namaz tesbihatı** denir (Görsel 3.4). Yüce Allah "**Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.**"[35] buyurmuş, Peygamber Efendimiz de namazlardan sonra tesbihat yapmayı tavsiye etmiştir.[36] Ülkemizde camilerde namaz tesbihatı müezzinler tarafından yüksek sesle ve makamlı bir şekilde okunmaktadır.[37]

Cemaatle kılınan farz namazdan sonra müezzin şu duayı okur:

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ اَلسَّلَامُ وَمِنْكَ اَلسَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

"Allah'ım Selam sensin. Selamet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allah'ım, sen hayır ve bereketi çok olansın."

Müezzin namazın sonunda عَلٰى رَسُولِنَا صَلَوَاتٌ diyerek cemaatin Peygamber Efendimiz'e salavat getirmesini ister. Ardından şu duayı okur.

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

"Allah bütün noksan sıfatlardan uzaktır. Allah'a hamdolsun. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Yüce ve Ulu Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur."

Sonrasında cemaatle birlikte Bakara suresi 255. ayeti (Ayetelkürsi) sessizce okunur. Tesbihat için müezzin sırasıyla aşağıdaki duaları okur.

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ذُو الْجَلَالِ وَالْكَمَالِ سُبْحَانَ اللهُ

Cemaat 33 defa سُبْحَانَ اللهُ "Allah (cc) her türlü eksiklikten uzaktır." tesbihini tekrar eder.

سُبْحَانَ الْكَرِيمِ دَآئِمًا الْحَمْدُ لِلّٰهِ

Cemaat 33 defa اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ "Hamt Allah'a (cc) mahsustur." tesbihini tekrar eder.

رَبِّ الْعَالَمِينَ تَعَالَى شَانُهُ اللهُ اَكْبَرُ

Cemaat 33 defa اَللهُ اَكْبَرُ "Allah (cc) en büyüktür." tesbihini tekrar eder.

Bu tesbihattan sonra müezzin şu duayı okur.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْاَعْلَى الْوَهَّابِ

"Allah'tan (cc) başka ilah yoktur. O tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk ve hamt O'na aittir. O'nun her şeye gücü yeter. Yüceler yücesi, karşılık beklemeden bol bol veren Rabbim her türlü eksiklikten münezzehtir."

Namaz tesbihatını dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Aşrışerif

Kur'an-ı Kerim'in bir topluluk içerisinde yüksek sesle okunan ve yaklaşık on ayet uzunluğundaki bölümlerine **aşrışerif** denilmektedir.[38] Namazın ardından imamın mihrapta okuduğu kısa aşrışerife ise mihrabiye denir. Sabah ve akşam namazları sonunda Haşr suresinin son üç ayeti, yatsı namazının ardından ise Bakara suresinin son iki ayeti mihrabiye geleneği olarak camilerde okunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in, tecvit kurallarına uygun bir şekilde ve ayetlerin ifade ettiği manaya dikkat ederek makamlı okunması dinleyenler üzerinde olumlu tesir oluşturmaktadır (Görsel 3.5). Kur'an-ı Kerim'in güzel ses ile okunmasını bizzat Hz. Peygamber tavsiye etmiştir. Kur'an-ı Kerim'i gereğinden fazla nağme yaparak okumak dinleyenin manevi haz almasına engel olacağından hoş karşılanmamıştır.[39]

Görsel 3.5: Kur'an-ı Kerim'in makamlı okunması dinleyenlere huzur verir.

Aşrışerif örneklerini dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Aşır okunduktan sonra Saffat suresi 180-182. ayetleri okunur ve ardından el-Fatiha denir.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Senin izzet sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere selam olsun! Âlemlerin Rabbi olan Allah'a da hamdolsun!"[40]

Örnek Aşırlar	
Ramazanda okunabilecek aşır	Bakara suresi 183-186. ayetler
Kur'an-ı Kerim'in faziletiyle ilgili okunabilecek aşırlar	Bakara suresi 148-152. ayetler Fatır suresi 27-32. ayetler
Dua ile ilgili okunabilecek aşırlar	Araf suresi 54-57. ayetler İbrahim suresi 35-41. ayetler
Şehitlik ile ilgili okunabilecek aşırlar	Bakara suresi 152-157. ayetler Al-i İmran suresi 169-174. ayetler
Mevlit Kandili ve Peygamberimizin doğumuyla ilgili okunabilecek aşırlar	Tevbe suresi 123-129. ayetler Ahzab suresi 38-48. ayetler Saf suresi 1-9. ayetler
Miraç ile ilgili okunabilecek aşırlar	İsra suresi 1-10. ayetler Necm suresi 1-18. ayetler
Kadir Gecesi ile ilgili okunabilecek aşırlar	Zümer suresi 53-61. ayetler Duhan suresi 1-8. ayetler Kadir suresi 1-5. ayetler
Tüm gün ve gecelerde okunabilecek aşır	Müminun suresi 1-11. ayetler

Mevlit

"Doğum yeri, doğum zamanı" anlamlarına gelen **mevlit**, Hz. Peygamber'in doğumunu, doğumu sırasında meydana gelen mucizeleri ve hayatından bazı kesitleri anlatan manzum eserlere denir. Ayrıca bu eserlerin okunduğu dinî törenler de mevlit olarak adlandırılır.[41]

İslam dünyasında çok sayıda mevlit örneği olmakla birlikte Türk dinî musikisinde en çok kabul gören ve okunan eser Süleyman Çelebi'nin (öl. 1422) "Vesiletü'n-Necat" adlı eseridir.[42] Süleyman Çelebi bu eserini Hz. Muhammed'e (sav) olan sevgisini dile getirmek, onun Allah (cc) katındaki değerini ve diğer peygamberlerden üstün olduğunu göstermek amacıyla kaleme almıştır.[43] Mevlit, bugün bilinen hâliyle XVII. yüzyılda Bursalı Sekban (öl. ?) tarafından bestelenmiştir. Mübarek gün ve geceler ile doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi olayların ardından düzenlenen törenlerde mevlit okunması toplumumuzda bir gelenek hâline gelmiştir.[44]

Mevlit metnini bestesine uygun bir şekilde musiki ile okuyan kimselere "mevlithan" denir.[45] Mevlidin bölümleri "bahir" olarak adlandırılır. Bahirler arasında aşır, ilahi, tevşih, salatüselam ve dualar okunur.[46]

tevşih

Türk dinî musikisinde mevlit ve miraciye gibi uzun eserlerin bölümleri arasında okunmak üzere bestelenmiş, güfteleri Hz. Peygamber'i konu alan ilahilere verilen addır.

(Özcan, "Tevşih", 41/48)

Biliyor musunuz?

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i yalnızca ülkemizde değil Balkanlardaki Müslüman topluluklar arasında da çeşitli törenlerde okunmaktadır. Mevlid'in Boşnakça ve Arnavutça başta olmak üzere Bulgarca, Makedonca ve Romence'ye çevirileri yapılmıştır.

(bk. Köksal, "Süleyman Çelebi", 8)

Mevlit icrası genellikle şu şekilde gerçekleştirilir:

Kur'an-ı Kerim veya tevşih okunarak mevlide başlanır. Aynı makam ile kaside okunur ve ardından "Allah (cc) adın zikredelim evvela" mısrasıyla başlayan "Tevhit" ya da "Münacat" bahri saba makamıyla okunur. Süleyman Çelebi ve vefat eden tüm müminler için Fatiha suresinin okunması ile ilk bahir sona erer. "Nur" bahri hicaz makamıyla okunur ve sonrasında topluca salatüselam getirilir. Rast makamıyla "Viladet" (Veladet) bahrine başlanır. Salatüselam ve kısa bir duadan sonra hüseynî makamında "Merhaba" bahri okunur. Çeşitli makamlarla başlanan "Miraç" bahri segâh makamı ile devam eder. Salatüselamların ardından hicaz, uşşak gibi çeşitli makamlarda okunan "Vefat" bahrine geçilir. Mevlid'in son bölümü olan "Dua" bahrine uşşak makamı ile başlanır ve bu bahir hüseynî makamı ile sona erer.[47]

Mevlid'in "Tevhit" bahrini dinlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Cami musikisi ile ilgili etkinliğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Okuma Parçası

Mevlidin Tevhid Bahrinden Bir Bölüm

Allâh adın zikr idelim evvelâ
Vâcip oldur cümle işde her kula

Allâh adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ider Allâh ana

Allâh adı olsa her işin önü
Hergiz ebter olmaya anın sonu

Her nefesde Allâh adın di müdâm
Allâh adıyla olur her iş tamâm

Bir kez Allâh dise aşk ile lisân
Dökülür cümle günâh misl-i hazân

İsm-i pâkin pâk olur zikr eyleyen
Her murâda irişür Allâh diyen

(...)

(Akkuş, "Vesîletü'n-Necât", 1/79-81)

Günümüz Türkçesi

Allah adını zikredelim evvela
Vacip odur cümle işte her kula

Her kim önce Allah adını anarsa
Her işi kolaylaştırır Allah ona

Allah adı olursa her işin önü
Asla eksik olmaz onun sonu

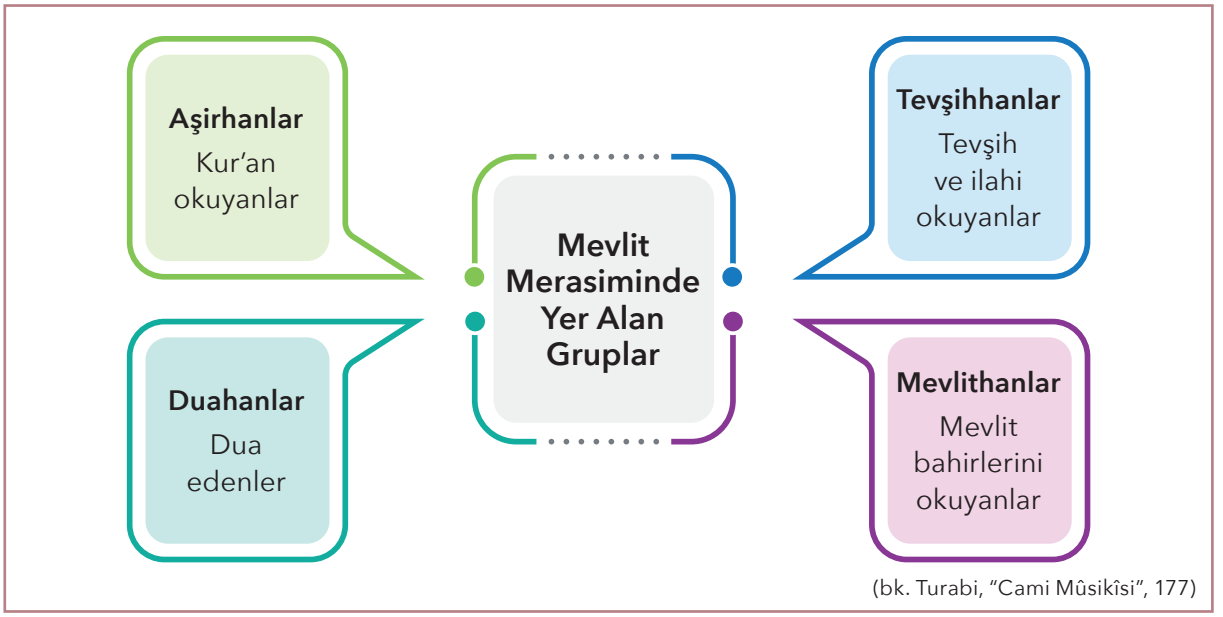
Her nefeste Allah adını an daima
Her iş tamam olur Allah adıyla

Dil aşk ile bir kez Allah dese
Tüm günahı sonbahar yaprağı gibi dökülür

O'nun tertemiz yüce ismini anan kişi arınır
Allah diyen kişi her dileğine ulaşır

(...)

(bk. Çelebi, *Vesîletü'n-Necât*,1)

(bk. Turabi, "Cami Mûsikîsi", 177)

Bilgi Grafiği 3.2: Mevlit merasiminde yer alan dört grup

Etkinlik - 2

40 dk

Adı	*Cami Musikisi İcrası*
Amaç	*Cami musikisi örneklerini usulüne uygun biçimde yerine getirebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki hazırlık ve uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

Hazırlık Aşaması

1. *Dört kişilik gruplara ayrılınız.*
2. *Grup olarak icra etmek istediğiniz bir cami musikisi örneğini (ezan, sela vb.) seçiniz.*
3. *Seçtiğiniz cami musikisi örneğinin süreç ve kurallarını yazınız.*

.....

.....

.....

.....

Uygulama Aşaması

1. *Grup arkadaşlarınızla seçtiğiniz cami musikisi örneğini icra etmek için ön hazırlık yapınız.*
2. *Çalışma sürecinde aşağıdaki adımlara dikkat ediniz.*
   - *Arkadaşlarınızın ses kullanımını ve nefes kontrolünü değerlendirerek onlara yapıcı öneriler sununuz.*
   - *Yapıcı ve teşvik edici geri bildirimler veriniz.*
   - *Arkadaşlarınızın gelişimine katkı sağlamaya özen gösteriniz.*
3. *Çalıştığınız cami musikisi örneğini usulüne uygun biçimde icra ediniz.*

Değerlendirme: *Aşağıda yer alan Öz Değerlendirme Formu'nu, cami musikisi uygulamasındaki performansınızı dikkate alarak doldurunuz.*

Her madde için size en uygun seçeneği işaretleyin.

(Bu değerlendirme, öğrencilerin kendilerini yargılamaları için değil; gelişimlerini fark etmeleri ve bilinçli biçimde ilerlemeleri için yapılmaktadır.)

Öz Değerlendirme Formu			
Uygulanan Cami Musikisi Örneği: ( ) Ezan ( ) Sela ( ) Diğer:			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. Grup çalışmasına aktif olarak katıldım.			
2. Arkadaşlarıma karşı destekleyici ve saygılı davrandım.			
3. Nefes kontrolüne dikkat ettim.			
4. Sesimi doğru ve dengeli kullandım.			
5. Usul ve icra kurallarına uygun davrandım.			
6. Makam geçişlerini kurallarına uygun yaptım.			
7. Öğretmenimin yönlendirmelerini dikkate aldım.			

Kontrol Noktası

Aşağıda verilen açıklamaların yanına uygun kavrama ait olan harfi yazınız.

Kavram							
a)	aşrışerif	b)	ezan	c)	kamet	ç)	mevlit
d)	namaz tesbihatı	e)	salavat	f)	sela	g)	tekbir

Açıklama	
1.	Farz namazların vakitlerini duyurmak amacıyla okunur.
2.	Cemaatle namazdan hemen önce namazın başlayacağını haber vermek için okunur.
3.	Cuma, cenaze ve bayram namazlarını ilan etmek amacıyla okunur.
4.	Hz. Peygamber'in doğumunu ve hayatını anlatan eserlerdir.
5.	Namazın ardından Allah'ı (cc) zikretmek için okunan dualardır.
6.	Topluluk içerisinde makamlı okunan Kur'an-ı Kerim tilavetidir.

3.2. Dua Örnekleri

Konuya Başlarken

Duanın duygu ve düşüncelerinize etkisi nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Çağırmak, istemek, seslenmek, yardım talep etmek" anlamlarına gelen dua, terim olarak insanın bütün benliğiyle Allah'a (cc) yönelerek maddi ve manevi isteklerini O'na arz etmesi demektir.[48] İbadetin özü olarak nitelendirilen dua[49] hakkında Cenab-ı Hak "**Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.**"[50] buyurmaktadır.

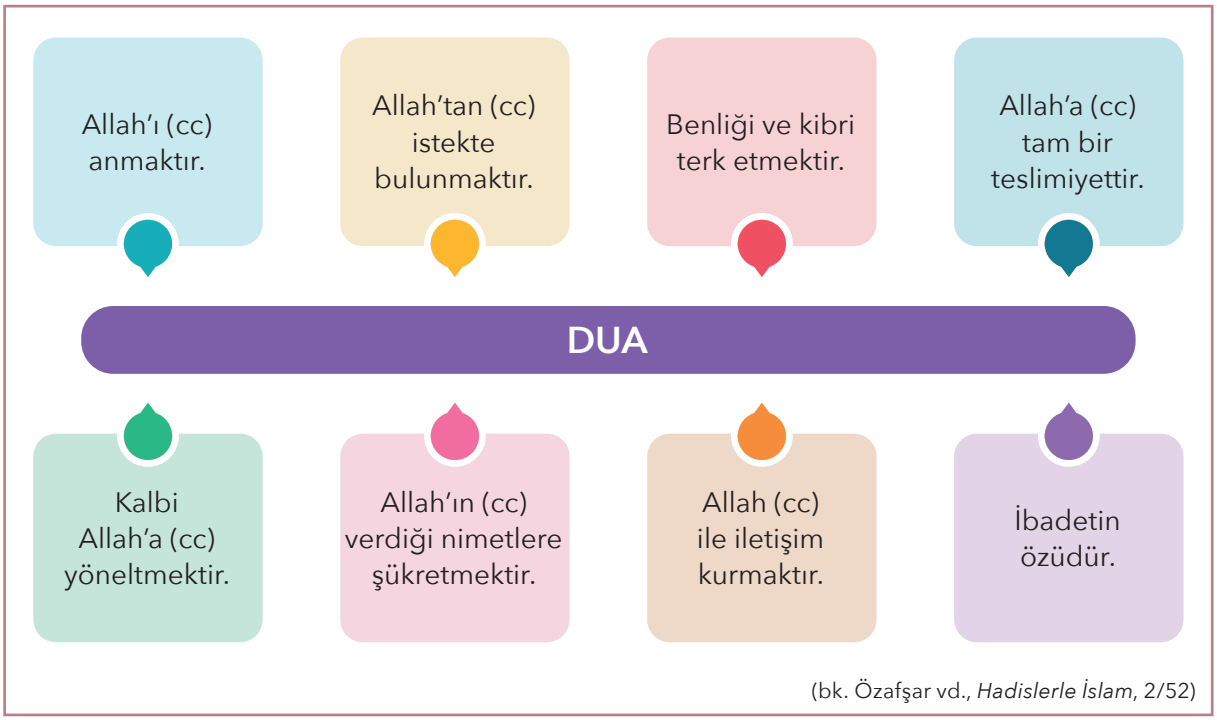

Görsel 3.6: Dua kulun hâlini ve isteklerini Allah'a (cc) arz etmesidir.

Dua, Allah (cc) ile kul arasındaki irtibatı sağlayan en önemli vasıtalardandır. Bu iletişim esnasında kul, Allah'a (cc) samimi bir şekilde hâlini arz eder ve acizliğini dile getirir. Allah'tan (cc) yardım, bağışlanma ve merhamet isteyerek O'na olan bağlılığını ve teslimiyetini gösterir. Dua eden kul, "**Rabbiniz şöyle dedi: Bana dua edin ki duanıza cevap vereyim…**"[51] ayetindeki ilahi emre uyarak dualarının kabulü için Rabbine niyaz eder (Görsel 3.6). Duaya ihtiyacı olmadığını düşünerek duayı terk etmek bireyin kendi sınırlılığını ve Yaratıcı'ya olan ihtiyacını göz ardı etmesi anlamına geleceğinden Yüce Allah tarafından hoş karşılanmamıştır. Yüce Allah "**(Resulüm!) De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin!..**"[52] buyurarak kulun, duası ile Allah (cc) katında değer kazanacağını bildirmiştir.[53]

Ayet ve hadislerde bazı vakitlerde yapılan duaların daha makbul olduğu belirtilmiştir.[54] Mübarek gün ve geceler[55], Arife Günü[56], cuma günü[57], ezan ile kamet arası[58] ve seher vakitleri[59] duaların kabul olduğu özel zamanlar olarak zikredilmektedir. Peygamber Efendimiz "*Gerçekten gecede öyle bir an vardır ki Müslüman bir kimse o ana rastlar da Allah'tan dünya ve ahiret işlerine ait bir hayır isterse, o isteğini Allah kendisine verir. Bu her gece (böyle)dir.*"[60] buyurarak geceleri teheccüt namazının ardından dua etmiş, ashabını da bu hususta teşvik etmiştir.

Peygamber Efendimiz'e "*Ya Resulallah, hangi dua daha çok kabule şayandır?*" diye sorulduğunda Allah Resulü "*Gece yarısından sonra ve farz namazların arkasından yapılan duadır.*"[61] buyurmuştur. İnsanın kendisine dua etmesi kadar başkasından dua almasının da önemli olduğunu bildiren Peygamber Efendimiz; mazlumun, misafir ve yolcunun duası ile anne babanın çocuğuna yaptığı duaların kabul olunacak dualar arasında olduğunu müjdelemiştir.[62]

(bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/52)

Bilgi Grafiği 3.3: Duanın mahiyeti

Dua Adabı

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.**"[63] buyurmaktadır. Duaya euzübesmele, Allah'a (cc) hamt ve Peygamber Efendimiz'e salatüselam ile başlanmalıdır. İmkân varsa kıbleye yönelmeli ve içtenlikle dua edilmelidir. Duanın kabul edileceğine inanarak sabırla dua etmeye devam edilmelidir. Duada günahlara pişmanlık duyularak yapılan tövbeye yer verilmelidir.[64] Peygamber Efendimiz "*Allah'a, kabul edileceğine gerçekten inanarak dua edin. Bilin ki Allah, ciddiyetten uzak ve umursamaz bir kalp ile yapılan duaları kabul etmez.*"[65] buyurmaktadır.

Duada talep edilen şeyin gerçekleşmesi için yalnızca kavlî dua (söz ile yapılan dua) ile yetinilmemeli fiilî dua da yapılmalıdır. Fiilî dua, insanın sözlü olarak Allah'tan (cc) istediği şeyin gerçekleşmesi için çaba göstermesi ve Allah'ın (cc) koyduğu kanunlara (sünnetullaha) uyması demektir. Tarlasından bol ürün almak isteyen çiftçinin toprağın bakımını düzenli yapması, sağlıklı bir yaşam isteyen kişinin beslenmesine dikkat etmesi fiilî duaya verilebilecek örneklerdendir.[66]

Yorumlayalım

Sınavda başarılı olmak isteyen bir öğrencinin yalnızca dua ederek başarıya ulaşma beklentisini kavlî ve fiilî dua açısından yorumlayınız.

İnsan; hayatı boyunca hastalık, keder, korku, yalnızlık gibi pek çok sıkıntılı durum yaşayabilir. Allah'ın (cc) duaları kabul edeceğine olan inanç, kişinin üzüntüsünü hafifletir ve ona dayanma gücü verir. Dolayısıyla insan, sıkıntılı ve üzgün zamanlarında Rabbine yönelerek dua etmelidir. Peygamber Efendimiz "*Dua, başa gelen ve henüz gelmeyen belaya karşı fayda sağlar. Öyleyse ey Allah'ın kulları, duaya sarılın!*"[67] buyurarak duanın belalara karşı koruma sağladığını haber vermektedir. Sadece darlık ve sıkıntı anlarında değil; sağlık, rahatlık ve huzur içindeyken de dua edilmelidir. Kişi sıkıntılara karşı sabır ve dua ile ayakta kalmaya çalıştığı gibi nimetlere kavuşması durumunda da şükredip dua etmelidir[68] (Görsel 3.7). Nitekim Peygamber Efendimiz "*Sıkıntılı ve musibete uğradığı zamanlarda Allah'ın duasını kabul etmesini isteyen kimse, rahat zamanlarında çok dua etsin.*"[69] buyurmaktadır.

Görsel 3.7: Dua Müslüman'ın hayatını kuşatan bir ibadettir.

Samimi bir şekilde dua eden kişi, duasının er ya da geç Allah (cc) tarafından karşılık bulacağını bilmelidir. Dünya hayatına yönelik talepleri karşılanmayan kişi, "Duam neden kabul edilmedi?" düşüncesine kapılıp umutsuzluğa düşmemelidir. Yüce Allah, kulun dünya ile ilgili isteklerini hemen verebileceği gibi bir müddet sonra da gerçekleştirebilir. Yahut kulun duasının karşılığını ahirete bırakmış da olabilir.[70]

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Günah işlemediği, yakınları ile ilişkisini kesmediği ve isteğinde acele etmediği sürece Allah'a dua eden herhangi bir insan yoktur ki duası kabul edilmiş olmasın. Sahabe, "Ey Allah'ın elçisi! (İsteğinde) Nasıl acele edilir? diye sordular. Hz. Peygamber, "Dua ettim de kabul edildiğini görmedim der ve o anda vazgeçerek duayı bırakır."

(Müslim, "Zikir", 91-92)

Kur'an-ı Kerim'de Yer Alan Dua Örnekleri	
رَبِّ اجْعَلْنِى مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِىۗ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاۤءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾	"Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılan bir kimse yap. Duamı kabul buyur. Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün, beni, annemi, babamı ve bütün müminleri bağışla." (İbrahim suresi 40-41. ayetler)
... رَبِّ اَوْزِعْنِىٓ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِىٓ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾	"... Rabbim! Bana ve anne-babama verdiğin nimetine şükretmemi ve hoşnut olacağın salih bir amel yapmamı bana kolaylaştır ve beni rahmetinle iyi kulların arasına kat." (Neml suresi 19. ayet)
... رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِىٓ اَمْرِى ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِى ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِى ﴿٢٨﴾	"... Rabbim! Göğsümü aç. Bana işimi kolaylaştır. Dilimden şu düğümü çöz. Sözümü anlasınlar." (Taha suresi 25-28. ayetler)
... رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَ اِسْرَافَنَا فِىٓ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾	"... Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla; ayaklarımızı (hak yolda) sabit tut ve kâfir milletlere karşı bize yardım et." (Al-i İmran suresi 147. ayet)
... رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا ﴿١١٤﴾	"... Rabbim, ilmimi artır." (Taha suresi 114. ayet)
... رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾	"... Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru." (Bakara suresi 201. ayet)
لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۗ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَسِينَآ اَوْ اَخْطَاْنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖۚ وَاعْفُ عَنَّاۗ وَاغْفِرْ لَنَاۗ وَارْحَمْنَاۗ اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾	"Rabbimiz! Unutmuş yahut hata yapmışsak, (bu yüzden) bizi sorumlu tutma. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize de ağır bir yük yükleme. Rabbimiz! Gücümüzün yetmeyeceğini bize taşıtma. Bizi affet; bizi bağışla ve bize merhamet et. Sen bizim mevlamızsın. Kâfir milletlere karşı bize yardım et." (Bakara suresi 286. ayet)
رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةًۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾	"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi (bu yoldan) saptırma ve bize kendi katından bir rahmet bağışla; şüphesiz bağış sahibi olan yalnız sensin." (Al-i İmran suresi 8. ayet)

Ezan Duası

Ezan, Yüce Allah'a itaate, rahmet peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) yoluna, kötülüklerden alıkoyan namaza ve bu temel esaslar ekseninde felaha (huzur ve mutluluğa) çağrıdır. Dolayısıyla ezanı duyan müminler, bu kutsal çağrıya kayıtsız kalmamalı; büyük bir saygı ve hürmetle ona icabet etmelidir.[71]

Ezanı dinleyen Müslümanlar ezanı tekrar eder. Ancak حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ve حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ifadelerinden sonra لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ (Güç ve kuvvet yalnızca Yüce Allah'a aittir.) cümlesini ekler. Sabah ezanında okunan اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ (Namaz uykudan hayırlıdır.) cümlesinden sonra ezanı dinleyen kişi صَدَقْتَ وَ بَرِرْتَ (Doğru ve haklı söyledin.) ifadesiyle karşılık verir.[72]

Peygamber Efendimiz, ezandan sonra aşağıdaki duanın okunmasını tavsiye etmiştir:

Ezberleyelim

Ezan Duası ve Anlamı

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدَنِ الْوَسِيلَةَ وَ الْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودَنِ الَّذِى وَعَدْتَهُ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادِ

"Ey bu mükemmel davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Hz. Muhammed'e (sav) sana yaklaştıran her türlü vesileyi ve fazileti ihsan et. Onu, kendisine vaat etmiş olduğun Makam-ı Mahmud'a kavuştur. Şüphesiz sen vaadinden dönmezsin."

(bk. Buhari, "Ezan", 8)

Ezan duasını dinlemek için karekodu okutunuz ve ezberleyiniz.

Yemek ve İftar Duası

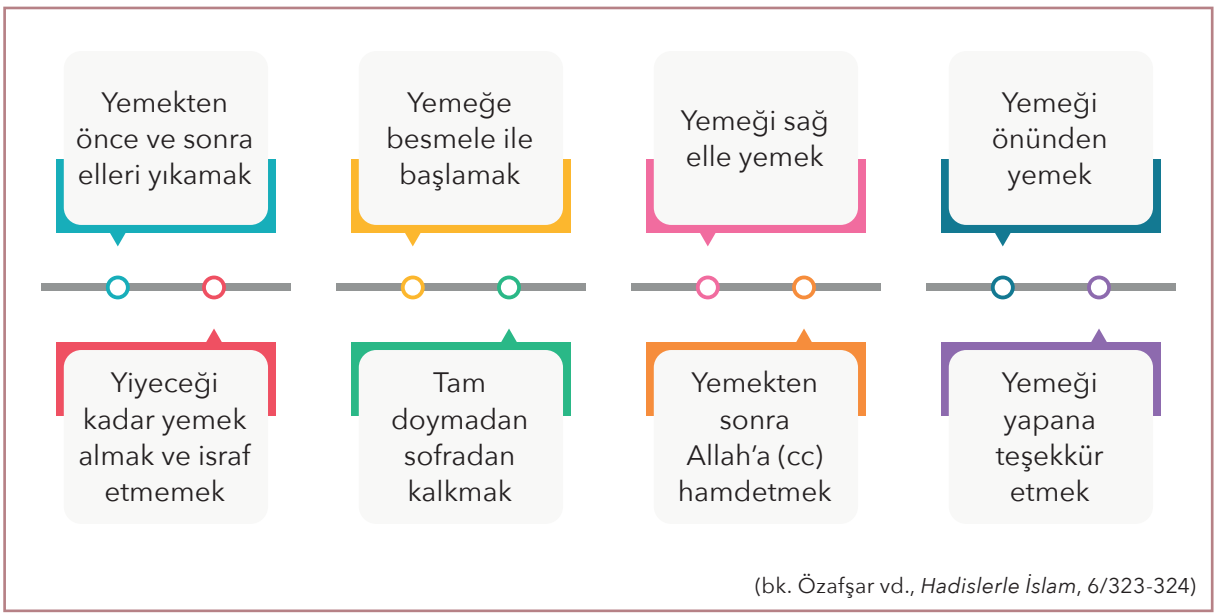
Yüce Allah'ın sayısız nimetlerine karşı kalp, dil ve beden ile O'na övgüde bulunarak şükretmek kul olmanın bir gereğidir. Şükretmek nimetin artmasına vesiledir.[73] Cenab-ı Hak "**… Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.**"[74] buyurmaktadır.

Yüce Allah buyuruyor ki

"… Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."

(Araf suresi 31. ayet)

Peygamber Efendimiz, "*Allah Teala, yemek yedikten veya bir şey içtikten sonra kendisine hamt eden kulundan razı ve hoşnut olur.*"[75] buyurmuştur. Dolayısıyla verilen nimetlerin şükrünü eda edebilmek için yemekten sonra Allah'a (cc) hamdetmek gerekir. Peygamber Efendimiz, Allah'a (cc) hamt ile birlikte yemeği ikram edenler için de dua etmeyi tavsiye etmiştir.[76]

(bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 6/323-324)

Bilgi Grafiği 3.4: Yemek adabı

Ezberleyelim

Yemek Duası ve Anlamı

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْنَا
وَعَلٰى جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ صَاحِبَ هٰذَا الطَّعَامِ وَالْاٰكِلِينَ
اِنَّا نَسْئَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ وَدَوَامَ الْعَافِيَةِ وَحُسْنَ الْخَاتِمَةِ
اَللّٰهُمَّ زِدْ وَلَا تَنْقُصْ بِحُرْمَةِ الْفَاتِحَةِ

"Bizi yediren, bizi içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allah'a hamdolsun. Allah'ın rahmeti, bereketi bizim ve tüm Müslümanların üzerine olsun. Allah'ım! Bu yemek sahibini ve yemeği yiyenleri bağışla, onlara rahmet eyle. Şüphesiz biz senden nimetin tamamını, sıhhatin devamını ve güzel ölümü isteriz. Allah'ım! Fatiha hürmetine nimetini artır, azaltma."

(bk. Tirmizi, "Deavat", 55; Buhari, "Et'ime", 54; İbn Mace, "Et'ime" 16)

Yemek duasını dinlemek için karekodu okutunuz ve ezberleyiniz.

Görsel 3.8: Verilen nimetlere şükrün bir gereği olarak iftara dua ile başlamak tavsiye edilir.

Oruç tutan Müslümanlar, iftar vakti geldiğinde bu anın manevi kıymetine uygun olarak dua ederler (Görsel 3.8). Bu özel vaktin bereketi yalnızca edilen dualarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda sofraların paylaşılmasıyla toplumsal bir iyiliğe dönüşür. Hz. Peygamber, *"Bir oruçluya iftar veren, o kişinin sevabı kadar sevap elde eder. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez."*[77] buyurarak iftar davetlerini teşvik etmiştir. Dolayısıyla Ramazan'da Rabbimizin verdiği rızıkları paylaşmak için misafir davet edip iftar yemeği ikram etmek güzel bir davranıştır. Müslümanlar için muhabbet vesilesi olan bu sofralar aynı zamanda toplumdaki paylaşma ve dayanışma duygusuna katkı sağlar.

Ezberleyelim

İftar Duası ve Anlamı

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلٰى رِزْقِكَ اَفْطَرْتُ

"Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, sana inandım, sana güvendim, senin verdiğin rızıkla iftar ettim." Âmin.

(bk. Ebu Davud, "Savm", 22)

İftar duasını dinlemek için karekodu okutunuz ve ezberleyiniz.

Etkinlik - 3

15 dk

Adı	*Şükrediyorum*
Amaç	*Allah'a (cc) şükretmenin ve insanlara teşekkür etmenin önemini kavrayabilme*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

1. *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez." (Tirmizi, "Birr", 35) hadisinin verdiği mesajı düşününüz.*
2. *Günlük yaşantınızda size emek veren kişileri (anne-baba, arkadaş, öğretmen, çiftçi, doktor vb.) düşününüz.*
3. *Bir kâğıda sahip olduğunuz üç nimeti, bu nimetlerin oluşmasında emeği geçen üç kişiyi yazınız.*
4. *Öğretmeninizden söz alarak yazdıklarınızı sınıfta sesli olarak okuyunuz.*

Değerlendirme: *Sahip olduğunuz nimetler için şükür duası veya size emek veren bir kişi için teşekkür cümlesi yazınız.*

Hatim Duası

Kur'an-ı Kerim'in tamamının yüzünden veya ezberden okunmasına hatim denir. Peygamber Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'in hatmedilmesini tavsiye etmiş ve ashabını da bu faziletli amele teşvik ederek şöyle buyurmuştur: *"İnsanların en faziletlisi Kur'an-ı Kerim'i hatmedip tekrar (hatme) başlayan ve tilavetinin arkasını kesmeyen kişidir."*[78]

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Kur'an okuyan mümin, kokusu ve tadı güzel olan turunç meyvesi gibidir..."
(Buhari, "Tevhid", 57)

Ramazan ayında genellikle camilerde Kur'an'ın okunması ve dinlenmesi suretiyle hatmetmek âdet hâline gelmiştir. Mukabele adı verilen bu gelenek, Peygamber Efendimiz ile Cebrail'in (as) her yıl ramazan ayında o zamana kadar nazil olan ayet ve sureleri birbirlerine okumalarına dayanmaktadır.[79] Ülkemizde genellikle ramazan ayının ilk günü başlayan mukabele, Arife Günü ya da Kadir Gecesi'nde tamamlanmaktadır[80] (Görsel 3.9).

Görsel 3.9: Ramazan ayında mukabele yapmak sünnettir.

Kur'an-ı Kerim hatmedilirken acele edilmemeli ve tecvit kurallarını ihlal edecek şekilde hızlı okumaktan kaçınılmalıdır. Mushaf sırasına göre ilk sure olan Fatiha suresi okunarak başlanan hatim, son sure olan Nâs suresi okunarak tamamlanır. Yeni bir hatme başlama niyetiyle Fatiha ile Bakara suresinin ilk beş ayeti okunup ardından hatim duası yapılmalıdır. Kur'an-ı Kerim hatmedildikten sonra dua etmek sünnettir. Hatim duası, bireysel olarak yapılabileceği gibi kalabalık bir grupla merasim şeklinde de yapılabilmektedir. Hatim duası diğer dualar gibi doğaçlama yapılabildiği için farklı hatim duası örnekleri bulunmaktadır.[81]

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek "Allah'ın (cc) en çok sevdiği amel hangisidir?" diye sordu. O da; "Konup göçendir." buyurdu. O kişi; "Konup göçen kimdir?" diye sorunca, Hz. Peygamber; "Kur'an'ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince hemen tekrar başlayandır." buyurdu.
(Tirmizi, "Kıraat", 4)

Ezberleyelim

Arapça Hatim Duası Örneği

اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا يَا رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

وَتُبْ عَلَيْنَا يَا مَوْلٰينَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

وَاهْدِنِى وَاهْدِنَا وَوَفِّقْنَا اِلَى الْحَقِّ وَ اِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

بِبَرَكَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ الْعَظِيمِ وَبِحُرْمَةِ حَبِيبِكَ وَ رَسُولِكَ الْكَرِيمِ

وَاعْفُ عَنَّا يَا كَرِيمُ وَاعْفُ عَنَّا يَا رَحِيمُ

وَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ

وَيَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

اَللّٰهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ وَاَكْرِمْنَا بِكَرَامَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَشَرِّفْنَا بِشَرَافَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ وَاَلْبِسْنَا بِخِلْعَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ الْقُرْاٰنِ

وَعَافِنَا مِنْ كُلِّ بَلَاءِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ بِحُرْمَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَارْحَمْ جَمِيعَ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ بِحُرْمَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ لَنَا فِى الدُّنْيَا قَرِينًا

وَفِى الْقَبْرِ مُونِسًا وَفِى الْقِيَامَةِ شَفِيعًا

وَعَلَى الصِّرَاطِ نُورًا وَ اِلَى الْجَنَّةِ رَفِيقًا

وَمِنَ النَّارِ سِتْرًا وَحِجَابًا كُلِّهَا دَلِيلًا وَ اِمَامًا

بِفَضْلِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Türkçe Hatim Duası Örneği

Âlemlerin Rabbi Allah'a (cc) hamdolsun. Salat ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) ailesinin ve bütün ashabının üzerine olsun.

Ey Rabbimiz! Bizden ibadetlerimizi kabul buyur! Şüphesiz ki sen her şeyi işiten ve her şeyi bilensin. Ey Mevlamız! Bizim tövbelerimizi kabul eyle! Şüphesiz ki sen tövbeleri çok çok kabul eden ve merhametli olansın. Bize hidayet ver! Yüce Kur'an'ın hürmetine, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Peygamber hürmetine hakka ve sıratımüstakime ulaşmaya bizi muvaffak eyle!

Ey Kerim olan Allah! Bizi bağışla. Ey Rahîm olan Allah! Bizi bağışla. Ey ikram edenlerin en keremlisi olan Allah! Lütfunla ve ihsanınla bizim günahlarımızı bağışla.

Allah'ım! Bizi Kur'an hatmiyle süsle. Bizi Kur'an hatmiyle lütuflandır! Bizi Kur'an hatmiyle şereflendir. Kur'an hatmiyle bize şeref elbisesi giydir. Kur'an hürmetine bizi cennetine koy. Kur'an hürmetine dünyadaki belalardan ve ahiret azabından bizi koru. Ey Rahîm, Ey Rahman! Ümmet-i Muhammed'in tamamına merhamet et. Allah'ım! Kur'an'ı bize dünyada yoldaş eyle. Onu bize kabirde dost eyle. Kıyamet günü onu bize şefaatçi kıl, sırat köprüsü üzerinde onu bize nur eyle. Cennette onu bize yoldaş eyle. Cehennem ateşine karşı onu bize perde ve engel kıl. İhsanın, cömertliğin ve keremin ile tüm hayırlı yollar için onu bize önder kıl.

Ya Rabbe'l-âlemîn! Okunan hatm-i şerifi dergâhında kabul eyle. Elde edilen sevabı öncelikle Sevgili Peygamberimizin temiz ruhuna hediye eyledik sen ulaştır ya Rabbi! Diğer peygamberlerin, sahabeikiram ile tâbiinin ruhlarına, İslam dinine hizmet eden âlimlerle şehitlerin ruhlarına hediye eyledik vasıl eyle ya Rabbi!

Dünyada kendilerini anacak kimsesi kalmamış Müslüman kardeşlerimizin ruhlarına, burada bulunup âmin diyenlerin geçmişlerinin ruhlarına, özellikle burada toplanmamıza vesile olan merhum ….'nın ruhuna hediye eyledik, sen ulaştır ya Rabbi !

Hatime katılan tüm kardeşlerimizin gönüllerindeki isteklerine kavuşmalarını nasip eyle Allah'ım! Varsa bütün sıkıntılarını sen gider ya Rabbi! Sen affedicisin, affı seversin, bizleri de affeyle. Ya Rabbi! Ahirete göç etmiş, kemikleri çürümüş, bir Fatiha'ya muhtaç olanların kabirlerini Kur'an'ın nuru ile aydınlat, makamlarını cennet eyle Allah'ım ! Kabirlerini cennet bahçelerinden bir bahçe eyle; cehennem çukuruna benzetme ya Rabbi!

İnsan olarak işledikleri kusurları sebebiyle kabir azabı çekenler varsa okunan Kur'an hürmetine sen onları kurtar Allah'ım! Kabul olmayacak dua ile sana el açmaktan, insanlığa ve İslam'a faydalı olmayan bilgiden, bir Müslüman'a yakışmayan acizlikten, tembellikten, cimrilikten sana sığınıyoruz, bizleri koru ya Rabbi!

Âmin diyen kullarını iki cihanda aziz eyle. Cennetinle cemalinle bizleri müşerref eyle ve duamızı yüce dergâhında kabul eyle ya Rabbi! Sevgili Peygamberimizin senden istediği hayır ve güzelliklerin tamamını biz de senden istiyoruz, bizlere de nasip eyle ya Rabbi! Sevgili Peygamberimizin sana sığındığı bütün şerlerden, fitne, fesat ve nifaktan biz de sana sığınıyoruz, hepimizi koru Allah'ım!

Ey Rabbimiz! Kalplerimizi tertemiz eyle! Ayıplarımızı gizle! Hastalarımıza acil şifalar ver! Borçlarımızı en kısa zamanda ödemeyi nasip eyle!

Sevgili Peygamberimizin, bütün ölmüşlerimizin ruhu için ve hassaten Allah rızası için el-Fatiha!

(bk. Akyürek, "Hitabet ve Meslekî Uygulama", 256)

Örnek Arapça hatim duasını dinlemek için karekodu okutunuz. Ezberleyiniz.

Tövbe İstiğfar Duası

Tövbe; insanın bilerek veya bilmeyerek yaptığı hata, kusur ve günahlardan dolayı pişman olup bir daha aynı günahları yapmamaya karar vererek vazgeçmesidir.[82] **İstiğfar** ise kulun Allah'tan (cc) bağışlanma ve af isteğinde bulunmasıdır[83] (Görsel 3.10).

Görsel 3.10: "Azim olan Allah'tan (cc) bağışlanma dilerim." anlamındaki söz

Yüce Allah, insanı diğer canlılardan farklı olarak iyilik ve kötülük yapabilecek potansiyelde yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de en güzel surette[84] ve şerefli bir varlık[85] olarak yaratıldığı bildirilen insanın, kötülük yapmaya devam ettiğinde hayvanlardan da aşağı bir dereceye düşeceği[86] bildirilmektedir. İnsan zaman içerisinde çeşitli nedenlerle bilerek ya da bilmeyerek günah işleyebilmektedir. Tövbe istiğfar, Yüce Allah'ın kullarına günahlarından kurtulması için lütfettiği bir rahmet kapısıdır.[87] Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**… Ey müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!**"[88] buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Her insan günah işleyebilir. Günah işleyenlerin en hayırlısı tövbe edenlerdir."

(İbni Mace, "Zühd", 30)

Tövbenin kabulü için bazı şartlar vardır. Bunlar; kişinin işlediği günahtan dolayı pişman olması, Allah'tan (cc) bağışlanma dilemesi ve o günahı tamamen terk etmesidir. İşlenen günah sebebiyle kul hakkına girilmişse tövbenin kabulü için yalnızca Allah'tan (cc) af dilemek yeterli olmaz; hak sahibine hakkını iade etmek ve ondan helallik almak gerekmektedir.[89] Tövbe etmek için belli bir zaman ve mekân şartı olmamakla birlikte Kur'an-ı Kerim'de seher vakitlerinde tövbe edenler övülmüştür.[90] Peygamber Efendimiz tövbe etmenin adabı hakkında şöyle buyurmuştur: "*Bir kimse bir günah işler de ardından güzelce abdest alır, sonra kalkıp iki rekât namaz kılar ve Allah'tan bağışlanma dilerse Allah onu bağışlar.*"[91] Ayrıca Yüce Allah'ın "Tevvab" (tövbeleri çok kabul eden), "Afüv" (çok affedici) ve "Gafur" (çok bağışlayıcı) sıfatlarına sahip olduğunu unutmamak ve Allah'a (cc) bu sıfatları ile dua etmek gerekir.

Yüce Allah buyuruyor ki

"En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin…"

(Araf suresi 180. ayet)

Ezberleyelim

Tövbe İstiğfar Duası ve Anlamı

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّي لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِي
وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ
مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ
اَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَاَبُوءُ بِذَنْبِي
فَاغْفِرْ لِي فَاِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ

"Allah'ım, benim Rabbim sensin, senden başka ilah yok. Beni sen yarattın ve ben senin kulunum. Ben gücüm yettiğince sana verdiğim söz üzereyim ve senin vaadine de güveniyorum. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Bana olan nimetini itiraf ediyorum. Günahlarımı da itiraf ediyorum. Günahlarımı bağışla, çünkü günahları senden başka bağışlayacak hiç kimse yoktur."

(Tirmizi, "Deavat", 15)

Tövbe istiğfar duasını dinlemek için karekodu okutunuz ve ezberleyiniz.

Şifa Duası

Sağlığı korumak ve bunun için gerekli tedavi yollarına başvurmak dinî bir görevdir. Nitekim Peygamber Efendimiz, bunu ashabına emrettiği gibi kendisi de hastalandığında imkânları ölçüsünde tedavi yöntemlerine başvurmuştur. Peygamber Efendimiz, tıbbi tedavi ile beraber manevi tedaviye de önem vermiş; hastalığın şifası için Allah'a (cc) dua etmiştir.[92]

Psikolojik dayanıklılık ve yüksek moral, bedenin hastalıklara karşı direncini artırarak iyileşmeyi kolaylaştırır. Bunun için dua önemli bir manevi güç teşkil etmektedir. Bu gibi sıkıntılı durumlarda gerek hastanın gerekse onu ziyaret edenlerin hastalıktan şifa bulmak için dua etmeleri önemlidir. Hastalıktan korunmak üzere dua etmek, hastaların tedavi yollarına başvurmamaları veya verilen ilacı kullanmamaları anlamına gelmez. Bilakis Peygamber Efendimiz, "Tedavi olmasak bize günah olur mu?" diye soranlara "*Allah'ın kulları! Tedavi olun. Zira Yüce Allah yaşlılık dışında bir dert verdiyse, mutlaka beraberinde şifa da vermiştir.*"[93] buyurarak tedavi olmak gerektiğini bildirmiştir.[94]

Ezberleyelim

Şifa Duası ve Anlamı

اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْاَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

"Allah'ım! Senden dünya ve ahirette af, sağlık, sıhhat ve nimet istiyorum."

(bk. Ebu Davud, "Edeb", 110)

Şifa duasını dinlemek için karekodu okutunuz ve ezberleyiniz.

Hz. Aişe validemiz, Peygamber Efendimiz'in ailesinden biri hastalandığında onun yüzünü sağ eliyle sıvazlayıp şöyle dua ettiğini bildirmiştir: "*Ey insanların Rabbi! Rahatsızlığı gider, şifa ver! Şifa veren sensin! Senin şifandan başka şifa yoktur. Hastalık bırakmayan bir şifa ver.*"[95]

Peygamber Efendimiz, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in nazardan ve zararı dokunan her şeyden korunmaları için şöyle dua etmiştir:

اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ

"Her tür şeytandan, zararlı hayvandan, kem nazardan Allah'ın tam kelimelerine (sonsuz iradesine ve hükmüne) sığınırım."[96]

Birgün Cebrail (as), Allah Resulü'ne gelerek "*Ey Muhammed! Bir şikâyetin var mı?*" dedi. O da "*Evet*" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Cebrail (as), Peygamber Efendimiz'e şöyle dua etti: "*Sana zarar veren her şeyden, her şahıs ve haset eden her gözden, Allah'ın adıyla senin korunmanı isterim. Yine Allah'ın adıyla senin korunmanı isterim. Allah sana şifalar versin.*"[97]

Felak ve Nâs surelerine "koruyan sureler" anlamında muavvizeteyn denilmektedir.
(bk. Aydar, "Muavvizeteyn", 30/334)

Nazar; Kur'an-ı Kerim'de dolaylı olarak[98] hadislerde ise "*Nazar değmesi gerçektir.*"[99] şeklinde açıkça belirtilmektedir. Toplumumuzda "göz değmesi" olarak da ifade edilen nazar için Peygamber Efendimiz, Felak ve Nâs surelerini okumuş; dua ederek Allah'a (cc) sığınmayı tavsiye etmiştir.[100]

? Biliyor musunuz?

Nazarlık takma âdeti, cahiliye Araplarının kendileri için değerli olan at ve develerine nazar değmesin diye aldıkları bir önlemdi. Peygamber Efendimiz, Allah'tan (cc) başka aracılardan medet uman ve herhangi bir fayda sağlamayan bu uygulamayı yasaklamıştır.
(bk. Buhari, "Cihad", 139; Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 1/672)

Toplumumuzda nazar, birtakım yanlış anlamalar ve hurafelerle iç içe geçtiğinden konunun doğru bir şekilde anlaşılması önem arz etmektedir. Halk arasında "maşallah", "barekallah" yazılı takıların kullanılması veya Kalem suresinin 51. ayetinin yazılı olduğu levhaların, ev, araba veya iş yerlerine asılması gibi uygulamalar koruyanın ve şifayı verenin Allah (cc) olduğu inancının birer yansımasıdır.

Ancak nazara karşı Kur'an'dan ayetler okumak ve dua etmek dışındaki önlemler (örneğin; nazar boncuğu gibi nesneler taşımak, at nalı asmak yahut Şamanizm'den gelen kurşun dökmek gibi âdetler) İslam'da meşru görülmemiştir.[101] Peygamber Efendimiz, insanların ve hayvanların boyunlarına nazarlık türünden çeşitli nesnelerin takılmasını yasaklamış; bunu yapanların Allah'ın (cc) korumasından mahrum kalacaklarını belirterek şöyle buyurmuştur: "*Kim (kendisini koruması için nazarlık ve benzeri) bazı şeyler takarsa, (Allah'ın himayesinden çıkarak) o taktığı şeyle baş başa bırakılır.*"[102] Dinde meşru olmayan bu tür yöntemler, yalnız Allah'a (cc) ait olan sıfatların eşyaya nispet edilmesi anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla nazardan korunmak için yapılacak en güzel şey, ayetleri okuyarak ve Allah'a (cc) dua ederek O'ndan yardım dilemektir.[103]

Etkinlik - 4

15 dk

Adı	*Duaları Ezberden Okuma*
Amaç	*Dua örneklerini usulüne uygun biçimde yerine getirebilme*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

1. *Okunacak dua örneklerini (ezan, yemek, iftar, tövbe istiğfar vb.) öğretmeninizden veya öğretmeninizin rehberliğinde dijital ortamdan dinleyiniz.*
2. *Öğretmeninizin rehberliğinde okuyacağınız bir dua metni seçiniz.*
3. *Aynı duayı seçenlerden oluşan dörder kişilik gruplara ayrılınız.*
4. *Seçtiğiniz duanın uygulanış sürecini ve kurallarını yazınız.*

.....

.....

.....

5. *Okuyacağınız dua ile ilgili ön hazırlık yapınız. Bu süreçte:*
   a) *Dua metnini inceleyiniz ve ezberinizi kolaylaştıracak şekilde kısa bölümlere ayırınız.*
   b) *Nefes kontrolü, sesi etkili kullanma vb. hitabet unsurlarına dikkat ediniz.*
6. *Bölümlere ayırdığınız dua metnini ezberlemeye çalışınız. Bu süreçte farklı ezber tekniklerinden (kartlarla tekrar, ses kaydı ile tekrar, çalışma kâğıdı veya not alma) yararlanabilirsiniz.*
7. *Ezberlediğiniz duayı pekiştirmek için grup arkadaşlarınızla çalışma yapınız. Arkadaşlarınız tarafından tespit edilen hatalı okuyuşunuz varsa düzeltiniz.*
8. *Ezberlediğiniz duayı sınıfta usulüne uygun şekilde tatbik ediniz.*

Değerlendirme: *Aşağıda yer alan Öz Değerlendirme Formu'nu, dua icrasındaki performansınızı dikkate alarak doldurunuz. Her madde için size en uygun seçeneği işaretleyiniz.*

Not: Bu değerlendirme, öğrencilerin kendilerini yargılamaları için değil; gelişimlerini fark etmeleri ve bilinçli biçimde ilerlemeleri için yapılmaktadır.

Öz Değerlendirme Formu			
Ezbere okuduğum dua:			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. Grup çalışmasına aktif olarak katıldım.			
2. Ezber çalışmamda hitabet unsurlarına dikkat ettim.			
3. Eksik ve hatalı okuyuşlarımı fark ettim.			
4. Dua metnini eksiksiz ve doğru şekilde ezberledim.			
5. Usul ve icra kurallarına uygun davrandım.			
6. Arkadaşlarımın önerilerini dikkatle dinledim.			
7. Öğretmenin yönlendirmelerini dikkate aldım.			

Kontrol Noktası

Aşağıdaki numaralandırılmış kutucuklarda konuya dair kavramlar verilmiştir. Soruların cevaplarını kutucuk numaralarını kullanarak ilgili boşluklara yazınız.

A Seher vakti	B Nâs	C Hatim	Ç Nazar
D Tövbe	E İstiğfar	F Şafi	G Felak
Ğ Gafur	H Tevvab	I Arife Günü	İ Mukabele

1. **Kur'an-ı Kerim'in baştan sona okunup bitirilmesini ve Hz. Peygamber ile Cebrail (as) arasındaki karşılıklı okuma geleneğini ifade eden kavramlar hangileridir?**
   Cevap: .....

2. **İşlenen bir günahtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme ve Allah'tan (cc) bağışlanma dileme sürecini kapsayan kavramlar hangileridir?**
   Cevap: .....

3. **Halk arasında "göz değmesi" olarak bilinen durum ve bu durumdan korunmak için okunması tavsiye edilen sureler hangileridir?**
   Cevap: .....

4. **Allah'ın (cc) "tövbeleri çokça kabul eden", "şifa veren" ve "çok bağışlayan" isimleri sırasıyla hangileridir?**
   Cevap: .....

<table>
<tr><th colspan="2">Performans Görevi</th></tr>
<tr><td>Amaç
Dinî musikinin din hizmetlerine katkılarını kavrayabilme ve bu katkıları analiz ederek görsel bir ürünle ifade edebilme</td><td>Süre
Ön Hazırlık: Bir hafta
Sınıf İçi Performans: 20 dakika</td></tr>
<tr><td>Görev
Bilgi Grafiği Hazırlama</td><td>Ürün
Dinî musikinin din hizmetlerine katkısına ilişkin bilgi grafiği (afiş / dijital tasarım)</td></tr>
<tr><td>Beceriler
• Araştırma yapma
• Bilgi toplama
• Görsel tasarım
• Sentezleme
• Yaratıcı düşünme
• Sunum yapma</td><td>Değerlendirme Ölçütleri
• Amaç belirleme
• Bilgi toplama
• Bilgileri düzenleme ve görselleştirme
• Sunum yapma</td></tr>
<tr><td colspan="2">Yönerge
• Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ediniz.
• Çalışmanıza başlamadan önce sınıf içinde dört grup oluşturunuz ve grup üyeleri arasında görev dağılımı yaparak bir çalışma takvimi hazırlayınız.
Ön Hazırlık
• Belirlenen çalışma takvimine göre yapılacak işlemlerde ön hazırlıklarınızı bireysel olarak tamamlayınız.
• “Dinî musiki” ve “din hizmetlerinde dinî musikinin yeri” konularıyla ilgili Diyanet İslâm Ansiklopedisi’nin “cami musikisi” ve “dinî musiki” maddelerini inceleyiniz, gerekli bilgileri not alınız.
Sınıf içi performans
• Araştırma sürecinde edindiğiniz bilgileri grup üyeleri ile paylaşarak görselinizin başlığını ve tasarımını belirleyiniz.
• Görselinizi oluştururken aşağıdaki bölümlere yer veriniz:
Dinî musikinin tanımı
Din hizmetlerinde kullanım alanları (ezan, sela, aşrışerif vb.)
Dinî musikinin birey ve toplum üzerindeki etkileri
• Metinlerinizi kısa, açık ve anlaşılır şekilde yazınız.
• Görsel materyalleri (fotoğraf, simge, grafik vb.) metinle uyumlu olacak şekilde yerleştiriniz.
• Çalışmanızı yazım ve noktalama kurallarına uygun olarak düzenleyiniz.
• Hazırladığınız bilgi görselini sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Değerlendirme:
Yapılan çalışma Dereceli Puanlama Anahtarı’na göre değerlendirilecektir.</td></tr>
</table>

Dereceli Puanlama Anahtarı			
Ölçütler	**Değerlendirme**		
	Mükemmel (3)	**Orta (2)**	**Geliştirilmeli (1)**
Amaç Belirleme	Bilgi görselinin ana hedefi net bir biçimde yansıtılmıştır.	Görselin ana hedefi anlaşılmaktadır ancak içeriklerden en az biri (tanım, kullanım alanları veya etkiler) ana hedef bağlamından kopuktur.	Bilgi görselinin amacı anlaşılamamaktadır; sunulan içerik, "dinî musikinin katkısı" bağlamından tamamen uzaktır.
Bilgi Toplama	Yönergede istenen üç temel boyut (tanım, kullanım alanları, etkiler) eksiksiz ve doğru olarak kapsanmıştır. Ayrıca bilgilerin dayandığı kaynaklar görselde belirtilmiştir.	İstenen üç temel boyuttan biri eksik / hatalıdır veya içerik tam olmasına rağmen bilgilerin dayandığı kaynaklar görselde belirtilmemiştir.	İstenen üç temel boyuttan en az ikisi eksik veya hatalıdır. Kaynaklar gösterilmemiştir.
Bilgileri Düzenleme ve Görselleştirme	Metinler, hiyerarşik bir düzende (başlık / alt başlık) verilmiş ve görsel materyaller (fotoğraf, simge) metinle uyumlu kullanılmıştır. Yazım ve noktalama kurallarına tamamen uyulmuştur.	Metin düzeninde veya görsel-metin uyumunda kısmi kopukluklar vardır. Anlamı bozmayan bir-iki yazım ve noktalama hatası bulunmaktadır.	Bilgilerin rastgele yerleştirilmesi, mantıksal bir sıranın olmaması ve görsel materyallerin metinden bağımsız olması hatadır.Yazım ve imla hataları metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.
Sunum Yapma	Grup, sunum sırasında yazılı metne veya ekrana bağlı kalmadan içeriği kendi cümleleriyle, akıcı ve konuya tamamen hâkim bir şekilde aktarmıştır.	Grup, sunum sırasında zaman zaman doğrudan metne veya ekrana bakarak okumuş, konuyu kendi cümleleriyle aktarmakta kısmen zorlanmıştır.	Sunum tamamen metinden veya ekrandan okunmuş ya da tamamlanamamıştır. Sunum akıcılıktan uzaktır.

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki 1-5. cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kavramı yazarak ilgili tanımlarla eşleştiriniz.

Hatim - İmam - Kamet - Müezzin - Saba - Tövbe istiğfar - Vesiletü'n-Necat

1. (.....) Allah'tan (cc) af ve mağfiret isteğinde bulunma duasıdır.
2. (.....) Süleyman Çelebi'nin Hz. Muhammed'e (sav) olan sevgisini dile getirmek amacıyla yazdığı eserdir.
3. (.....) Sabah ezanının okunduğu makamdır.
4. (.....) Kur'an-ı Kerim'in tamamının okunmasına denir.
5. (.....) Ezan okuyan kişiye verilen isimdir.

Aşağıdaki 6-10. önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise doğru ( ), yanlış ise yanlış ( ) kutucuğunu işaretleyiniz. Cevabınız yanlış ise gerekçesini yazınız.

6. Ezan okunurken çeşitli makamlar tercih edilmektedir.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

7. İslam, musikinin her çeşidini yasaklamıştır.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

8. Kul hakkı içeren günahlarda, tövbenin kabulü için sadece Allah'tan (cc) af dilemek yeterlidir.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

9. Bir oruçluya iftar yemeği ikram etmek ikram eden kişiye büyük manevi ecirler kazandırır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

10. Nazardan korunmak için nazar boncuğu takmak İslam'da yasaklanmıştır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

Aşağıdaki 11-15. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

11. Dinî musikinin toplumun manevi değerlerine katkısını örneklerle açıklayınız.

12. Duanın bireyin psikolojisi üzerindeki etkisini ve manevi hayatındaki rolünü açıklayınız.

13. Tövbe ederken dikkat edilmesi gereken hususlara üç örnek yazınız.

14. Kavlî ve fiilî duayı örnekler vererek açıklayınız.

15. Mevlidin toplumumuzdaki yerini açıklayınız.

Aşağıdaki 16-20. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

16. Cami musikisi, İslam kültüründe bazı ibadetlerin daha anlamlı ve etkileyici bir şekilde icra edilmesine katkı sağlar. Bu musikinin doğru makamlarla ve uygun bir üslupla icra edilmesi, dinleyenler üzerinde derin bir etki bırakır. Ezan, Kur'an tilaveti ve mevlit gibi formlar huşu ortamı oluşturarak insanların manevi duygularını güçlendirir. Ayrıca cami musikisi, kültürel bir miras olarak nesilden nesile aktarılır ve toplumun dinî duyarlılığını canlı tutar. Bu yönüyle cami musikisi, manevi hayatı destekleyen önemli bir araçtır.

Metne göre cami musikisinin önemi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Sınırlı biçimde icra edildiği için toplumsal etkisi zayıf olan bir uygulamadır.
B) Estetik zevke hitap eden ve ibadetle ilişkisi bulunmayan bir musiki türüdür.
C) Temel amacı bilgi aktarmak olan, ibadet deneyimini etkilemeyen bir uygulamadır.
D) İbadetlerin etkili ve anlamlı yaşanmasına, kültürel mirasın yaşatılmasına katkıda bulunur.
E) Geçmişte önemli olan ancak günümüzde işlevini büyük ölçüde yitirmiş bir gelenektir.

17. İslam dininde dua; alçak gönüllülük, samimiyet ve tam bir teslimiyetle yerine getirilmesi gereken kapsamlı bir ibadettir. Kıbleye yönelmek, Allah'a (cc) hamdetmek ve Hz. Peygamber'e salavat getirmek bu ibadetin temel adabındandır. Müslüman, sadece sözlü dua ile yetinmeyip hedefine ulaşmak için gerekli çabayı göstererek fiilî duasını da yapmalıdır. Edilen duaların karşılığı dünyada somut bir şekilde görülebileceği gibi ahirete de bırakılabilir. Bazen de yapılan dualar kişinin günahlarının bağışlanmasına vesile olabilir. Bu nedenle darlıkta olduğu kadar genişlik zamanlarında da duaya sarılmak müminin manevi gücünü artırır.

Metinde geçen altı çizili ifadeyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dua; içten bir yakarışla başlayıp fiilî çabayla tamamlanan bütüncül bir ibadettir.
B) Fiilî dua yapmayan bir müminin sözlü duaları Yüce Allah katında kabul edilmez.
C) Başarıya ulaşmak için somut çaba göstermek İslam dinine göre yeterli görülmektedir.
D) Zorluk zamanlarında yapılan fiilî dualar, genişlik zamanındaki dualardan makbuldür.
E) Sözlü dua, fiilî dua ile desteklenmediği sürece dinî açıdan bir ibadet niteliği taşımaz.

18. Ezan, farz namazların vaktinin geldiğini müminlere duyuran bestesiz cami musikisi formları arasındadır. Birçok makamla okunan ezanın, bu konuda eğitim almış kişiler tarafından okunması önemlidir. Ezanla insanlar bir taraftan namaza çağrılırken diğer taraftan Allah'ın (cc) varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in (sav) O'nun elçisi olduğu ve asıl kurtuluşun ahiret mutluluğunda bulunduğu gerçeği onlara açıklanmış olur. Sünnetimüekkede hükmünde olan ezan Müslümanlara içinde bulundukları zamanı hatırlatır.

Metinden hareketle aşağıdaki ifadelerden hangisi ezanın işlevi ile ilgili doğru bir çıkarımdır?

A) Estetik gayesi öncelikli olan bir musiki formdur.
B) Temel amacı, okuyanın ses yeteneğini geliştirmektir.
C) Müslümanlara yönelik bir çağrıdır, diğer insanları ilgilendirmez.
D) Müminlere namaz vakitlerini bildirip onları İslam'ın mesajına yönlendirmektir.
E) Toplumsal bir anlam ifade etmez ve yalnızca ibadet mekânlarında okunabilir.

19. Furkan, minarelerden yükselen o vakur salat ve selam seslerini her duyduğunda zihninde, "Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin." (Ahzab suresi 56. ayet) ayeti yankılanır. Cuma günleri bu sesle namaz vaktinin yaklaştığını anlar ve namaz hazırlıklarına hız verir; bazen de aynı sesin bir vefat haberini duyurduğunu hüzünle fark eder. Onun için bu çağrılar yalnızca birer ilan değil; aynı zamanda deprem ve sel gibi zor günlerde halkı kenetleyen, millî birlik ruhunu diri tutan manevi bir dayanaktır.

Metinde sela ile ilgili asıl vurgulanmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dinî bayramlarda ve özel günlerde okunmasının zorunlu olduğu
B) Bireylere ölümü ve ahiret gününü hatırlatan hüzünlü bir ses olduğu
C) Müslümanları camiye çağırdığı ve onlarda ibadet disiplini oluşturduğu
D) Vefat haberlerini duyurmak amacıyla kullanılan geleneksel bir yöntem olduğu
E) Zor zamanlarda toplumu birleştiren ve millî birlik ruhunu uyandıran manevi bir güç olduğu

20. Ebrar Hanım, öğrencilerine hatim ve mukabele geleneğini anlatırken şu bilgileri verir: "Kur'an'ı Fatiha'dan Nâs suresine kadar baştan sona okumak büyük bir fazilettir. Bu gelenek, Peygamberimiz ile Cebrail'in (as) her yıl ramazan ayında Kur'an'ı karşılıklı okumalarına, yani mukabeleye dayanır. Nâs suresi okunup hatim tamamlandıktan sonra yeni bir hatme başlama niyetiyle Fatiha suresi ve Bakara suresinin ilk beş ayeti okunur. Hatim sonrasında hatim duası yapmak sünnettir ve bu dualar hem bireysel hem de kalabalık merasimlerle gerçekleştirilebilir."

Metinden hareketle "hatim veya hatim duası" ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Hatim duasının kalabalık merasimlerle yapılması gerekir.

B) Kur'an-ı Kerim'i baştan sona kadar okumanın hükmü sünnettir.

C) Hatim sırasında hızlı okumak için tecvit kuralları göz ardı edilebilir.

D) Mukabele geleneği, Kur'an'ın camilerde ezberden okunmasıyla icra edilir.

E) Hatim, sadece ramazanın ilk günü başlayıp Kadir Gecesi bitirilen bir ibadettir.

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Sonnotlar

1 bk. Turabi, "Musiki", 12.
2 bk. Özcan, "Dinî Mûsiki", 9/359.
3 bk. Bıyık, "Türk Din Mûsikîsi ve Cami İlişkisi", 124.
4 Buhari, "Tevhid", 44.
5 bk. Bıyık, "Türk Din Mûsikîsi ve Cami İlişkisi", 123-124.
6 bk. Özcan, "Cami Mûsikisi", 7/102.
7 Paçacı, "Ezan", 166.
8 bk. Çetin, "Ezan", 12/36.
9 bk. Apaydın, "Namaz", 1/315.
10 bk. Çetin, "Ezan", 12/36.
11 bk. Çetin, "Ezan", 12/37.
12 "minare", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 239.
13 "şerefe", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 340.
14 Karagöz, "müezzin mahfili", 490.
15 bk. Özcan, "Ezan", 12/44.
16 bk. Koca, "Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)", 135.
17 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/319.
18 bk. Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 65.
19 bk. Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 66.
20 Maide suresi 58. ayet.
21 Buhari, "Ezan", 7.
22 bk. Akyüz, "İkâmet", 22/16-17.
23 Ebu Davud, "Salat", 35.
24 Ahzab suresi 56. ayet.
25 Müslim, "Salat", 70.
26 Paçacı, "Salâ", 575.
27 bk. Özcan, "Salâ", 36/15.
28 bk. Koca - Turabi, "Câmi Mûsikîsi", 82.
29 bk. Bıyık, "Türk Din Mûsikîsi ve Cami İlişkisi", 125.
30 bk. Koca - Turabi, "Câmi Mûsikîsi", 90.
31 bk. "tekbir", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 358.
32 Karagöz, "teşrik tekbiri", 656.
33 Müddessir suresi 3. ayet.
34 bk. Koca - Turabi, "Câmi Mûsikîsi", 89.
35 Ahzab suresi 41-42. ayetler.
36 bk. Buhari, "Ezan", 155.
37 bk. Koca - Turabi, "Câmi Mûsikîsi", 96.
38 Canbulat, "aşr-ı şerif", 40.
39 bk. Koca - Turabi, "Câmi Mûsikîsi", 74.
40 Saffat suresi 180-182. ayetler.
41 "mevlit", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 237.
42 bk. Yılmaz, *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, 188.
43 bk. Yılmaz, *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, 192.
44 Özcan, "Mevlid", 29/484.
45 "mevlithan", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 237.
46 Özcan, "Mevlid", 29/484.
47 Özcan, "Mevlid", 29/484.
48 bk. Canbulut, "dua", 128.
49 bk. Tirmizi, "Deavat", 1.
50 Bakara suresi 186. ayet.
51 Mümin suresi 60. ayet.
52 Furkan suresi 77. ayet.
53 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/52.
54 Zariyat suresi 17-18. ayetler.
55 İbni Mace, "İkamet", 191.
56 Tirmizi, "Deavat", 122.
57 Müslim, "Cuma", 13.
58 Tirmizi, "Deavat", 128.
59 Zariyat suresi 18. ayet.
60 Müslim, "Müsafirin", 166.
61 Tirmizi, "Deavat", 79.
62 bk. Tirmizi, "Birr", 7.
63 Araf suresi 55. ayet.
64 bk. Parladır, "Dua", 9/534-535.
65 Tirmizi, "Deavat", 65.
66 bk. Karagöz, "Duanın Anlamı ve Önemi, Çeşitleri, Usulü, Âdâbı ve İnsan Hayatına Etkisi", 62.
67 Tirmizi, "Deavat", 101.
68 bk. Karagöz, "Duanın Anlamı ve Önemi, Çeşitleri, Usulü, Âdâbı ve İnsan Hayatına Etkisi", 86.
69 Tirmizi, "Deavat", 9.
70 bk. Karagöz, "Duanın Anlamı ve Önemi, Çeşitleri, Usulü, Âdâbı ve İnsan Hayatına Etkisi" 106.
71 bk. Yiğit, "İbadetlerle İlgili Dualar", 143.
72 bk. Çetin, "Ezan", 37.
73 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/75.
74 İbrahim suresi 7. ayet.
75 Müslim, "Zikir", 89.
76 Ebu Davud, "Etime", 55.

77 Tirmizi, "Savm", 82.
78 Darimi, "Fedâilü'l Kur'an", 33.
79 Buhari, "Fedâilü'l Kur'an", 7.
80 bk. Çetin, "Hatim", 16/469.
81 bk. Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 70-71.
82 "tövbe", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 368.
83 "istiğfar", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 180.
84 bk. Tin suresi 4. ayet.
85 bk. İsra suresi 70. ayet.
86 bk. Araf suresi 179. ayet.
87 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 2/98.
88 Nur suresi 31. ayet.
89 bk. Soysaldı, *Dinî Hitabet*, 396-398.
90 Al-i İmran suresi 17. ayet.
91 Ebu Davud, "Vitr", 26.
92 bk. Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 87.
93 İbn Mace, "Tıp", 1.
94 bk. Koç - Akbaş, "İhtiyaç Hâlinde Yapılabilecek Dualar", 329; Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 87.
95 Müslim, "Selam", 47.
96 Tirmizi, "Tıp", 18.
97 Müslim, "Selam", 40.
98 Kalem suresi 51. ayet, Felak suresi 5. ayet.
99 Buhari, "Tıb", 36.
100 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 1/670.
101 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 1/670.
102 Nesai, "Muharebe", 19.
103 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 1/672.

4. ÜNİTE

DİNÎ MERASİMLER

4.1. Sosyal Yaşamda Dinî Merasimler

4.2. Cenazeyle İlgili Dinî İşlemler

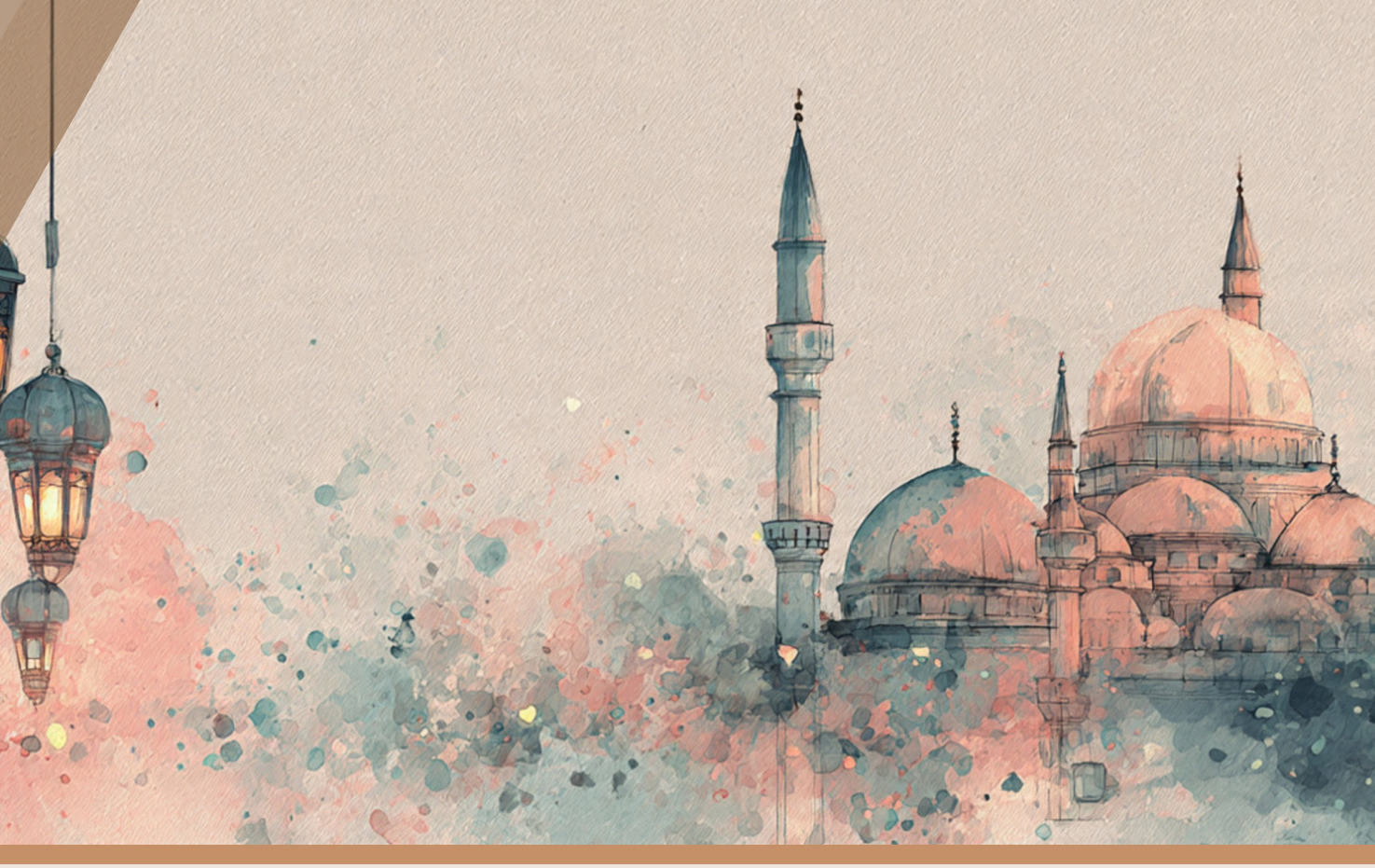
Anahtar Kavramlar

- cihat
- defin
- gasil
- gazi
- kandil
- nikâh
- nişan
- şehit
- taziye
- teçhiz
- tekfin
- teşyi

Bu ünitede sizlerden

- sosyal yaşamda yer alan dinî merasimleri usulüne uygun biçimde yerine getirebilmeniz,
- cenazeyle ilgili dinî işlemleri usulüne uygun biçimde yerine getirebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF Dosyası

Ünite Özet Sunusu

Başlarken

1. Katıldığınız dinî bir merasime dair gözlemlerinizi ve merasimde neler hissettiğinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Dinî merasimlerin toplumsal birlik ve beraberliğin güçlenmesindeki rolü nedir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.1. Sosyal Yaşamda Dinî Merasimler

Konuya Başlarken

İnsan hayatında kalıcı etkiler bırakan, sevinç ve hüzün gibi duyguları içinde barındıran önemli zaman dilimleri vardır. Böyle anlarda insan, duygularını çevresiyle paylaşmak ve manevi huzura ulaşmak ister. Bu amaçla, inancının gerektirdiği dinî merasimlere yönelir. Söz konusu merasimlerin yürütülmesinde ise din görevlileri önemli bir rol üstlenir.

Dinî merasimlerde din görevlilerinin sunduğu hizmetlerden hangilerini biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bireylerin inanç, ibadet ve yaşantıları toplumun kültürünün şekillenmesinde etkili olur. İslam'da Müslümanların bir araya gelerek yaptığı ibadetler ve merasimler, sosyal hayatta dinin etkisini yansıtması bakımından önemlidir. Bu yönüyle merasimler, dinî ve millî kimliğin korunmasında ve sonraki nesillere aktarılmasında etkin bir rol oynar.[1] Ayrıca insanların bir amaç doğrultusunda bir araya gelmelerine vesile olarak toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına katkıda bulunur.[2]

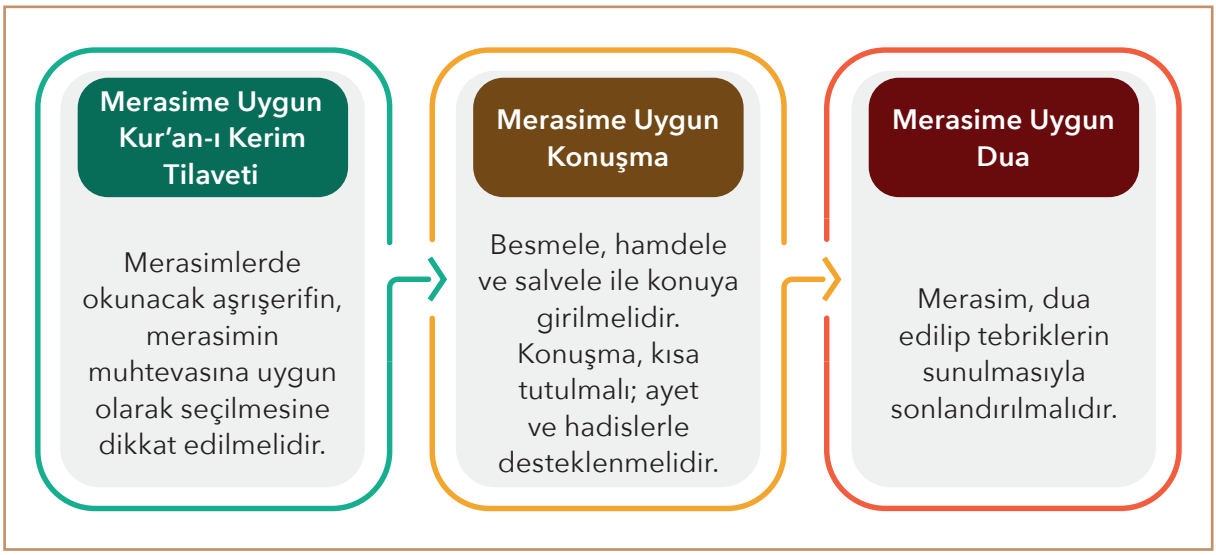
Modern hayatın beraberinde getirdiği bireyselleşme, toplumsal aidiyeti zayıflatmakta ve kişiyi yalnızlığın getirdiği ruhsal zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Sosyal etkileşim ise insanın iç dünyasına kapanmasının önüne geçerek ona yaşama sevinci katar. İşte bu sosyal etkileşimi güçlendiren unsurlardan biri de merasimlerdir. Merasimler, kişinin yalnızlık hissini azaltır; aidiyet, kabul görme ve değerli hissetme gibi ihtiyaçlarını karşılamasına katkıda bulunur. Bireyin zorluklarla başa çıkması ve hayata tutunması kolaylaşır böylece insan kendini daha huzurlu ve güvende hisseder.[3]

Görsel 4.1: Din görevlisi dinî merasimlerde cemaati bilgilendirir.

Din görevlileri, dinî merasimleri İslam'ın mesajını insanlara ulaştırmak için bir fırsat olarak görmeli ve merasimlerin doğru uygulamaları hakkında insanlara bilgi vermelidir (Görsel 4.1). Din hizmetleri doğru şekilde yürütülmediğinde insanların bidat, hurafe ve haram olan bazı uygulamalara yönelebileceği unutulmamalıdır.[4] Sahih dinî bilgiye dayalı merasimler ise insanların bu tür eğilimlerden uzak durmasına yardımcı olur.

Toplumumuzda çeşitli vesilelerle merasimler yapılır. Bu merasimlerin İslam'ın öngördüğü içeriklerle düzenlenmesi onlara dinî merasim özelliği kazandırır. Dinî merasimlere genel olarak Kur'an tilavetiyle başlanır ardından merasime uygun bir konuşma yapılır ve dua ile merasim bitirilir. Çocuklara ad koyma, sünnet, gençleri askere uğurlama, nişan ve nikâh merasimleri bunlardan bazılarıdır. Ayrıca çeşitli vesilelerle gerçekleştirilen mevlitlerle mübarek gün ve gecelerde gerçekleştirilen merasimler de bu kapsamda yer alır.

Bilgi Grafiği 4.1: Dinî merasimleri uygulama adımları

Ad Koyma Merasimi

Kur'an-ı Kerim'de çocukların, dünya hayatının ziyneti olduğu belirtilmiştir.[5] Peygamberlerin ve salih kimselerin kendileri için göz aydınlığı olacak, soylarını devam ettirecek, tevhit ehli, temiz bir nesil için ettiği dualar da ayetlerde yer almaktadır.[6] Peygamber Efendimiz, çocukları anne babaya verilen bir emanet olarak nitelendirmiş;[7] *"... Evlenin. Çünkü ben (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim..."*[8] buyurmuştur (Görsel 4.2). Buna göre anne babalar için evlat sahibi olmak; onları iman, ahlak ve kulluk bilinciyle yetiştirmek önemli bir sorumluluktur.

Görsel 4.2: Çocuklar, anne babaya Allah'ın (cc) bir lütfudur.

Anne babanın çocuğuna karşı sorumluluklarından biri ona güzel anlam taşıyan isim vermektir. Peygamber Efendimiz, *"Siz kıyamet günü kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyleyse çocuklarınıza güzel isimler koyunuz."*[9] buyurmuştur. Hz. Peygamber kolaylık, güzellik ve Allah'a (cc) kulluğu ifade eden, olumlu çağrışımlar yapan isimleri tavsiye etmiştir.[10] Ayrıca peygamberlerin ve salih insanların isimlerinin çocuklara verilmesini önermiş, anlamı kötü olan veya şirk unsurları barındıran isimleri ise değiştirmiştir.[11]

? Biliyor musunuz?

Peygamber Efendimiz'e karşı derin hürmet ve sevgi duyan milletimiz, onun ismini doğrudan kullanmayı pek uygun görmemiş ve Muhammed ismini Mehmet şeklinde söylemeyi tercih etmiştir. Peygamber Efendimiz'e nispet edilen Ahmed, Mahmud, Mustafa isimleri de Müslümanlar arasında çok yaygındır.

(bk. Aras, "Ad Koyma", 1/333)

tahnik

Hurma ezmesi veya tatlı bir maddenin yeni doğan çocuğun damağına sürülmesi anlamında bir terim.

(bk. Güler, "Tahnîk", 39/416)

Yeni doğan bir bebek kendisine getirildiğinde Peygamber Efendimiz; bebeğin kulağına ezan okumuş, ezerek yumuşattığı hurmadan bebeğin damağına sürerek tahnik yapmış, ona isim vermiş ve dua etmiştir.[12] Yeni doğan çocuğa isim verilirken kulağına ezan okunması, onun İslam'ın şiarlarından biriyle ilk karşılaşması ve temsilî olarak kulluğunun hatırlatılması açısından önemlidir.[13] Peygamber Efendimiz, bebeğin doğumunun yedinci gününde saçının tıraş edilmesini, sadaka verilmesini ve bir şükür ifadesi olarak akika kurbanı kesilip etinin ikram edilmesini tavsiye etmiştir. Maddi imkânı olmayanlar bu sünnetleri sonraki günlerde de yerine getirebilir. Akika kurbanı, çocuğun doğduğu günden büluğ çağına kadarki süre içerisinde kesilebilir.[14]

Bilgi Grafiği 4.2: Yeni doğan çocuğa karşı ailesinin sorumlulukları

Bebeğin babası veya bir yakını tarafından doğduğu gün kulağına ezan okunup adı konulabileceği gibi ilerleyen günlerde din görevlisinin katılacağı bir merasimle de bebeğe isim verilebilir. Bu merasimde bebeğe isim koyacak kişi onu kucağına alır ve kıbleye yönelir. Hafif bir sesle bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okur. Ardından bebeğe verilen ismi kulağına üç defa söyler. Bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesi, Allah'ın (cc) onu muhafaza etmesi, hayırlı evlat ve iyi bir Müslüman olması için dua eder.[15] Aşrışerif olarak Şura suresinin 49-53. ayetlerini okuyabilir, ortamın ve zamanın müsaitliğine göre kısa bir konuşma yapabilir.

Ad Koyma Merasimi Dua Örneği

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ

"Allah'ım bize bir lütuf olarak bahşettiğin bu yavrumuza sağlık, sıhhat ve afiyetler ihsan eyle. Onu Yüce Kitabımız Kur'an'ın ve Sevgili Peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın (sav) gösterdiği yoldan ayırma. Bizlere ve bu yavrumuza dünya ve ahirette iyilikler lütfeyle. Kendisini vatanına, milletine, ailesine bağlılıktan ayırma. Bu yavrumuza hayırlı bir ömür, bereketli rızıklar nasip eyle. Bizleri de şeytanın şerrinden ve kötü kimselerin saptırmasından muhafaza eyle. Yaptığımız duaları kabul eyle Allah'ım!" Âmin.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ اَلْفَاتِحَةُ

(bk. Yılmaz, *Dini Hitabet*, 174)

Sünnet Merasimi

Sünnet merasimi, dinî ve kültürel açıdan önemli bir gelenektir. Erkek çocukların büluğ çağından önce sünnet ettirilmesi gerekmektedir. Peygamber Efendimiz, sünnetin önceki peygamberler zamanında da uygulanmakta olduğunu ifade etmiş; onu insanın yaratılışına uygun işlerden sayarak Müslümanlara emretmiştir.[16] Sünnet, dinî bir gereklilik olmanın yanında sağlık açısından da yararlı bir uygulama olarak değerlendirilmiş ve modern tıpta tavsiye edilmiştir.[17] Peygamber Efendimiz, torunları Hasan ve Hüseyin'i doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirmiş ancak sünnet için kesin bir yaş belirtmemiştir.[18]

Sahabe Dönemi'nde gerçekleştirilen sünnet merasimlerinde yemek ikram edildiği ve çocuklar için eğlence düzenlendiği bilinmektedir. Toplumumuzda da sünnet vesilesiyle davetlilere ikramda bulunulması, mevlit okutulması ve çocuğa çeşitli hediyeler verilmesi yaygın uygulamalardandır (Görsel 4.3). Sünnet merasiminin dinî bir gereklilik olarak yerine getirildiği unutulmamalı; dinî esaslara uygun, israf ve gösterişten uzak bir şekilde yapılmasına özen gösterilmelidir.[19]

Görsel 4.3: Sünnet merasimi toplumumuzda yaygın bir gelenektir.

Sünnet merasimine katılan din görevlisi, öncelikle çocuğu ve aileyi tebrik eder, aşrışerif okuyarak merasime başlar. Aşrışerif olarak Al-i İmran suresinin 31-37. ayetlerini veya Lokman suresinin 13-19. ayetlerini tercih edebilir. Daha sonra sünnetin önemini ifade eden kısa bir konuşma yapar ve merasimi dua ile bitirir.[20]

Sünnet Merasimi Dua Örneği

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ

... رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا

... Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a (cc) karşı gelmekten sakınanlara önder eyle.
(Furkan suresi 74. ayet)

اَللّٰهُمَّ اَكْثِرْ مَالَهٗ وَوَلَدَهٗ وَبَارِكْ لَهٗ فِيمَا اَعْطَيْتَهٗ

Allah'ım, bu kulunun evladını, malını çoğalt, ona verdiklerini mübarek eyle.
(Buhari, "Deavat", 26)

Ya Rab! Peygamber Efendimiz'in sünnetiseniyyesine uyarak yavrusunu sünnet ettiren bu kardeşimizin amelini makbul, günahlarını mağfur eyle. Evladını kendisine, ailesine, yakınlarına, milletine, insanlığa hayırlı eyle. Salih evlat olarak yetişmesine yardım eyle. Ya Rab! Sünneti gerçekleştirilen yavrumuza acı, elem ve ızdırap çektirme. Onu lütfunla ve merhametinle mesrur eyle. Sünnet olan evladımızı Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) kutlu yolundan ayırma. Onun yüce ahlakından nasiplenerek İslam ahlakı ile yetişmesini nasip eyle. Sünnetiseniyyeyi anlayarak idrak etmeyi, imanıkâmil ile şereflenerek dinî gayret üzere bulunmayı lütfeyle. Cümlemizin yavrularını Kur'an ve sünnetin feyzinden hissedar eyle. Ya Rabbi! Bütün çocuklarımızı insani ve ahlaki güzelliklerle mücehhez olarak yetiştirmeyi ihsan eyle. Onları her türlü kaza ve belalardan koru. Onları zararlı alışkanlıklardan ve kötü emelli kimselerden muhafaza eyle. Sevgi ile büyüyerek bütün insanlığın sıhhat ve selameti için çalışan birer yetişkin olmalarını lütfeyle. Âmin.

(bk. Koç - Akbaş, "İhtiyaç Hâlinde Yapılabilecek Dualar", 355-356)

Asker Uğurlama Merasimi

İslam; can, mal, akıl, din ve neslin korunmasını emretmiş ve bunları dokunulmaz saymıştır. Bunların muhafazası için tedbirler alan İslam, bu dokunulmazlık alanlarına kişilerin müdahalesini yasaklamıştır.[21] Bu kapsamda alınan tedbirlerden biri cihattır. **Cihat** sözlükte "gayret etmek, bir işi yapabilmek için bütün imkânları kullanmak" anlamlarına gelir. Terim olarak ise "dinî emirleri öğrenip buna uygun olarak yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam'ı tebliğ etmek, nefse ve düşmana karşı mücadele etmek" demektir.[22] Buna göre vatan ve milletin korunması noktasında cihat, düşmanlarla fiilî olarak mücadele etmeyi kapsar.

Yüce Allah buyuruyor ki

"Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bilirseniz, bu sizin kendi iyiliğinizedir."

(Tevbe suresi 41. ayet)

Allah (cc) yolunda veya O'nun kutsal kabul ettiği din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için cihat ederken öldürülen müminlere **şehit**,[23] sağ olarak dönen kişilere ise **gazi** denilmektedir.[24] Şehitler hakkında Kur'an-ı Kerim'de **"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Zira onlar diridir, fakat siz farkında değilsiniz."**[25] buyrulmuştur. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, şehitleri; peygamberler, sıddıklar ve salih kişilerle birlikte anarak onların değerini vurgulamıştır.[26] Peygamber Efendimiz de şehitlerin cennette gördüğü ikramlar karşısında dünyaya dönüp tekrar tekrar şehit olmayı arzu edeceklerini ifade etmiştir.[27] Dolayısıyla İslam'da şehitlik ve gazilik müminler için dünyada erişilebilecek en büyük makamlar arasında görülmüştür. Asırlar boyunca İslam'ın sancaktarlığını yapan milletimiz, şehit olmayı ve gaziliği ilahi bir lütuf olarak değerlendirmiştir.

Peygamber Efendimiz; malını, canını, dinini ve ailesini korumak uğruna ölen kimselerin şehit olduğunu bildirmiştir.
(bk. Tirmizi, "Diyât", 21)

Etkinlik - 1

5 dk

Adı	*Askerliğin Önemi*
Amaç	*Toplumumuzda askerlik görevine yüklenen anlamları kavrayabilme*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Öğretmen rehberliğinde üç grup oluşturunuz.*
2. *Aşağıdaki senaryo kartlarından birini seçerek seçtiğiniz senaryoya yönelik duygu ve düşüncelerinizi ifade eden kısa bir not yazınız.*

a) İstiklal Harbi'nde cepheye giden bir askerin bugünkü gençlere tavsiyeleri:

.....

.....

b) Askere gidecek oğlunun avucuna kına yakan bir annenin iç sesi:

.....

.....

c) Şehirde güzel bir parkta huzurla oynayan bir çocuğun sınırda bekleyen nöbetçi askere yazdığı bir teşekkürü:

.....

.....

Değerlendirme: *Toplumumuzun askerliğe yüklediği değerler ile "Mehmetçik" kavramı arasındaki ilişkiye dair görüşlerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Her bireyin vatanına karşı sorumlulukları vardır ve vatanını seven herkesin bunları yerine getirmesi gerekir. Bu sorumluluklardan biri olan askerlik, bu görevi yapmaya engel bir durumu bulunmayan her erkek Türk vatandaşı için zorunludur.[28] Vatanı, milleti ve mukaddesatı korumak için yerine getirilen bu kutsal görev, diğer temel değerlerin korunması bakımından da çok önemlidir.

Yazalım

Vatan sevgisi, sadece duygusal bir bağlılık değil; vatanın bekası için durmaksızın çalışmayı, her alanda fedakârca gayret etmeyi ve azimle çabalamayı kapsayan bir bilinçtir. Bu bilinç; teknolojik, ekonomik ve stratejik alanlarda etkin bir sorumluluk üstlenerek caydırıcı bir güç inşa etmeyi gerektirir. Bu doğrultuda hazırlık yapmanın gerekliliği Enfal suresinin 60. ayetinde "Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın…" ifadesiyle vurgulanmaktadır.

Verilen metinden yola çıkarak sizce vatanını seven ve vatandaşlık sorumluluğunu bilen bir birey olarak yapmanız gerekenler nelerdir? Yazınız.

Vatanım için .....

.....

.....

.....

.....

.....

..... yapmam gerekir.

Toplumumuzda askere giden kişilere dua etmek, onları güzel dileklerle görev yerlerine uğurlamak bir gelenek hâline gelmiştir. Bu durum, toplumun birlik ve beraberlik duygularını güçlendirdiği gibi askere giden kişiye de moral vererek ona manevi güç kazandırır. Vatanı savunmak için askere gidecek kişiye bu şekilde destek olmak, vatan sevgisinin samimi bir tezahürüdür.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"İki göz vardır ki cehennem ateşi onlara dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan ve gecesini Allah yolunda nöbet tutarak geçiren göz."

(Tirmizi, "Fedailü'l-Cihad", 12)

Asker uğurlama merasimine katılan din görevlisi Nisa suresinin 95-100. ayetlerini aşrışerif olarak okuyabilir. Ardından kısa bir konuşma yaparak merasimi dua ile tamamlar.

Asker Uğurlama Merasimi Dua Örneği

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ

Ey bizleri yaratan, yaşatan, bize sağlık ve sayısız nimetler veren Rabbimiz! Vatanımızı ve milletimizi her türlü tehlikeden, afetten, düşman istilasından, yokluk ve kıtlıktan muhafaza eyle! Ey Mümin ve Hafız sıfatları ile muttasıf olan Rabbimiz! Ülkemizde bizlere birlik, dirlik ve güvenli bir hayat ihsan eyle, fitne ve fesattan bizleri muhafaza eyle! Ey rızkı ve nimeti bol olan Rabbimiz! Bizleri, çocuklarımızı ve gençlerimizi rızık ve nimetlerinden mahrum eyleme! Bizlere sağlık ve afiyetler ihsan eyle! Ya Rabbi! Vatan borcu için askere giden bu gençlerimize hayırlı yolculuklar, başarılı görevler nasip eyle! Gençlerimizin askerlik görevlerini kazasız belasız tamamlayarak tezkere alabilmelerini, sağ salim ailelerine ve sevdiklerine dönebilmelerini lütfeyle! Ya Rabbi! Sevgili Peygamberin, "Kim Allah yolunda, bir gündüz bir gece nöbet tutarsa ona bir ay oruç tutmuş ve namaz kılmış gibi sevap verilir..." (Müslim, "İmare", 163) buyuruyor. Askere giden gençlerimizi bu lütfunla nasiplendir! Onlara Kur'an ahlakına sahip olabilmeyi nasip eyle. Gençlerimizi günahlardan, nefsani arzulardan, şeytanın ve düşmanların şerrinden muhafaza eyle! Âmin.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ اَلْفَاتِحَةُ

(bk. Karagöz, "Duanın Önemi, Âdâbı ve Farklı Zamanlarda Yapılacak Dua Örnekleri", 98-99)

Nişan ve Nikâh Merasimi

Kur'an-ı Kerim'de **"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir..."**[29] buyrulmuştur. Bu ayet, evlilik yoluyla Allah'ın (cc) eşler arasında sevgi ve merhamet duygularını var ettiğini ve onların birbirleri için huzur ve sükûnet kaynağı olmalarına vesile olduğunu göstermektedir.

Paylaşalım

Aile, toplumsal yapının en önemli unsurlarından biridir. İdeal bir toplum inşa etmenin ilk adımı aileyi sağlam temeller üzerine kurmaktır. İnsan neslinin sağlıklı bir şekilde devam etmesinde ve erdemli, güvenli bir toplumun oluşmasında aile kurumunun önemli bir rolü bulunmaktadır.

Ailenin birey ve toplum açısından önemini dikkate alarak aile birliğinin korunmasına dair düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Evlenmeleri caiz olan iki kişinin birbiriyle evlenmeyi karşılıklı olarak vaad etmesine **nişan** adı verilir.[30] Peygamber Efendimiz, evlenecek kişilerin arasında muhabbet bağının oluşması ve kalplerinin birbirine ısınması için görüşüp tanışmalarını tavsiye etmiştir.[31] Bu süreç kurulacak aile yuvasının selameti açısından önemlidir. Ancak unutulmamalıdır ki nişanlılık süreci evlilik akdi yerine geçmez.[32]

Toplumumuzda nişan merasimlerine din görevlisinin davet edilmesi, bu birlikteliğin hayırlı ve bereketli olması için dua edilmesi önemli görülmüştür. Nişan merasimine katılan din görevlisi Furkan suresinin 74-77. ayetlerini aşrışerif olarak okuyabilir. Dinimizin evliliğe verdiği önemi anlatan kısa bir konuşma yaparak merasimi dua ile bitirir.[33]

Nişan Merasimi Dua Örneği

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ

Muhterem davetliler,

Şu anda burada ..... Bey'in oğlu ..... ile ..... Bey'in kızı ..... Hanım'ın nişan merasimlerini icra etmek üzere toplanmış bulunuyoruz. ..... ve ..... aileleri, bu iki genci birbirlerine münasip görmüşler ve bizleri bu hayırlı teşebbüslerinden haberdar ederek, buraya davet etmişlerdir.

Ya Rabbi! Bu genç kardeşlerimizin nişanlarını kendileri ve aileleri için hayırlı ve mübarek eyle. Gençleri ve ailelerini fitne ve fesattan muhafaza eyle. Bu nişanı akamete uğramaktan koru. Bu kardeşlerimizin nişanlarını nikâh ile taçlandır. Ya Rabbi! Bu hayırlı işte kendilerine kolaylıklar ihsan eyle. Ya Rabbi! Dualarımızı kabul eyle, bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle! Âmin.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ اَلْفَاتِحَةُ

(bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 208; Karagöz, "Duanın Önemi, Âdâbı ve Farklı Zamanlarda Yapılacak Dua Örnekleri", 103)

Nikâh, evlenmelerine dinî bir engel bulunmayan ve belirli şartları taşıyan erkek ve kadının beraberce bir hayat sürmek için şahitler önünde gerçekleştirdikleri evlilik anlaşmasıdır. İslam, nefsin ve iffetin korunması ile neslin devamı için evliliği tavsiye etmiştir.[34] Peygamber Efendimiz, *"Nikâh benim sünnetimdir..."*[35] buyurarak evliliğin önemini vurgulamıştır (Görsel 4.4).

Görsel 4.4: Peygamber Efendimiz evliliğe teşvik etmiştir.

Peygamber Efendimiz, nikâhın duyurulmasını istemiş; düğünlerde davetlilere imkânlar ölçüsünde ikramda bulunulmasını ve meşru ölçüler içinde eğlenilmesini tavsiye etmiştir.[36] Düğünlerde aşırıya kaçan eğlenceleri ve mahremiyet ihlallerini yasaklamış, merasimlerin dinî ve ahlaki değerlere uygun yapılmasını istemiştir.[37]

? Biliyor musunuz?

Peygamber Efendimiz, "Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir; nikâh, talak (boşama) ve talaktan sonra eşine dönmek." (Ebu Davud, "Talak", 9) buyurarak nikâhın ciddiyet ve ehemmiyetini vurgulamıştır. Buna göre kişilerin bu hususlardaki uygulamalarının hukuken geçerli olduğu bilinmeli ve şaka konusu yapılmamalıdır.

(bk. Apaydın, "Hezl", 17/308)

Aralarında evlenme engeli bulunmayan gelin ve damadın nikâhı en az iki şahit huzurunda kıyılır. Nikâh öncesinde din görevlisi; evliliğin önemi, aile kurumunun toplumdaki yeri, kadın ve erkeğin birbirine karşı sorumluluklarını içeren kısa bir konuşma yapar. Bu konuşmanın ardından orada bulunanlarla birlikte tövbe istiğfar duasını okur. Nikâh akdinin sonucu olarak erkeğin eşine vermesi gereken mehir miktarının belirlenmesinin ardından nikâh kıyılır ve nikâh duası okunur.[38]

2017 yılında il ve ilçe müftülüklerine evlendirme yetkisi ve görevi verilmiştir.

(DİB Nikâh Genelgesi, md. 1)

Nikâhın Kıyılışı
Din görevlisi "Allah'ın (cc) emri, Peygamberimizin sünneti ve …….. mihr-i muaccel (veya mihr-i müeccel) ile …….. kızı ……'i kendine eş olarak aldın mı?" diye erkeğe sorar. Erkeğin olumlu cevabından sonra, aynı şekilde kadına, "Allah'ın (cc) emri, Peygamberimizin sünneti ve …….. mihr-i muaccel (veya mihr-i müeccel) ile …….. oğlu ……'i kendine eş olarak kabul ettin mi?" diye sorar. Kadının da olumlu cevabından sonra şahitlere "Siz de bu nikâha şahit misiniz?" der. Tarafların olumlu beyanı ile nikâh kıyılmış olur. (bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 209-210)

Nikâh Duası	
اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ	
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ هٰذَا الْعَقْدَ مَيْمُونًا وَمُبَارَكًا وَاجْعَلْ بَيْنَهُمَا اُلْفَةً وَمَحَبَّةً وَقَرَارًا وَلَا تَجْعَلْ بَيْنَهُمَا نَفْرَةً وَفِتْنَةً وَفِرَارًا	Allah'ım, bu evlilik akdini hayırlı ve mübarek eyle! Allah'ım, bu çiftler arasında ülfet, sevgi ve evliliklerinde sebat nasip eyle. Aralarında nefret, geçimsizlik ve ayrılığa fırsat verme.

	اَللّٰهُمَّ اَلِّفْ بَيْنَهُمَا كَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ اٰدَمَ وَحَوَّاءَ وَكَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَدِيجَةَ الْكُبْرٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وَبَيْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَفَاطِمَةَ الزَّهْرَاءَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا
Bu çifte Hz. Âdem ile Havva; Hz. Muhammed (sav) ile Haticetü'l-Kübra (ra) ve Ali (ra) ile Fatımatü'z-Zehra (ra) arasındaki ülfet, geçim ve kaynaşmayı lütfeyle.	
	اَللّٰهُمَّ اَعْطِ لَهُمَا وَلَدًا صَالِحًا وَعُمْرًا طَوِيلاً وَرِزْقًا وَاسِعًا
Allah'ım, bu çiftlere salih evlatlar, uzun ömür ve bol rızık ihsan eyle!	
	رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا
Ey Rabbimiz, eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a (cc) karşı gelmekten sakınanlara önder eyle!	
	رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً
Ey Rabbimiz, bize katından temiz bir nesil ihsan eyle!	
	رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
Ey Rabbimiz, bize dünyada ve ahirette iyilik, güzellik ver ve bizi cehennem azabından koru.	

Allah'ım, senin emrine, Peygamber Efendimiz'in sünnetine uyarak çiftimizin nikâhını kıydık. Sen onlara ömürleri boyunca sağlık ve saadet ihsan eyle. Rızıklarını bereketlendir, işlerinde kolaylıklar nasip eyle. Kardeşlerimize dinimiz, milletimiz ve vatanımız için hayırlı evlatlar lütfeyle. Onların dünya ve ahirette mutlu olmalarını nasip eyle. Kendilerini İslam'ın nurlu yolundan ayırma, günahlarını bağışla, kalplerini senin ve peygamberinin sevgisiyle doldur. Şeytanın ve kötü kimselerin şerrinden, fitnesinden muhafaza eyle. Allah'ım dualarımızı kabul eyle. Âmin.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ اَلْفَاتِحَةُ

(bk. Karagöz, "Duanın Önemi, Âdâbı ve Farklı Zamanlarda Yapılacak Dua Örnekleri", 107-108; Yılmaz, *Dini Hitabet*, 173)

Mevlit Merasimi

Peygamber Efendimiz'e sevginin bir ifadesi olarak yazılan mevlit, başlangıçta Hz. Muhammed'in (sav) doğumunun yıl dönümü olan Mevlit Kandili'nde okunurken zamanla farklı merasimlerde de okunmaya başlanmıştır. Kültürümüzde insanlar sevinçli anlarında şükretmek, kederli zamanlarında teselli bulmak için mevlit okutmayı gelenek hâline getirmiştir. Bu kapsamda evlilik, doğum, sünnet, cenaze, askere uğurlama vb. vesilelerle mevlit okutulmaktadır.[39]

Yazalım

Mevlit merasimlerinin toplumdaki dinî ve kültürel etkilerine dair cevabını merak ettiğiniz üç soru yazınız.

1. .....

2. .....

3. .....

Farklı toplumsal çevrelerden bireyleri bir araya getirerek dinî ve kültürel birlikteliği güçlendiren mevlit merasimleri, toplumsal dayanışmaya da katkı sağlamaktadır[40] (Görsel 4.5). Mevlit merasimleri din görevlilerine, cemaate hitap etme ve irşat etme bakımından da önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu kapsamda din görevlisi, merasimin düzenlenme amacına uygun kısa bir konuşma yaparak dinî bilgiler vermelidir.

Görsel 4.5: Mevlit merasimleri çok sayıda insanın katılımıyla gerçekleşir.

Mevlidişerif okuyacak kişi bunun için gerekli donanıma sahip olmalıdır. Okuma sırasında makam seçiminde ve ses kullanımında hatalı uygulamalardan kaçınmalı, metnin anlamına ve usulüne uygun bir icra gerçekleştirmelidir.[41] Mevlidin icrasına başlamadan önce tövbe istiğfar duası okunur; ardından Kur'an tilavetiyle veya tevşihle mevlit okunmaya başlanır. Mevlidin bahirleri arasında kaside okunur ve cemaatle birlikte salavat getirilir. Kur'an tilaveti ve dua ile mevlit merasimi sonlandırılır.[42] Bu noktada okunacak aşrışerifin merasimin düzenlenme amacına uygun ayetlerden seçilmesine; dua metnine de buna dair eklemeler yapılmasına dikkat edilmelidir. Merasimin sonunda davetlilere yiyecek ve içecek ikram edilir. Sünnet, doğum ve asker uğurlama gibi vesilelerle düzenlenen mevlit merasimlerinde davetlilerin hediye getirmesi de geleneklerimiz arasında yer almaktadır.[43]

Kurban

Sözlükte yaklaşmak, Allah'a (cc) yakınlaşmaya vesile olan şey anlamlarına gelen kurban, belli nitelikleri olan bir hayvanı belirli günlerde ibadet niyetiyle usulüne uygun bir biçimde kesmektir[44] (Görsel 4.6).

Görsel 4.6: Kurban, inananların Allah'a (cc) yakınlaşmasına vesile olan bir ibadettir.

Kurban kesileceği zaman dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Hayvan, kesim yerine incitilmeden götürülmelidir. Kıbleye karşı ve sol tarafı üzerine yatırılmalı, kesim yapacak olan kişi bıçağı hayvana göstermemeli ve kesimi keskin bir bıçakla yapmalıdır.[45]

Peygamber Efendimiz, kurban keseceği zaman şu ayetleri okumuştur:

اِنِّی وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِیفًا وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِینَ

"Ben hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."[46]

قُلْ اِنَّ صَلَاتِی وَنُسُكِی وَمَحْیَایَ وَمَمَاتِی لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ

De ki: "Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir."[47]

لَا شَرِیكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِینَ
قصر

"O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben (hak dine) teslim olanların ilkiyim."[48]

Kurban kesen kişi bu ayetleri okuduktan sonra "Ey Allah'ım, dostun İbrahim'den (as) ve habibin Muhammed'den (sav) kabul buyurduğun gibi benden de kabul buyur." diyerek dua eder. Ardından üç kere

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

teşrik tekbiri getirir ve بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ diyerek kurbanı keser.[49]

Mübarek Gün ve Geceler

Müslümanların dinî ve sosyal hayatı açısından büyük önem taşıyan bazı özel gün ve geceler vardır. Ramazan ve Kurban bayramları, zilhicce ayının ilk on günü, cuma günü, Aşure Günü ve kandiller bunlardan bazılarıdır. Peygamber Efendimiz bu özel zamanlarda yapılan ibadetlerin, günahların affına ve duaların kabulüne vesile olacağını bildirmiştir.[50]

Bayramlar; insanlar arasında birlik ve beraberliğin güçlenmesine, dargınlıkların ortadan kalkmasına, toplumsal dayanışmanın sağlanmasına katkıda bulunur (Görsel 4.7). Dinî bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramları Hicret'in ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır.[51] Medinelilerin İslam'dan önceki bayramlarını kutlamaya devam etmeleri üzerine Peygamber Efendimiz, "*Allah sizin için o iki günü daha hayırlı iki günle, Ramazan ve Kurban bayramları ile değiştirmiştir.*"[52] buyurmuştur.

Görsel 4.7: Bayram günleri, aile bağlarının kuvvetlendiği önemli zamanlardır.

Peygamber Efendimiz, zilhicce ayının ilk on gününün faziletine dair "*Allah katında amellerin en sevimli olduğu günler zilhiccenin ilk on günüdür.*"[53] buyurmuştur. Zilhiccenin dokuzuncu günü Arife Günü'dür. Duaların en faziletlisinin Arife Günü yapılan dualar olduğunu[54] ifade eden Peygamber Efendimiz, zilhiccenin dokuz gününü oruç tutarak geçirmiş[55] onuncu gününde ise Kurban Bayramı'nın ilk günü olduğu için oruç tutmamıştır.[56]

? Biliyor musunuz?

Kurban Bayramı'ndan bir gün öncesine mahsus olan arife tabiri, Türkçe'de Ramazan Bayramı'ndan bir gün öncesi için de kullanılmaktadır. Bunun gibi, belli gün ve bayramlardan bir gün öncesine veya önemli bir olay ya da olayların cereyan ettiği bir dönemden önceki günlere de Türkçe'de arife denmektedir.

(bk. Aras, "Arefe", 3/352)

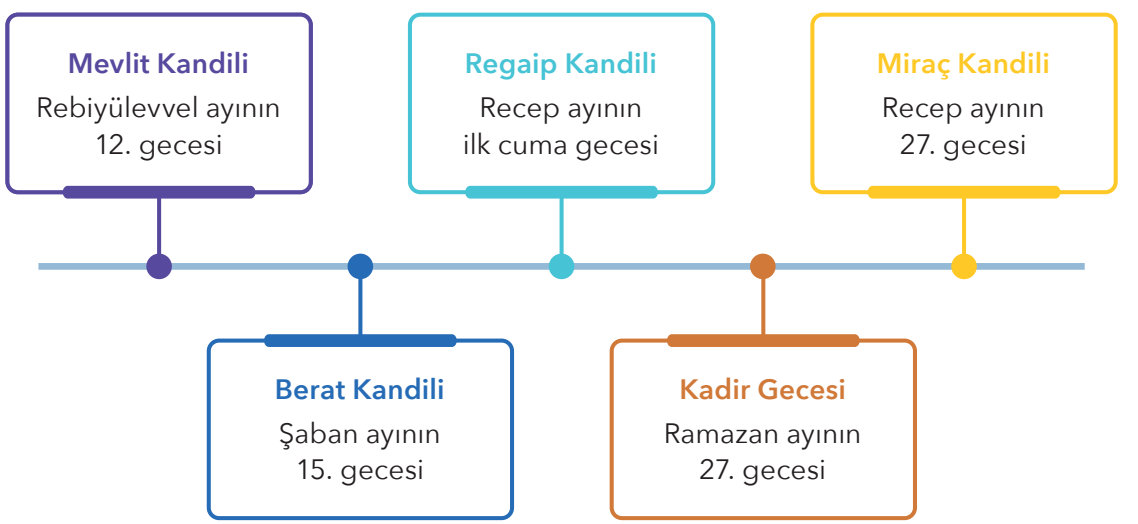
Peygamber Efendimiz *"Güneşin doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür."*[57] buyurmuştur. Ayrıca Müslümanların haftalık ibadet günü olan cuma gününde, duaların mutlaka kabul edileceği icabet saati denilen özel bir vakit olduğunu da bildirmiştir.[58] Cuma günü gusül abdesti almak, güzel elbiseler giyinmek, güzel koku sürünmek ve salavat getirmek sünnettir.[59]

Görsel 4.8: Aşure tatlısı

Muharrem ayının onuncu günü Aşure Günü'dür. Peygamber Efendimiz, Müslümanları Aşure Günü'nde oruç tutmaya teşvik etmiştir.[60] Ancak diğer kavimlere benzememek için muharrem ayının dokuzuyla onuncu veya onuyla on birinci günlerinde peş peşe oruç tutmayı tavsiye etmiştir.[61] Kültürümüzde Aşure Günü'nde aşure adı verilen tatlıyı pişirmek, komşulara dağıtmak bir bereket vesilesi olarak görülmüş ve gelenek hâline gelmiştir[62] (Görsel 4.8).

İslam'da önemli olayların yıl dönümü olan ya da hadislerde önemi vurgulanan bazı gün ve geceler kültürümüzde **kandil** olarak isimlendirilmektedir. Bu isimlendirmenin sebebi Osmanlı Dönemi'nde, bu gecelerde camiler ve minarelerin kandillerle aydınlatılmasıdır.[63]

(bk. Bozkurt, "Kandil", 24/300)

Bilgi Grafiği 4.3: Hicri takvime göre kandiller

Recep, şaban ve ramazan ayları üç aylar adıyla bilinir.[64] Recep ve şaban aylarında insanlar ruhen ve bedenen ramazana hazırlanmaya çalışırlar. Recep ayı girdiğinde Peygamber Efendimiz'in *"Allah'ım! Recep ve Şaban'ı bize mübarek kıl ve bizi Ramazan'a ulaştır."*[65] diyerek dua ettiği rivayet edilmiştir. Recep ayının ilk cuma gecesi Regaip Kandili'dir. Regaip kendisine rağbet edilen şey, bol ve değerli bağış anlamına gelir.[66]

Miraç; isra olayının akabinde Peygamber Efendimiz'in göğe yükselerek Allah'ın (cc) huzuruna çıkmasıdır. Recep ayının yirmi yedinci gecesinde gerçekleşen bu hadisenin yıl dönümü Miraç Kandili olarak kutlanmaktadır.[67]

Miraçta, Peygamber Efendimiz'e beş vakit namaz, Amenerrasulü olarak bilinen Bakara suresinin son iki ayeti ve Allah'a (cc) şirk koşmayanların bağışlanacağı müjdesi verilmiştir.
(Müslim, "İman", 279)

Berat Kandili şaban ayının on beşinci gecesidir. Peygamber Efendimiz bu günün gündüzünü oruçla, gecesini namazla geçirmeyi tavsiye etmiştir. Bu gecede Allah'ın (cc) dünya semasına tecelli ederek *"Bağışlanmak dileyen yok mu, onu bağışlayayım! Rızık isteyen yok mu, ona rızık vereyim! Belaya duçar olan yok mu, ona afiyet vereyim."* buyurduğunu nakletmiştir.[68]

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Kadir Gecesi'nin bin aydan daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.[69] Peygamber Efendimiz ise Kadir Gecesi'nin özellikle ramazanın son on günündeki tekli gecelerde aranması gerektiğini haber vermiştir.[70] Bu konuda sahabeden gelen rivayetlerde ramazanın 27. gecesi öne çıkmıştır.[71] Resulullah, *"Her kim inanarak ve sevabını Allah'tan (cc) umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır."*[72] buyurmuştur. Kadir Gecesi'nde *"Allah'ım! Sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet!"* diye dua edilmesini tavsiye etmiştir.[73]

Mübarek Gün ve Gecelerde Yapılması Tavsiye Edilen İbadetler

- Kaza namazı ve nafile namaz kılmak
- Oruç tutmak
- Sadaka vermek
- İyilik yapmak
- Kur'an-ı Kerim okumak
- Dua etmek
- Tövbe etmek
- Allah'ı (cc) çokça zikretmek
- Salavat getirmek
- Sılayırahim yapmak

(bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 174-175)

Bilgi Grafiği 4.4

Müslümanların camileri doldurduğu mübarek gün ve gecelerde düzenlenen merasimlerde din görevlileri kuşatıcı bir dil kullanmalı, ümmetin ortak sorunlarına ve toplumsal birliğin önemine dikkat çekmelidir. Mübarek gün ve gecelerin ihyasına yönelik bilgiler vermelidir. Bununla birlikte az da olsa devamlı yapılan ibadetlerin kıymetli olduğunu[74] vurgulayarak insanların bu mübarek zamanlardaki heyecanının diğer zamanlara taşınması gerektiğini hatırlatmalıdır.[75]

Etkinlik - 2

25 dk

Adı	*Dinî Merasimler*
Amaç	*Sosyal yaşamda yer alan dinî merasimleri usulüne uygun biçimde yerine getirebilme*

1. *Öğretmeniniz rehberliğinde gruplara ayrılınız.*
2. *Sosyal yaşamda yer alan dinî merasimlerden birini grup arkadaşlarınızla birlikte seçiniz.*
3. *Seçtiğiniz merasimin süreç ve kurallarını yazınız.*

.....

.....

.....

.....

.....

4. *Merasimin icrası için görev dağılımı yapınız.*
5. *Seçtiğiniz merasimin uygulanışı için grup arkadaşlarınızla birlikte hazırlık yapınız. (Okunacak aşrışerifin belirlenmesi, konuşma ve dua metninin hazırlanması.)*

Yönerge: *Hazırladığınız merasimi usulüne uygun şekilde yerine getiriniz.*

Değerlendirme: *Yaptığınız etkinliği aşağıdaki Öz Değerlendirme ve Grup Değerlendirme Formları'nı doldurarak değerlendiriniz.*

Grup Değerlendirme Formu

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Grup üyelerinin yeteneklerine göre görev dağılımı yapıldı.			
2. Grup üyeleri iş birliği içinde çalıştı.			
3. Grup üyeleri görevlerine yeterince hazırlandı.			
4. Planlama süreci sorunsuz bir şekilde tamamlandı.			
5. Merasimin konusuna uygun bir içerik hazırlandı.			
6. Konuşma ve dua metni akıcı şekilde sunuldu.			
7. Grup üyeleri birbirine saygılı davrandı.			
8. Her bir grup üyesi çalışmaya katkı sağladı.			
9. Merasim, öngörülen sürede başarıyla tamamlandı.			
10. Merasim, usulüne uygun şekilde yerine getirildi.			

Öz Değerlendirme Formu			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. Grup çalışmasına aktif olarak katıldım.			
2. Merasimin süreç ve kurallarını açıkladım.			
3. Uygulamaya yönelik ön hazırlık yaptım.			
4. Gruptaki sorumluluklarımı yerine getirdim.			
5. Grup arkadaşlarımla iş birliği yaptım.			
6. Sunum sırasında ses kullanımıma dikkat ettim.			

Kontrol Noktası

Aşağıda verilen açıklamaların yanına uygun kavrama ait olan harfi yazınız.

Kavram							
a)	Ad koyma merasimi	b)	Arife Günü	c)	Askere uğurlama merasimi	ç)	Kurban
d)	Aşure Günü	e)	Mevlit merasimi	f)	Kadir Gecesi	g)	Miraç Kandili

Açıklama	
1.	Vatani görevini yerine getirecek olan kişinin dua ve güzel dileklerle göreve uğurlandığı merasimdir.
2.	Kur'an-ı Kerim'de bin aydan daha hayırlı olduğu müjdelenen gecedir.
3.	Muharrem ayının onuncu günüdür.
4.	Bahirler arasında kaside okunarak ve salavat getirilerek gerçekleştirilen merasimdir.
5.	Peygamber Efendimiz'in göğe yükseltilerek Allah'ın (cc) huzuruna çıkışının kutlandığı gecedir.
6.	Zilhicce ayının dokuzuncu günüdür.
7.	Bebeğin kulağına ezan ve kametin okunduğu merasimdir.

4.2. Cenazeyle İlgili Dinî İşlemler

Konuya Başlarken

İslam'da, vefat eden kişi ve onun yakınları için yerine getirilmesi gereken birtakım sorumluluklar vardır.

Sizce vefat eden kişinin ardından yapılması gereken sorumluluklar nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dünya, ebedî olan ahiret hayatının kazanıldığı ve şekillendiği bir imtihan yeri olarak yaratılmıştır.[76] Yüce Allah, **"… Ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir."**[77] buyurarak dünya hayatının geçici olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de asıl kalıcı yurdun ahiret olduğu vurgulanmaktadır.[78] Peygamber Efendimiz, dünya hayatını yolculuk sırasında bir ağacın altında gölgelenip kısa bir süre dinlenmeye benzetmiştir.[79] Bu sebeple Müslümanlar, geçici olan dünya nimetlerine aldanmamalı ve ebedî olan ahiret hayatı için hazırlık yapmalıdır. Yüce Allah **"Her can ölümü tadacaktır..."**[80] buyurarak ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu bildirmiştir (Görsel 4.9).

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ

Görsel 4.9: "Her can ölümü tadacaktır..." mealindeki ayet (Ankebut suresi 57. ayet).

Vefat Anında ve Sonrasında Yapılması Gerekenler

Ölüm, canlıların hayatının sona ermesi anlamına gelir.[81] Ölümü yaklaşmış olan kişiye muhtazar denir.[82] Halk arasında "ölüm döşeğinde olmak" ifadesiyle muhtazar kastedilir. Dinimizde muhtazara ve yakınlarına karşı yerine getirilmesi gereken bazı sorumluluklar vardır. Onu ziyaret etmek, helalleşmek, kendisine ve yakınlarına moral verici sözler söyleyerek sabrı tavsiye etmek, borcu veya vasiyeti olup olmadığını sormak bunlardan bazılarıdır. Ölmek üzere olan kişi, mümkünse yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ yanına çevrilmeli veya başı hafifçe yükseltilip ayakları kıbleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılmalıdır. Su verilerek veya pamukla dudakları ıslatılarak rahatlaması sağlanmalıdır.[83] Peygamber Efendimiz ölmek üzere olan kişinin yanında Yasin suresinin okunmasını tavsiye etmiştir.[84] Ayrıca onun işitebileceği bir ses tonuyla kelimeitevhit söylenmeli ve mümkünse tekrar etmesi teşvik edilmeli. Ancak bu konuda zorlama yapılmamalıdır.[85] Ölmek üzere olan kişinin yanında kelimeitevhidin söylenmesine telkin denir.[86] Ayrıca telkin, definden sonra ölüye iman esaslarını hatırlatma anlamında da kullanılır.[87]

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki

"Son sözü 'Lâ ilâhe illallah' olan cennete girer."

(Tirmizi, "Cenaiz", 7)

Kişi vefat ettiğinde gözleri açık kalmışsa kapatılmalı ve bir bez parçasıyla çenesinin altından başının üstüne doğru bağlanmalıdır. Üzerine bir örtü serilerek kıyafetleri çıkarılmalıdır. Ardından ayakları birleştirilmeli ve kolları iki yanına uzatılmalıdır. Bulunduğu odada güzel kokulu bir şey bulundurulması tavsiye edilir. Bunlar yapılırken şu dua okunmalıdır:

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ عَلَيْهِ اَمْرَهُ وسَهِّلْ عَلَيْهِ مَا بَعْدَهُ وَاَسْعِدْهُ بِلِقَائِكَ وَاجْعَلْ مَا خَرَجَ اِلَيْهِ خَيْرًا مِمَّا خَرَجَ عَنْهُ

"Yüce Allah'ın ismini zikir ile ve Resulullah'ın dini üzere ölmüş olsun. Allah'ım! Bu kişinin işini kolaylaştır, bundan sonrasını da ona kolay eyle. Sana kavuşmakla onu mutlu kıl. Gitmekte olduğu âlemi, onun için ayrıldığı âlemden daha hayırlı eyle."[88]

Hanefilere göre, yıkanıncaya kadar cenazenin bulunduğu odada Kur'an okumak mekruhtur. Başka bir yerde okunmasında sakınca yoktur. Cenaze yıkandıktan sonra yanında da okunabilir. Şafiilere göre ise definden önce Kur'an okunması mekruhtur.
(Genel ağdan alınmıştır.)

Yazalım

Kendinizi bir din görevlisi olarak düşünün. Görev yaptığınız yerde yakını vefat etmek üzere olan bir komşunuz sizi evine çağırdığında;

a) ölmek üzere olan kişiye karşı sorumluluklarınız nelerdir? Yazınız.

b) sabırlı ve metanetli davranması adına komşunuza neler tavsiye edersiniz? Yazınız.

Cenazenin Yıkanması

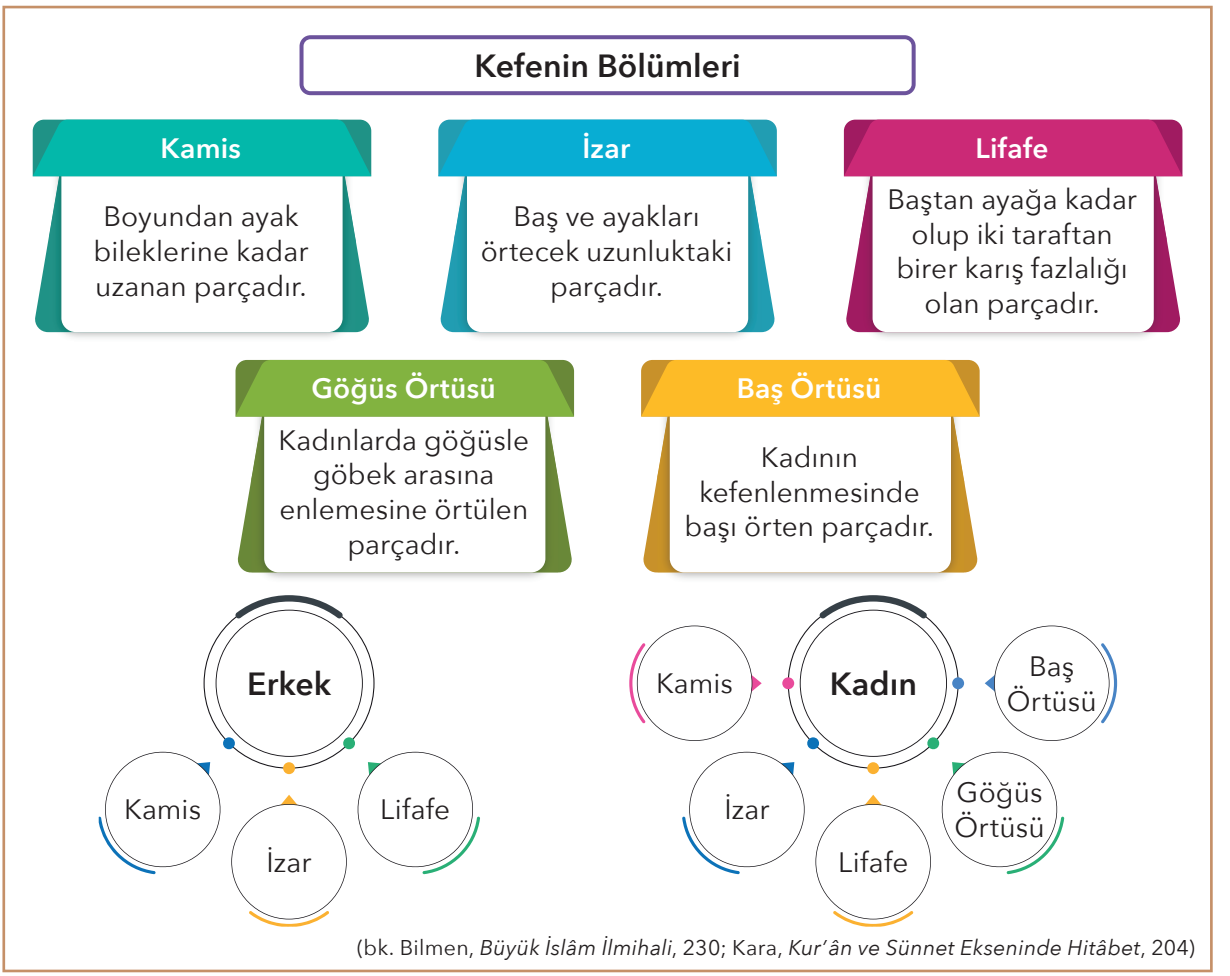
İnsan, Yüce Allah tarafından en değerli varlık olarak yaratılmıştır.[89] Vefat ettiği zaman onun bu değerine uygun muamele edilmelidir. Onun tertemiz bir bedenle ahirete uğurlanması için özenle bedeni yıkanmalıdır.[90] Vefat eden kişinin yıkanmasından kabre konulmasına kadar yapılması gereken şeylerin tamamı **teçhiz** kavramıyla ifade edilir.[91] Vefat eden kişinin dinî usullere uygun olarak yıkanmasına ise **gasil** denir.[92]

Dinimizde cenazeyi bir yakınının yıkaması tercih edilmekle birlikte yakınlarından bu işi yapabilecek birisi yoksa cenaze yıkamakla görevli gassal tarafından yıkanır. Cenazenin yıkanacağı yerin etrafı kapalı olmalıdır. Cenaze, sırt üstü ve ayakları kıbleye gelecek şekilde teneşir denilen yere yatırılır; göbeğiyle diz kapağı arası bir örtüyle kapatılır. Cenazenin yıkanacağı ortamda güzel bir koku sağlamak amacıyla buhur veya benzeri hoş kokulu maddelerle tütsüleme yapılabilir.[93]

Cenazeyi yıkayacak kişi, niyet ederek besmeleyle başlar. Yıkama süresince غُفْرَانَكَ يَا رَحْمٰنُ (Ey Rahman olan Rabbim, senin mağfiretini dilerim.) diyerek dua eder. Eline aldığı bir bezle örtünün altından cenazenin avret mahalini temizler. Ardından cenazeye abdest aldırır gibi yüzünü yıkar. Ağzına ve burnuna su vermez, dudaklarını ve burun deliklerini mümkün olduğunca yıkar. Cenazenin el ve kollarını yıkadıktan sonra başını mesh eder ve ayaklarını yıkayarak abdesti tamamlamış olur. Cenazenin üzerine ılık su dökerek önce bedenin ön tarafını, ardından saçını yıkar. Cenazeyi önce hafifçe soluna doğru çevirerek sağ tarafını; ardından sağına doğru çevirerek sol tarafını yıkar. Bu şekilde üç kere sağ ve sol tarafından su döker. Bu işlemler bittikten sonra cenazeyi hafifçe doğrultarak karnını ovalar. Vücuttan bir şey çıkması durumunda suyla yıkayarak pisliği giderir. Ardından cenazeyi havluyla kurular.[94]

Cenazenin Kefenlenmesi

Yıkanıp kurulanan cenazenin sarıldığı beyaz beze kefen denir. Cenazenin kefenlenmesi işlemi de **tekfin** kavramıyla ifade edilir. Erkeklerin kefeni üç, kadınların kefeni beş parçadan oluşur.[95]

(bk. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 230; Kara, *Kur'ân ve Sünnet Ekseninde Hitâbet*, 204)

Bilgi Grafiği 4.5

Cenaze kefenlenirken kefenin bölümleri dıştan içe doğru lifafe, izar ve kamis olmak üzere üst üste serilir. Kefenleme esnasında kefenin parçalarına güzel koku sürülür. Teneşirden alınan cenaze, kefen bezleri üzerine konur. Kamis, cenazenin kafasından geçirilerek ayaklarına kadar uzatılır. Cenaze kadın ise başörtüsü bağlanır. Ardından izar cenazenin bedenine sarılır, kadın için izarın üzerine göğüs örtüsü bağlanır. Lifafe de izar gibi cenazenin bedenine sarılır. Kefenleme tamamlandıktan sonra kefenin baş ve ayak taraflarından bağlanır. Cenazenin mezara kolayca indirilmesi ve bu sırada kefenin açılmaması için kefen kuşakla sabitlenir ve ardından tabuta konur.[96]

? Biliyor musunuz?

Savaş ve doğal afet gibi durumlarda kefen için gerekli olan parçaların tamamına ulaşılamazsa erkek için izar ve lifafe; kadın için bunlarla birlikte başörtüsü kullanılır. Bunlar da bulunamazsa kadın ve erkek için bir kat bez kefen olarak yeterlidir.

(bk. Keskin, "Kefen", 25/184)

Cenaze Namazının Kılınışı

Peygamber Efendimiz ölülerin iyilikle anılmasını tavsiye etmiştir.[97] Bu bağlamda imam, cemaate ölenin iyi hâllerine şahitlik etmelerini; bilmedikleri hususlarda ise kötü zanda bulunmayıp onun için dua etmelerini hatırlatarak kısa bir konuşma yapabilir. Ardından vefat eden kişi için cemaatten helallik ister.[98]

Cenaze Namazı Öncesi Hitabet Örneği

Değerli müminler,

"Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz." (Ankebut suresi 57. ayet) ayetinin hükmü gereği kardeşimiz aramızdan ayrılmış, fâni dünyadan baki âleme irtihal etmiştir. Merhuma/merhumeye Allah'tan (cc) rahmet; yakınlarına, dostlarına sabır ve baş sağlığı dilerim.

Unutmayalım ki dünya hayatı geçicidir; asıl olan ahiret yurdudur. Hepimiz bir gün bu hakikati tadacak ve Rabbimizin huzuruna varacağız. Bu nedenle şu kısacık dünya hayatını Rabbimizi razı edecek güzel amellerle değerlendirmeli, kulluğumuzu hakkıyla yerine getirmeliyiz.

Az sonra cenaze namazını kılacağımız merhum/merhume kardeşimiz için yapacağımız son vazifelerden biri onun için hüsnüşehadette bulunmaktır.

"Ey cemaatimüslimin fâni âlemden baki âleme göç eden merhumu/merhumeyi nasıl bilirdiniz?"

Cemaat "İyi bilirdik." diyerek cevap verir.

"Mümin, muvahhit, salih bir kul olduğuna şahitlik eder misiniz?"

Cemaat "Ederiz." diyerek şahitlik eder.

İmam "Dünya ve ahirete taalluk eden haklarınızı helal eder misiniz?" diye üç kere sorar.

Cemaat "Helal olsun." diye cevap verir.

İmam "Allah (cc) sizlerden razı olsun. Rabbim şahitliğinizi ve helalliğinizi kabul eylesin. Rabbim merhuma/merhumeye rahmetiyle muamele eylesin, mekânı cennet olsun." diye dua eder.

(bk. Soysaldı, *Dînî Hitabet*, 434)

Şafii mezhebinde her tekbirden sonra eller kaldırılır. İlk tekbirden sonra Sübhaneke duası yerine Fatiha suresi okunur. Şafiilere göre dördüncü tekbirden sonra sadece sağ tarafa selam vermek yeterlidir.

(bk. Şener, "Cenaze", 7/356)

Cenaze namazının hükmü, farzıkifayedir. Cenaze namazı rükû ve secdesi bulunmayan bir namazdır. Cenaze namazı, dört tekbirle kılınır, ilk tekbir dışında eller kaldırılmaz; namaz süresince eller bağlı bulunur. Namaz kılınırken cemaat kıbleye yönelerek saf tutar, cenaze ise cemaatin önünde bulunur. İmam "Allah (cc) için namaza, Resulullah için salavata, meyyit/meyyite için duaya, er kişi/hatun kişi/erkek çocuk/kız çocuk niyetine" diye niyet ederek yüksek sesle tekbir alır. Cemaat de aynı şekilde niyet ederek "Uydum hazır olan imama." der. Sübhaneke duası وَجَلَّ ثَنَآؤُكَ ifadesi eklenerek okunur. İmam, yüksek sesle ikinci tekbiri alır, Allahümme Salli ve Allahümme Barik duaları okunur. İmam yüksek sesle üçüncü tekbiri alır ve cenaze duası okunur. Son olarak imam dördüncü tekbiri alır ardından önce sağa sonra sola selam verilir. Cenaze duasını bilmeyenler üçüncü tekbirden sonra Rabbena Âtina duasını veya Fatiha suresini okuyabilir.[99]

Etkinlik - 3

25 dk

Adı	*Cenaze Dualarını Ezberliyorum*
Amaç	*Cenaze dualarını ezberleyebilme ve usulüne uygun biçimde okuyabilme*

1. *Dersten önce aşağıdaki cenaze dualarını ve anlamlarını birkaç defa okuyunuz.*
2. *Cenaze dualarını ezberlemeye çalışınız.*
3. *Dua metinlerinde renklendirilerek verilen kısımlara dikkat ediniz.*
4. *Metni ezbere okurken ses kaydınızı alınız ve aldığınız kayıtla dua metinlerini karşılaştırınız.*
5. *Okuyuşunuzdaki hatalı yerleri belirleyerek eksiklerinizi gidermeye çalışınız.*

Erkek cenazesinde okunacak dua:	Kadın cenazesinde okunacak dua:
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَآئِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ وَخُصَّ هٰذَا الْمَيِّتَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي اِحْسَانِهِ وَاِنْ كَانَ مُسِيْئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَآ اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ	اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَآئِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ وَخُصَّ هٰذِهِ الْمَيِّتَةَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي اِحْسَانِهَا وَاِنْ كَانَتْ مُسِيْئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَلَقِّهَا الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَآ اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Allah'ım! Hayatta kalanlarımızı, ölenlerimizi, burada olanlarımızı ve olmayanlarımızı, erkeklerimizi, kadınlarımızı, küçüklerimizi ve büyüklerimizi affet. Allah'ım! Bizleri İslam üzere yaşat ve iman üzere canımızı al. Özellikle bu kişiyi kolaylığa, rahata, mağfirete ve rızana erdir. Ya Rabbi! Eğer vefat eden bu kişi iyi bir kimse ise sevabını artır, günahkâr ise onu affet. Ey merhameti bol olan Rabbim! Bu kişiye rahmetinle emniyet, sevinç, ikram ve katında bir yakınlık nasip et.

(bk. Yılmaz, *Dini Hitabet*, 192)

Erkek çocuk cenazesinde okunacak dua:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا اَجْرًا وَذُخْرًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا

Kız çocuk cenazesinde okunacak dua:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرَطًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا اَجْرًا وَذُخْرًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً وَمُشَفَّعَةً

Allah'ım! Hayatta kalanlarımızı, ölenlerimizi, burada olanlarımızı ve olmayanlarımızı, erkeklerimizi, kadınlarımızı, küçüklerimizi ve büyüklerimizi affet. Allah'ım! Bizleri İslam üzere yaşat ve iman üzere canımızı al. Allah'ım sen onu bizim için önden gönderilmiş bir sevap ve ecir vesilesi yap. Ahiret azığı eyle, onu bize şefaati kabul edilen bir şefaatçi eyle.

(bk. Yılmaz, *Dini Hitabet*, 193)

Yönerge:
1. *Cenaze dualarındaki farklılıklara dair aldığınız notları arkadaşlarınızla paylaşınız.*
2. *Dört kişilik gruplara ayrılınız.*
3. *Ezberlediğiniz duaları pekiştirmek için grup arkadaşlarınızla çalışma yapınız.*

Değerlendirme: *Ezberlediğiniz duayı öğretmeninize okuyunuz. Cenaze dualarının anlamları arasındaki farklılıkları yazınız.*

Cenazenin Defnedilmesi

Cenaze namazı kılındıktan sonra cenazeyi kabre kadar taşımak Müslümanların vazifelerindendir. Cenazenin tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve daha sonra kabrine kadar taşınmasına **teşyi** denir.[100] Tabut musalla taşından alınır ve mezarlık yakınsa mezarlığa kadar; değilse araca kadar omuzlarda taşınır. Cenazenin, omuzlara alınarak kabre götürülmesi, cenazeye hürmet anlamı taşımaktadır.[101] Cenazeyi taşıyanlar sükûnetle hareket etmeli; ölümü, ahireti ve Allah'ı (cc) düşünmeli; vefat eden kişinin günahlarının affı için dua etmelidir. Bu sırada dünyevi meseleleri konuşmak, bağırıp çağırarak ağlamak, müzik çalmak, slogan atmak ve alkışlamak uygun değildir.[102]

Ölünün kabre konulmasına **defin** denir.[103] Tabuttan çıkarılan cenaze mezara indirilirken بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ (Allah'ın adıyla ve Resulü'nün dini üzere) diyerek dua edilir. Cenaze kadınsa mezara kardeşi, oğlu, babası gibi bir mahremi tarafından indirilir ve defin işlemi bitinceye kadar mezarın üzerine bir örtü gerilir. Cenaze kabre indirilinceye kadar ayakta durmak, sonrasında ise oturmak sünnettir. Kabrin tabanında kıble yönüne doğru oyulmuş kısma, cenaze sağ omuzu üzerine ve yüzü kıbleye gelecek şekilde konulur. Arkası toprakla desteklenir ve kefen bağları çözülür. Mezara atılan toprağın cenazeye doğrudan temas etmemesi için üzeri tahta, kerpiç gibi uygun malzemeyle kapatılır. Ardından üzerine toprak atılır, kabrin üstü tümsek olacak şekilde düzeltilir.[104]

Peygamber Efendimiz, defin işlemi tamamlandıktan sonra bir süre kabrin başında durmuş ve sahabeye hitaben şöyle buyurmuştur: *"Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret ve sebat dileyiniz. Şimdi o, sorguya çekilmektedir."*[105] Bu sebeple definden sonra bir süre kabrin başında durup Yasin veya Mülk suresinin ardından İhlas, Felak, Nâs, Fatiha sureleri ile Bakara suresinin ilk beş ayeti okunur; vefat eden kişi için dua edilir. Ardından cemaat, mezarın başından ayrılır, imam orada kalır.[106] İmam kabrin başından ayrılmadan önce kişinin ismini anne adıyla birlikte söyler ve şöyle devam eder:

Telkin Duası

Hayatta iken benimsediğin şu hususları hatırla: Allah'tan (cc) başka hiçbir ilah yoktur ve Hz. Muhammed (sav) O'nun elçisidir. Cennet ve cehennem haktır. Öldükten sonra dirilmek haktır. Hiç şüphesiz kıyamet gerçekleşecektir. Allah (cc) kabirlerde olanları yeniden diriltecektir.	اُذْكُرْ مَا كُنْتَ عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَةِ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَ اَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَ النَّارَ حَقٌّ وَ اَنَّ الْبَعْثَ حَقٌّ وَ اَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَ اَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ
Yine unutma ki sen; Rab olarak Allah'ı (cc), din olarak İslam'ı, peygamber olarak Hz. Muhammed'i (sav), rehber olarak Kur'an'ı, kıble olarak Kâbe'yi ve kardeş olarak müminleri seçmiş ve bununla mutlu olmuştun.	وَ اَنَّكَ رَضِيتَ بِاللّٰهِ رَبًّا وَ بِالْاِسْلَامِ دِينًا وَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا وَ بِالْقُرْاٰنِ اِمَامًا وَ بِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَ بِالْمُؤْمِنِينَ اِخْوَانًا
Rabb'im olan Allah'tan (cc) başka ilah yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve büyük arşın Rabbi O'dur.	رَبِّيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

	Ardından üç defa, يَا عَبْدَ اللهِ قُلْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ
Ey Allah'ın (cc) kulu, "Lâ ilâhe illallah" de!	sonra yine üç defa, قُلْ رَبِّيَ اللهُ وَ دِينِي الْاِسْلَامُ وَ نَبِيِّي مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
"Rabbim Allah (cc), dinim İslam, peygamberim Muhammed'dir (sav)." de! Ey Rabbim! Sen onu tek başına bırakma, vârislerin en hayırlısı sensin.	رَبِّ لَا تَذَرْهُ فَرْدًا وَ اَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

(bk. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 240)

Taziye

Taziye, yakını vefat eden bir kimseyi ziyaret ederek başsağlığı dilemek ve onu teselli etmektir.[107] Taziye sırasında "Allah (cc) rahmet eylesin.", "Mekânı cennet olsun.", "Allah (cc) sizlere sabrıcemil ihsan eylesin." gibi dua ve teselli cümleleri ile cenaze yakınlarına destek olunur. Ölen kişinin iyi hâlleri anılarak ona dua edilir. Ziyaret sırasında gereksiz konuşmalardan kaçınmak ve ziyareti uzatmamak gerekir.[108]

Taziyede bulunan din görevlisi kısa bir konuşma yaparak ölüm, ahiret, vefat eden kişinin arkasından yapılabilecek hayır hasenat ile sabrın öneminden bahsedebilir. Yasin suresini veya aşrışerif olarak Al-i İmran suresinin 185-189. ayetlerini, Bakara suresinin 152-157. ayetlerini okuyabilir.

Merasim uzmanı etkinliğine ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Taziye Konuşması Örneği

Değerli cemaat!
Kardeşimiz, "Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz." (Ankebut suresi 57. ayet) ayetiyle ifade edilen ilahi ferman gereği aramızdan ayrılmıştır.
Değerli kardeşlerim,
Ölüm bir yok oluş değildir. Ölüm, asıl ebedi ahiret hayatının başlangıcıdır. Ölüme her an hazır olmalıyız. Allah'a (cc) karşı kulluk vazifemizi en iyi şekilde yapmalıyız. Dünya hayatı bir imtihandır. Bu imtihanda başarılı olanların mükâfatı cennettir. Kişinin cenneti elde etmesi için Allah'ın (cc) emirlerine sımsıkı sarılması ve yasaklarından da kaçınması gerekir. Çünkü Allah (cc) insanları sadece kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır.
Sevdiklerimizin ölümü, bizler için büyük bir acı ve ıstırap sebebidir. Ancak sıkıntılara katlanmak, Yüce Mevla'ya tevekkül ederek O'ndan gelen acı ve tatlı her şeyi büyük bir sabırla karşılamak zorundayız.
Değerli kardeşlerim,
Kardeşimizin vefatı, dünyanın geçici olduğunu bize yeniden hatırlatmaktadır. Peygamberimiz: "Ben dünyada bir yolcuyum. Yola devam ederken dünyada bir ağacın gölgesinde bir süre dinlendim ve sonra yoluma devam ettim." (Tirmizi, "Züht", 44) ifadeleriyle dünya hayatının geçici olduğuna işaret ederek asıl hayatın ahiret hayatı olduğunu ilan etmektedir. Her birimiz bu dünyadaki misafirliğimizin bir gün mutlaka sona ereceğinin daima şuurunda olmalıyız. Gelip geçici heveslerle vaktimizi harcamadan baki olan âlem için hazırlığımızı yapmalı ve bizden önce oraya giden dostlarımızı, sevdiklerimizi daima hayırla yâd etmeliyiz. Vefat eden yakınlarınızı Fatihasız ve duasız bırakmamalıyız. Hepinizin başı sağ olsun. Cenab-ı Hak bütün ölmüşlerimizin taksiratını affetsin. Mekânlarını cennet eylesin.

(bk. *Cenaze Hizmetleri Rehberi*, 131-132)

Etkinlik - 4

35 dk

Adı	*Son Veda, Son Vefa*
Amaç	*Cenazeyle ilgili dinî işlemleri usulüne uygun biçimde yerine getirebilme*

Yönerge:

1. *Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.*
2. *Grup içinde cenazeyle ilgili dinî işlemler için iş bölümü yapınız.*
3. *Öğretmeninizin uygulamalı olarak gösterdiği*
   - *a) vefattan önce yapılması gerekenler,*
   - *b) vefattan hemen sonra yapılması gerekenler,*
   - *c) cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi,*
   - *ç) cenaze namazının kılınması,*
   - *d) teşyi ve defin,*
   - *e) taziye işlemlerini dikkatle izleyiniz.*
4. *Cenazeyle ilgili dinî işlemlerin süreç ve kurallarına dair verilen uygulama akış kartlarını doldurunuz.*

Vefat Öncesi	Vefatın Akabinde	Yıkama ve Kefenleme

Cenaze Namazı	Teşyi ve Defin	Taziye

5. *İşlem sırasına sadık kalarak cenazeyle ilgili dinî işlemlere dair hazırlık yaparak sınıfta uygulamalı olarak sununuz.*

6. *Bir yakınınızın ya da arkadaşınızın acısını paylaşırken sergilemeniz gereken destekleyici tutumları işaretleyiniz.*

( ) Yanında olup destek olmak
( ) Hiçbir şey olmamış gibi davranmak
( ) "Başın sağ olsun." diyerek üzüntüsünü paylaşmak
( ) Sürekli ne olduğunu sorgulayıp onu rahatsız etmek
( ) Onu dikkatle dinlemek ve sözünü kesmemek
( ) "Ağlama, geçer." gibi duygularını küçümseyen sözler söylemek
( ) İhtiyacı olabilecek şeyler için yardım teklif etmek
( ) Konuyu hafife almak veya şakaya vurmak
( ) Zorlanıyorsa anlayış göstermek ve sabırlı olmak
( ) Kendi deneyimlerini anlatıp onun duygularını görmezden gelmek
( ) Yalnız hissetmemesi için onunla vakit geçirmek
( ) Yalnız kalmak istediğinde ona alan açmak
( ) İhtiyaç duyduğunda yanında olacağını hissettirmek

NOT: Bu etkinlikte öğrencilerin duygusal hassasiyetleri dikkate alınır. Katılım gönüllülük esasına dayalıdır. İsteyen öğrenciler gözlemci olarak sürece dâhil olabilir.

Değerlendirme: *Yaptığınız etkinliği aşağıdaki Öz Değerlendirme Formu'nu doldurarak değerlendiriniz.*

Öz Değerlendirme Formu			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1. Grup çalışmasına aktif olarak katıldım.			
2. Öğretmenimi dikkatlice izledim.			
3. Cenazeyle ilgili dinî işlemlerin süreç ve kurallarına dair uygulama akış kartını doldurdum.			
4. Görev dağılımına uydum.			
5. Uygulamaya yönelik ön hazırlık yaptım.			
6. Grup içindeki görevimi zamanında ve eksiksiz yerine getirdim.			
7. Uygulama sırasında ciddi ve saygılı bir tutum sergiledim.			
8. Cenaze ile ilgili işlerin sıralamasını ve uygulanışını sistematik olarak yerine getirdim.			

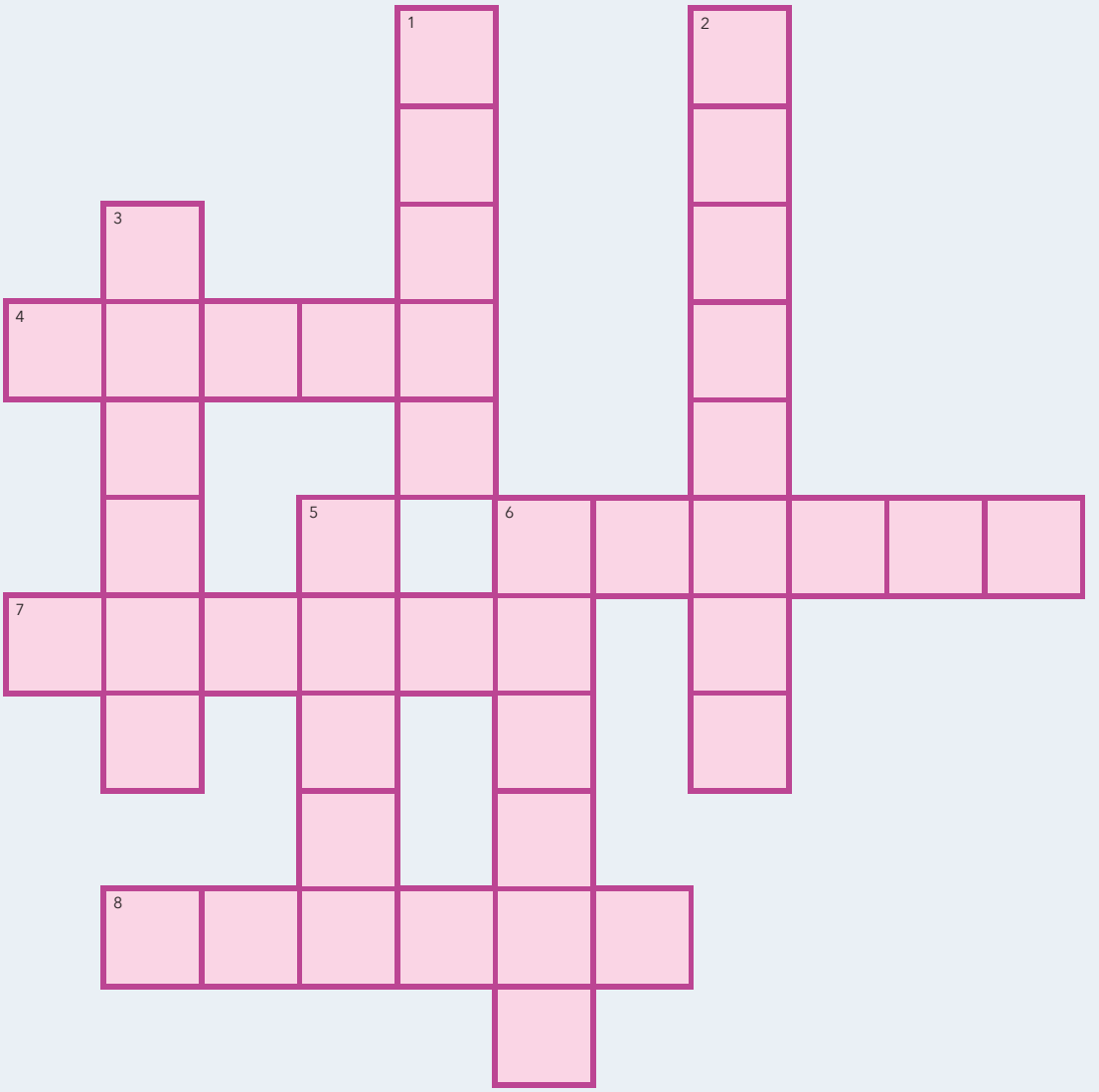
Kontrol Noktası

Yukarıdan Aşağı

1. Cenazenin kabre konulması işine verilen ad
2. Dinî literatürde ölümü yaklaşmış olan kişiye verilen ad
3. Vefat eden kimsenin yıkanmasından kabre konulmasına kadar gerekli işlemlerin yapılması
5. Cenazenin yıkanması işlemine verilen isim
6. Cenazenin yıkanıp kurulandıktan sonra beyaz bir beze sarılması

Soldan Sağa

4. Tabuta konulan cenazenin, namazının kılınacağı ve defnedileceği yere taşınması
6. Vefat eden kişinin yakınlarına baş sağlığı dilenmesi ve onların teselli edilmesi
7. Kefenlemede en dışa sarılan örtü
8. Ölmek üzere olan kişinin yanında kelimeitevhidin tekrarlanması

<table>
<tr><th colspan="2">Performans Görevi</th></tr>
<tr><td>Amaç
Mübarek gün ve geceleri tanıyabilme ve sınıflandırabilme</td><td>Süre
Ön Hazırlık: Bir hafta
Sınıf İçi Performans: 30 dakika</td></tr>
<tr><td>Görev
İslam'da mübarek gün ve gecelerle ilgili sınıf panosu hazırlama</td><td>Ürün
Panoya asılacak yazı, resim ve afişler</td></tr>
<tr><td>Beceriler
• Araştırma yapma
• Görsel tasarım
• İş birliği</td><td>Değerlendirme Ölçütleri
• Bilgi toplama
• İçerik
• Özgünlük
• Estetik</td></tr>
<tr><td colspan="2">Yönerge
Performans görevine başlamadan önce aşağıdaki "Ön Hazırlık" bölümünü dikkatle okuyunuz. Ön hazırlık bölümünde belirtilen işlemleri dersten önce tamamlayınız. Görevi gerçekleştirirken "Sınıf İçi Performans" bölümündeki uyarıları göz önünde bulundurarak sınıf panosunu hazırlayınız.

Ön Hazırlık
• İslam'da mübarek gün ve geceleri TDV İslâm Ansiklopedisi'nin matbu nüshasından veya aşağıdaki internet adresinden inceleyiniz.
  • https://islamansiklopedisi.org.tr/
• İncelemeniz sırasında mübarek gün ve gecelerle ilgili önemli gördüğünüz bölümleri not alınız.
• Elde ettiğiniz bilgileri mübarek gün ve gecelerin isimlerini, tarihlerini, bu gün ve gecelerde yaşanan olayları vb. konularına göre sınıflandırınız.
• Bilgi ve içeriklerinizi sınıf panosuna asılacak şekilde (yazı, afiş, resim vb.) hazırlayınız.

Sınıf İçi Performans
• Hazırladığınız ürünler öğretmeninizin kontrolünden geçtikten sonra sınıf panosuna asınız.
• Hazırladığınız panoyu sınıf arkadaşlarınıza duyurarak tanıtımını yapınız.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Değerlendirme:
Yapılan çalışma Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir. Ayrıca kendinizi Öz Değerlendirme Formu ile değerlendirebilirsiniz.</td></tr>
</table>

Dereceli Puanlama Anahtarı			
Ölçütler	**Değerlendirme**		
	Oldukça Başarılı (3)	**Kabul Edilebilir (2)**	**Geliştirilmesi Gerekli (1)**
Bilgi Toplama	Belirtilen kaynaklardan eksiksiz bilgi toplanmıştır.	Kaynak kullanımı sınırlıdır ya da bazı bilgiler eksiktir.	Kaynak kullanılmamış ya da bilgiler çok yüzeysel veya yanlış verilmiştir.
İçerik	Mübarek gün ve gecelerin isimleri, tarihleri ve önemi hatasız sunulmuştur.	Mübarek gün ve gecelerin isimleri, tarihleri ya da önemi konularından biri eksiktir.	Mübarek gün ve gecelerin isimleri, tarihleri ya da önemi konularına dair bilgilerden en az ikisi hatalı veya konuyla ilgisizdir.
Estetik	Yazı ve görseller uyumlu ve dikkat çekicidir.	Yazılardan veya görsellerden birinde uyum yoktur.	Pano düzeni çok karışık, estetik kaygıdan uzak ve özensizdir.
Özgünlük	İçerikler tamamen öğrenci tarafından özgün tasarlanmıştır.	İçerik çoğunlukla hazır kaynaklardan alınmış, özgünlük azdır.	Tamamen kopyala-yapıştır yapılmış, hiçbir özgünlük yoktur.

Öz Değerlendirme Formu

Adı Soyadı:	
Sınıfı ve Numarası:	

Bu form kendinizi değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmalarınızı en doğru yansıtan seçeneği X ile işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Verilen kaynakları dikkatle inceledim ve gerekli bilgileri topladım.			
2. Mübarek gün ve gecelerin tarihlerini ve önemini doğru şekilde araştırdım.			
3. Bir haftalık hazırlık süresini verimli kullandım.			
4. Topladığım bilgileri mantıklı bir şekilde sınıflandırdım.			
5. Panoya asılacak yazı ve görsellerin birbiriyle uyumlu olmasına dikkat ettim.			
6. Afiş ve içeriklerimi hazırlarken özgün ve yaratıcı olmaya çalıştım.			
7. Yazım ve imla kurallarına uygun bir içerik oluşturdum.			
8. Hazırladığım panoyu sınıf arkadaşlarıma heyecanla ve açıklayıcı bir dille tanıttım.			
9. Bu çalışma sayesinde mübarek gün ve geceler hakkında yeni bilgiler öğrendim.			
10. Ortaya çıkan üründen ve performansımı sergileme biçimimden memnunum.			

Öğretmenin Geri Bildirimi:

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki 1-5. cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kavramı yazarak ilgili tanımlarla eşleştiriniz.

Akika - Furkan suresi - Kamis - Muharrem - Nişan - Nikâh - Yasin suresi - Zilhicce

1. (.....) Evlenmelerine dinî açıdan bir engel bulunmayan erkek ve kadının şahitler önünde yaptıkları evlilik anlaşmasıdır.
2. (.....) Kefenlemede cenazenin vücuduna ilk sarılan örtüdür.
3. (.....) Bu ayın ilk on gününde yapılan ameller, Allah (cc) katında en sevimli amel olarak sayılmaktadır.
4. (.....) Peygamber Efendimiz ölmek üzere olan kişinin yanında bu surenin okunmasını tavsiye etmiştir.
5. (.....) Yeni doğan çocuk için şükür amacıyla kesilen kurbana verilen isimdir.

Aşağıdaki 6-10. önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise doğru ( ), yanlış ise yanlış ( ) kutucuğunu işaretleyiniz. Cevabınız yanlış ise gerekçesini yazınız.

6. Toplumumuzda düğün, sünnet ve iş yeri açılışı gibi vesilelerle mevlit okutulmaktadır.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

7. Erkeklerin kefeni iki, kadınların kefeni ise dört parçadan oluşur.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

8. Cenaze namazının hükmü farzıayndır.

   Doğru ( ) Yanlış ( )

   Çünkü

   .....

   .....

   .....

9. Dinî merasimler, insanların bir araya gelmesine, toplumsal birlik ve beraberliğin güçlenmesine katkı sağlar.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

10. Cenaze yıkanıncaya kadar cenazenin bulunduğu odada Kur'an okunabilir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

Aşağıdaki 11-15. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

11. Dinî bir merasimin uygulama aşamaları nelerdir? Yazınız.

12. Cenaze için helallik alma uygulamasının, günlük hayatta insan ilişkilerine etkilerini yazınız.

13. Cenaze yıkanırken ölüye gösterilen özenin, günlük hayatta insan onuruna yaklaşımımızı nasıl şekillendirmesi gerektiğini örnekleyerek açıklayınız.

14. Bireysel ve toplumsal yönlerini dikkate alarak cihat kavramını açıklayınız.

15. Cenazeyle ilgili dinî süreçlerden teçhiz kavramı genel olarak hangi aşamaları kapsamaktadır?

Aşağıdaki 16-20. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

16. İsimlerin anlamı, çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir rol oynar. İsimlerin oluşturduğu duygusal çağrışımlar, çocuk üzerinde bir etki meydana getirir. Çocuk, yüceltilmiş bir isme sahipse bu isme uygun roller üstlenir ve davranışlarını buna göre şekillendirir. Yaşadığı olaylar arasında isminin anlamına uygun bağlar kurar. Zamanla sahip olduğu isim, onun kendini tanımlama biçimine dönüşür. Ayrıca verilen isim, çocuğun arkadaş çevresinde üstleneceği sosyal rolleri de etkileyebilir. Bu nedenle şiddet içeren; vurmak, savaşmak veya kırmak gibi anlamlar taşıyan isimlerin verilmesi risk oluşturabilir.

Metinden hareketle aşağıdakilerden hangisi çocuğa verilen ismin onun kişilik ve sosyal gelişimi üzerindeki etkilerinden biri değildir?

A) Çocuğun kendi benliğini tanımlama biçimine dönüşmesi
B) Yaşanılan olaylar ile ismin anlamı arasında bağlar kurulması
C) Arkadaş grubunda üstlenilecek toplumsal rollerin belirlenmesi
D) Çocuğun zihinsel yeteneklerinin ve başarısının şekillenmesi
E) İsmin taşıdığı anlama uygun davranış kalıplarının geliştirilmesi

17. İslam'da aile, bireylerin huzur bulmasını ve toplumda sevgi ile merhametin yayılmasını sağlayan önemli bir kurumdur. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rum suresi 21. ayet) buyrulmuştur.

Buna göre İslam'da aile kurumunun varlık gerekçesi hakkında en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Toplumun kültürel mirasının gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.
B) İnsanlar arasında sevgi ve merhamet bağlarının oluşmasını destekler.
C) Bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlar.
D) Bireylerin huzur bulmasına, toplumda sevgi ve merhametin gelişmesine katkı sağlar.
E) Aile içinde kurulan duygusal bağlar bireyin mutlu bir hayat sürmesine vesile olur.

18. Mübarek gün ve geceler; toplumsal dayanışmanın arttığı, ibadetlerin yoğunlaştığı ve manevi bilincin güçlendiği özel zamanlardır. Ramazan ve Kurban bayramları, Aşure Günü, kandiller ve zilhicce ayının ilk on günü gibi zamanlarda Peygamber Efendimiz, duaların kabul edileceğini ve günahların bağışlanacağını belirtmiştir. Ayrıca bu günlerde yaşanan manevi coşkunun, hayatın diğer zamanlarına da taşınmasını tavsiye etmiştir.

Buna göre mübarek gün ve gecelerin toplum üzerindeki etkisiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Mübarek gün ve geceler, toplumun manevi bilincinin güçlenmesine katkı sağlar.
B) Mübarek gün ve gecelerde yaşanan manevi coşku bu zamanlarla sınırlı kalmalıdır.
C) Mübarek gün ve gecelerde ibadetlerin bireysel olarak yapılması tavsiye edilmektedir.
D) Peygamberimiz, bu zamanlardaki ibadetlerin maddi kazanç sağlayacağını bildirmiştir.
E) Ramazan ve Kurban bayramları dışındaki diğer günler özel bir öneme sahip değildir.

19. Yakınını kaybedenlere başsağlığı dilemek, onları teselli etmek ve acılarını paylaşmak taziye olarak adlandırılır. İslam inancında taziye, kuru bir teselli mesajından öte, müminlerin birbirine karşı yerine getirmesi gereken manevi bir sorumluluktur. Taziye ziyaretlerinde "Allah (cc) rahmet eylesin.", "Mekânı cennet olsun." gibi dualarla aileye destek olunur. Vefat edenin güzel hâlleri hayırla anılır ve Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunur. Bu ziyaretlerde ölümün bir yok oluş değil, fânî dünyadan ebedî olan ahiret hayatına geçiş kapısı olduğu vurgulanır. Yaşanan acıya rağmen sergilenen metanetli duruşun, hem vefat edenin ruhuna huzur vereceği hem de geride kalanların manevi derecesini yükselteceği hatırlatılarak ölen kişinin yakınları teselli edilir. Taziye adabının bir gereği olarak ziyaret sırasında gereksiz konuşmalardan kaçınmak ve ev sahiplerini yormayacak şekilde ölçülü davranmak büyük önem taşır.

Metinde yer alan taziye adabı dikkate alındığında, aşağıdakilerden hangisi bu ziyaretlerin amaçlarından biri olamaz?

A) Dünya hayatının geçiciliğini ve ahiretin kalıcılığını hatırlatarak teselli vermek
B) Acılı ailenin yalnız olmadığını hissettirerek toplumsal dayanışmayı pekiştirmek
C) Ailenin yaşadığı acıyı unutturmak için taziye evinde samimi sohbet ortamları kurmak
D) Vefat eden kişinin ardından Kur'an-ı Kerim okuyarak ailesine manevi destek olmak
E) Cenaze yakınlarına sabır telkin ederek metanetlerini korumalarına yardımcı olmak

20. İslam'da, vefat eden kişiye gösterilen hürmetin bir nişanesi olarak cenazenin yıkanmasından kabre konulmasına kadar geçen hazırlık sürecinin tamamına teçhiz denir. Bu sürecin en temel aşamalarından biri olan gasil işleminde cenaze teneşir üzerine yatırılarak dinî usullere uygun şekilde tertemiz hâle getirilir. Yıkama esnasında mahremiyete azami özen gösterilerek avret mahalli örtülür ve cenazeye namaz abdestine benzer bir uygulama yaptırılır. Ancak bu abdest sırasında ağız ve buruna su verilmez; sadece dudakların dışı ve burun delikleri yıkanır. Tüm bu işlemler, vefat eden müminin ahiret yolculuğuna bedenen ve manen arınmış bir şekilde uğurlanmasını amaçlar.

Metinde yer alan bilgilere göre İslam dinindeki cenaze işlemleriyle ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Cenazenin yıkanması sırasında abdest aldırılırken ağız ve burna doğrudan su verilir.
B) Teçhiz kavramı, cenaze işlemlerinin sadece yıkama ve kurulama aşamasını kapsar.
C) Cenazeyi yıkama görevi yalnızca profesyonel gassaller tarafından yapılmalıdır.
D) Gasil işlemi sırasında ölünün ruhunu şad etmek için yüksek sesle ayetler okunur.
E) Cenaze yıkama işlemi vefat eden kişiyi ahiret yolculuğuna hazırlamak için yapılır.

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Sonnotlar

1 bk. Gürsoy - Çapcıoğlu, "Din-Kimlik İlişkisi Üzerine", 116-117.
2 bk. Günay, *Din Sosyolojisi*, 296.
3 bk. Yücer, "Sosyal Sağlık Perspektifinden Mevlid Merasimleri", 303.
4 bk. Nacar, "İbadetler ve Dinî Merasimler", 147.
5 bk. Kehf suresi 46. ayet.
6 bk. Bakara suresi 128. ayet, Al-i İmran suresi 38. ayet, İbrahim suresi 35. ayet, Furkan suresi 74. ayet, Saffat suresi 100. ayet.
7 bk. Müslim, "Fedailü's-Sahabe", 107.
8 bk. İbn Mace, "Nikâh", 1.
9 Ebu Davud, "Edeb", 61.
10 bk. Müslim, "Adab", 2, 15; Ebu Davud, "Edeb", 69; Nesai, "Hayl", 3.
11 bk. Tirmizi, "Edeb", 66.
12 bk. Buhari, "Edeb", 109; Ebu Davud, "Edeb", 117.
13 bk. Özbilgen, "İslam Kültüründe İsim Müessesesi", 77.
14 bk. Tirmizi, "Edahi", 20-23; Nesai, "Akika", 5.
15 bk. Yılmaz, *Dini Hitabet*, 174.
16 bk. Buhari, "Libas", 63; Müslim, "Tahare", 49.
17 bk. Kadıoğlu vd., "Dinî ve Tıbbî Açıdan Sünnet", 16.
18 bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/289.
19 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 4/113.
20 bk. Yılmaz, *Dini Hitabet*, 174.
21 bk. Boynukalın, "Makasıdü'ş-Şeria", 27/425.
22 bk. Özel, "Cihad", 7/531.
23 bk. "şehit", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 338.
24 bk. "gazi", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 106.
25 Bakara suresi 154. ayet.
26 bk. Nisa suresi 69. ayet.
27 bk. Buhari, "Cihad", 21.
28 bk. 7179 sayılı Askeralma Kanunu, md. 4.
29 Rum suresi 21. ayet.
30 bk. Acar, "Nişan", 33/152.
31 bk. Müslim, "Nikâh", 74-75; Tirmizi, "Nikâh", 5; İbn Mace, "Nikâh", 9.
32 bk. Acar, "Nişan", 33/153.
33 bk. Yılmaz, *Dini Hitabet*, 172.
34 bk. "nikâh", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 282.
35 İbn Mace, "Nikâh", 1.
36 bk. Buhari, "Büyu", 1; Müslim, "Nikâh", 79; Tirmizi, "Nikâh", 6; İbn Mace, "Nikâh", 20.
37 bk. Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 4/76.
38 bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 209.
39 bk. Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümeleri", 1/34.
40 bk. Metin, "Peygamber Sevgisinin Bir Yansıması Olarak Türk Toplumunda Mevlit Geleneği", 828.
41 bk. Çakan, *Dînî Hitâbet*, 186-188.
42 bk. Özcan, "Mevlid", 29/484.
43 bk. Çetin, "Türkiye'de Mevlit Törenleri", 208-210.
44 bk. "kurban", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 388; "kurban", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 210.
45 bk. Bardakoğlu, "Kurban", 1/677-678.
46 Enam suresi 79. ayet.
47 Enam suresi 162. ayet.
48 Enam suresi 163. ayet.
49 bk. Bardakoğlu, "Kurban", 1/678.
50 bk. Buhari, "İman", 25; Tirmizi, "Savm", 39; İbn Mace, "İkamet", 191.
51 bk. Bayraktar, "Bayram", 5/259.
52 Ebu Davud, "Salat", 239.
53 Tirmizi, "Savm", 52; İbn Mace, "Sıyam", 39.
54 bk. Tirmizi, "Deavat", 122.
55 bk. Ebu Davud, "Sıyam", 61.
56 bk. Tirmizi, "Savm", 51.
57 Müslim, "Cuma", 18.
58 bk. Buhari, "Deavat", 61; Müslim, "Cuma", 13.
59 bk. Buhari, "Cuma", 6; Muvatta, "Cuma", 8; Ebu Davud, "Vitr", 26.
60 bk. Tirmizi, "Savm", 48.
61 bk. Tirmizi, "Savm", 50.
62 bk. Yavuz, "Âşûrâ", 4/26.
63 bk. Bozkurt, "Kandil", 24/300.
64 bk. Yaşaroğlu, "Üç Aylar", 42/276.
65 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/180.
66 bk. Tekeli, "Regaib Gecesi", 34/535.
67 bk. "miraç", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 240.
68 İbn Mace, "İkamet", 191.
69 bk. Kadir suresi 3. ayet.
70 bk. Buhari, "Fazlu Leyleti'l-Kadr", 2.

71 bk. Müslim, "Müsafirin", 179.
72 Buhari, "İman", 25; "Savm", 6.
73 bk. Tirmizi, "Deavat", 84.
74 bk. Buhari, "Libas", 43.
75 Akyürek - Osmanoğlu, "Çeşitli Törenlerde Hitabet", 209.
76 bk. Taha suresi 131. ayet.
77 Rad suresi 26. ayet.
78 bk. Mümin suresi 39. ayet.
79 bk. Tirmizi, "Zühd", 44.
80 Ankebut suresi 57. ayet.
81 bk. "ölüm", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 292.
82 bk. Paçacı, "muhtazar", 466.
83 bk. Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 483-484.
84 bk. Ebu Davud, "Cenaiz", 20.
85 bk. Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 483.
86 bk. "telkin", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 360.
87 bk. Paçacı, "telkin", 649.
88 bk. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli*, 227-228.
89 bk. İsra suresi 70. ayet, Tin suresi 4. ayet.
90 bk. Atar, "Namaz", 447.
91 bk. "Techiz", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 640.
92 bk. "gasil", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 104.
93 bk. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 228.
94 bk. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 229.
95 bk. Keskin, "Kefen", 25/184.
96 bk. Nacar, "İbadetler ve Dinî Merasimler", 118.
97 bk. Ebu Davud, "Edeb", 42.
98 Nacar, "İbadetler ve Dinî Merasimler", 119.
99 bk. Gözübenli, "Cenaze", 1/305-307.
100 bk. Demirci, "Cenaze", 7/353.
101 bk. *Cenaze Hizmetleri Rehberi*, 48.
102 bk. Karaman, "Ölüm Gerçeği ve Ahiret Yolcusuna Sunulacak Hizmetler", 156; *Cenaze Hizmetleri Rehberi*, 49.
103 bk. Paçacı, "Cenaze", 94.
104 bk. Nacar, "İbadetler ve Dinî Merasimler", 123-124.
105 Ebu Davud, "Cenaiz", 73.
106 bk. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 239-240.
107 bk. Çağrıcı, "Tâziye", 40/202.
108 bk. Altıntaş, "Cenaze ile İlgili Dini Görevler", 231.

Sözlük

A - B - C - Ç

akamet: Yarıda kalma, sonuca ulaşamama durumu.

analiz: Çözümleme.

asgari: En az, en aşağı, en düşük.

baki: Kalıcı olan.

beşerî: İnsanoğlu ile ilgili.

bidat: Hz. Peygamber döneminden sonra ortaya çıkan, dinî bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar.

bilişsel: Bilişle ilgili, zekânın işleyişiyle ilgili.

buğzetmek: Kin beslemek, nefret etmek.

buhur: Dinî törenlerde yakılan kokulu ağaç vb. maddeler, tütsü.

Cahiliye Dönemi: Araplarda Müslümanlıktan önceki çağ.

çevrim içi: Bir bilgisayarın sunucuya ve bilgisayar ağına bağlı olarak çalışır olma durumu.

D - E - F - G - Ğ

dış ezan: Namaz vaktinin girdiğini bildirmek için cuma günü minareden okunan öğle ezanı.

diksiyon: Seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarını kurallarına uygun olarak söyleme biçimi.

doğaçlama: Birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi; irticalen.

duyuşsal: İnsan psikolojisinde ilgi, tutum, değerler, motivasyon, duygular ve inançlar gibi duygusal yönü ağır basan içsel süreçler.

ebedî: Sonsuz, ölümsüz.

empati: Duygudaşlık.

fâni: Son bulucu, sonlu.

fazilet: Erdem.

fırsat eğitimi: Günlük hayatta kendiliğinden gelişen olayları birer öğrenme aracına dönüştürme yöntemi.

fitne: İnsanları birbirine düşürerek oluşturulan kargaşa.

gülbank: Hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua veya ant.

H - I - İ - J - K

hâkimiyet: egemenlik.

hamdele: Allah'a (cc) hamdetme ifadesini (Elhamdülillah) içeren başlangıç bölümü.

hasenat: Yararlı, iyi, güzel işler.

hurafe: Dinde olmadığı hâlde sonradan oluşturulmuş, gerçekle ilgisi bulunmayan batıl inanç.

hüsnüşehadet: Güzel şahitlik etmek.

icabet etmek: Çağrı üzerine gitmek, katılmak, Allah'ın (cc) kendisine yapılan dualara karşılık vermesi.

icra: Yapma, yerine getirme.

iç ezan: Cuma namazında, hatip minbere oturduktan sonra cami içinde okunan ezan.

idrak: Bir şeyi anlamak, niteliğinin ne olduğunu kavramak, algılamak.

ihsan: Bağışlama, bağışta bulunma, lütuf.

ihtisas: Uzmanlık, uzmanlaşma.

ihya etmek: 1. Canlandırmak, mutluluğa kavuşturmak. 2. Mübarek bir geceyi ibadetle geçirmek.

imanıkâmil: Olgun ve mükemmel iman.

intiba: İzlenim.

inzar: Kötü sonuçlara karşı uyarma, sakındırma.

irat etmek: Söylemek.

irticalen: Doğaçlama.

irtihal etmek: Ölmek.

istihdam: Bir görevde, bir işte kullanma.

istila: Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirmek.

jest: Herhangi bir şeyi açıklamak için genellikle el, kol ve baş ile yapılan hareket.

kanal: Telefon, radyo, televizyon vb. araçlarla iletişimi sağlayan yol; hat.

kem: Kötü, fena olan (göz, söz vb.).

kitle: Bir yerde toplanmış, bir araya gelmiş insan topluluğu.

L - M - N - O - Ö

mağfur: Affolunmuş, bağışlanmış.

mahfil: Camilerde parmaklıkla ayrılmış yüksek yer.

Makam-ı Mahmud: Övülmüş makam. Peygamberimizin ahirette ümmetine şefaat makamıdır.

mehir: Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para.

mekruh: İslam dininde, dinî bakımdan kesin bir biçimde yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen.

merasim: Tören.

mermerşahi: Tülbent ile patiska arasında ince bir tür pamuklu kumaş.

mesrur: Sevinçli.

metanet: Dayanma.

mevize: Vaaz, öğüt.

meyyit: Ölü.

mimik: Duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde yüzde beliren kımıldanışlar, hareketler.

miraciye: Hz. Peygamber'in miracı hakkında yazılan kaside ve manzume.

monoton: Tekdüze.

muhatap: Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse.

mukaddesat: Kutsal sayılan inanç ve davranışlar.

musalla taşı: Cenaze namazı kılınmak için üstüne tabut konulan masa biçiminde yüksekçe taş.

muteber: Saygın, inanılır, güvenilir, geçerli.

muttasıf: Nitelikli.

muvahhit: Allah'ın (cc) varlığına ve birliğine inanan, imanını her türlü şirkten koruyan mümin.

mücehhez olmak: Taşımak, kendinde bulundurmak.

öge: Bir bütünü oluşturan parça, unsur.

özgünlük: Özgün olma durumu; orijinalite, orijinallik.

P - R - S - Ş

pedagojik: Eğitimsel, çocuk eğitimi.

platform: Ortam.

psikomotor: Zihin ve kas hareketlerinin koordinasyonuyla ilgili gelişim süreci.

riya: İkiyüzlülük.

rükün: Bir şeyi oluşturan asıl parçalardan her biri.

sahih: Gerçek, doğru, hakiki.

salih: Dinin emir ve yasaklarına uygun hareket eden, sorumluluk bilinci taşıyan, inancı ile amelleri arasında uygunluk bulunan samimi mümin.

salvele: Peygamber Efendimiz'e salatüselam getirme ifadesini içeren bölüm.

selatin camisi: Osmanlı padişahlarının, valide sultanların yaptırdığı, içinde padişahın namaz kılması için hünkâr mahfili bulunan büyük cami.

serlevha: Başlık, öne çıkan.

sılayırahim: Anne, baba ve akrabayı ziyaret etme.

sıratımüstakim: Allah'ın (cc) gösterdiği dosdoğru yol, İslam dini.

sünnetiseniyye: Hz. Muhammed'in (sav) yüce sünneti.

Şamanizm: Ruhlarla insanlar arasında aracılık yaptığı ve hastaları iyileştirme gücüne sahip olduğuna inanılan şamanlar çevresinde oluşan inanç sistemi.

şiar: Allah'a (cc) kulluk etmeye vesile olan, saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve semboller.

T - U - Ü - V - Y - Z

taalluk etmek: İlgili bulunmak, ilgili olmak, ilgilendirmek.

taksirat: Kusurlar, suçlar.

takva: Allah (cc) korkusu ile onun yasakladığı şeylerden, günah ve haram olması ihtimali bulunan şüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma.

tebşir: Müjdeleme, muştulama.

teneşir: Üzerinde ölü yıkanan masa.

teravih: Ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra kılınan namaz.

tevazu: Alçak gönüllülük.

teyakkuz: Olması muhtemel bir şeyi dikkatle bekleme.

tezahür: Ortaya çıkma, belirti.

tezkir: İnsanlara yaratılış gayelerini ve sorumluluklarını hatırlatma anlamında kullanılan terim.

tilavet: Kur'an'ı güzel ve yüksek sesle, usulünce okuma.

üslup: Tarz, anlatış biçimi.

vakur: Ağırbaşlı.

yaygın eğitim: Örgün eğitim imkânları dışında uygulanan eğitim.

zayi: Kaybolma, yitme.

zilhicce: Ay takviminin on ikinci ayı; kurban ibadetinin yapıldığı ay.

ziynet: Süs.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnavut vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Akalın, Şükrü Halûk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Akkuş, Mehmet "Vesîletü'n-Necât". *Mevlid Külliyâtı*. ed. Bilal Kemikli. 1/79-81. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2016.

Akyürek, Süleyman. "Hitabete Hazırlık". *Hitabet ve Meslekî Uygulama*. ed. Süleyman Akyürek. 74-106. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 4. Basım, 2023.

Akyürek, Süleyman - Osmanoğlu, Cemil. "Çeşitli Törenlerde Hitabet". *Hitabet ve Meslekî Uygulama*. ed. Süleyman Akyürek. 183-218. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 4. Basım, 2023.

Altıntaş, Muhammed Esat. "Cenaze ile İlgili Dini Görevler". *Hitabet ve Meslekî Uygulama*. ed. Süleyman Akyürek. 219-233. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 4. Basım, 2023.

Altuntaş, Halil. "Mübarek Gün ve Geceler". *Din Görevlisi Rehberi*. Hayrettin Karaman vd. 167-206. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2016.

Apaydın, H. Yunus. "Namaz". *İlmihal-1 İman ve İbadetler*. H. Yunus Apaydın vd. 1/262-442. Ankara: TDV Yayınları, 29. Basım, 2022.

Aras, M. Özgü. "Ad Koyma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/332-333. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Aras, M. Özgü. "Arefe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/351-352. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Arıcı, İsmail. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. İbrahim Turan-Bayramali Nazıroğlu. 219-234. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020.

Asya, Arif Nihat. *Duâlar ve Âminler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 10. Basım, 2008.

Atar, Fahrettin. "Namaz". *İslâm İlmihali*. Fahrettin Atar vd. 305-468. İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 2007.

Aydar, Hidayet. "Muavvizeteyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/334-335. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Aziz, Aysel. *İletişime Giriş*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 4. Basım, 2013.

Baktır, Mustafa. "Hutbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/425-428. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Bardakoğlu, Ali. "Kurban". *İlmihal İman ve İbadetler*. ed. Huriye Martı. 1/671-681. Ankara: TDV Yayınları, 29. Basım, 2022.

Baş, Mehmet Şamil. "Sözü Güzel Söylemenin Toprağını İşlemek". *Hatibin Hitâbeti*. ed. İmran Çelik vd. 40-41. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2024.

Bayraktar, İbrahim. "Bayram". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bayraktar, Mehmet Faruk. *Türkiye'de Vaizlik Tarihçesi ve Problemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.

Bıyık, Tacetdin. "Türk Din Mûsikîsi ve Cami İlişkisi". *Hz. Peygamber Cami ve Namaz*. ed. Lütfiye Gülay Bilgin vd. 123-131. Ankara: DİB Yayınları, 2025.

Bilici, Ali Baz. "Din Eğitiminin İlk Temelleri: Erken Çocuklukta Din". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 42 (2015), 65-68.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Metin Yayın Dağıtım, 1997.

Boynukalın, Ertuğrul. "Makāsıdü'ş-Şerîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/423-427. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Bozkurt, Nebi. "Dârülkurrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/543. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Bozkurt, Nebi. "Kandil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/300-301. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Buhari, Muhammed bin İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr bin Nasr. 8 Cilt. Beyrut: Daru Tavki'n-Necat, 2. Basım, 1422/2001.

Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2005.

Cihandide, Zeynep Nezahat. "4-6 Yaş Çocuklarda Gelişim Özellikleri ve Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler". *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı-1 4-6 Yaş Grubu*. ed. İsmail Sağlam vd. 9-16. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2019.

Cihandide, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 8. Basım, 2014.

Cirit, Hasan. "Vaaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/404-407. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Coşkun, Seher. "Okul Öncesi Eğitimde Öğretim Yöntem Teknikleri". *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğreticilerine Yönelik Rehber Kitapçık*. ed. Mustafa Ölmez vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2023.

Çağrıcı, Mustafa. "Emir Bi'l-Ma'rûf Nehiy Ani'l-Münker". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/138-141. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Çağrıcı, Mustafa. "Tâziye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/202-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Çakan, İsmail Lütfi. *Dînî Hitâbet (Çeşitleri - İlkeleri - Örnekleri)*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 21. Basım, 2017.

Çetin, Abdurrahman. "Hatim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/468-469. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Çetin, İsmet. "Türkiye'de Mevlit Törenleri". *Türk Dünyasında Mevlit Geleneği*. ed. İsmet Çetin. 197-214. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2023.

Dam, Hasan. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 13-14, 53. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Demirci, Kürşat. "Cenaze". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/353-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali.* İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.

Ebu Davud, Süleyman bin Eşas Sicistani. "Sünen-i Ebu Davud". *Mevsuatü'l-Hadis Şerif: Kütübü's-Sitte.* 2 Cilt. haz. Salih bin Abdulaziz. Daru's-Selam, 2000.

Ege, Remziye. "Ailede Din Eğitimi". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 364. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2017.

Ege, Remziye. "Din Hizmetlerinde İletişim". *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. ed. Recai Doğan-Remziye Ege. 65-76. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2018.

Emiroğlu, İbrahim. "Vaaz, Tebliğ ve İrşad Faaliyetleri". *İslam'da Tebliğ Davet ve İrşad*. ed. Fatih Kurt. 48. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım. 2022.

Eraslan, Ebubekir. *Hitabet.* İstanbul: Akademik Kitaplar, 2019.

Erbaş, Ali. *Din Hizmetine Adanmış Gönüllere Sesleniş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.

Ersoy, Mehmet Âkif. *Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyatı: Safahat*. Ankara: TBMM, 2. Basım, 2021.

Gözübenli, Beşir. "Cenaze". *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi.* ed. İbrahim Kâfi Dönmez. 1/291-316. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.

Güler, Zekeriya. "Tahnîk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/416. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Gümrükçüoğlu, Süleyman. *Kur'an'da İletişim Dili*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014.

Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 4. Basım, 2001.

Gürsoy, Şahin - Çapcıoğlu, İhsan. "Din-Kimlik İlişkisi Üzerine". *Toplum Bilimleri Dergisi* 1/3 (Ocak Haziran 2006-2009), 115-120.

Güven, Şahin. "Günümüz Türkiye'sinde Dinî İlimlerin İhyâ ve İnşâ Mekânları Olarak Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezi Programları". *Din Hizmetleri ve Din Eğitiminde Türkiye Tecrübesi Diyanet-İlahiyat-İmam-Hatip*. Fatih Kurt vd. 175-192. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2020.

Harbi, Abdurrahman. "İslâmî Tebliğ Sorumluluğunda Vâiz ve Vaaz". *Hatibin Hitâbeti*. ed. İmran Çelik vd. 163-170. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2024.

İbni Mace, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid. "Sünen-i İbni Mace". *Mevsuatü'l-Hadis Şerif: Kütübü's-Sitte.* 2 Cilt. haz. Salih bin Abdulaziz. Daru's-Selam, 2000.

Kadıoğlu, Hakan Hadi vd. "Dinî ve Tıbbî Açıdan Sünnet". *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2006), 1-16.

Kara, Mustafa. *Kur'ân ve Sünnet Ekseninde Hitâbet*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2017.

Karaca, Faruk. *Dinî Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 8. Basım, 2016.

Karagöz, İsmail vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. ed. İsmail Karagöz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2017.

Karagöz, İsmail "Duanın Anlamı ve Önemi, Çeşitleri, Usulü, Âdâbı ve İnsan Hayatına Etkisi". *Dualar*. ed. İsmail Karagöz. 23-133. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2019.

Karagöz, İsmail. "Duanın Önemi, Âdâbı ve Farklı Zamanlarda Yapılacak Dua Örnekleri". *Din Görevlisi Rehberi*. Hayrettin Karaman vd. 51-136. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2016.

Karaköse, Şaban. *Çocuklarımıza Dinimizi Nasıl Öğretiriz? Asr-ı Saadet'ten ve Günümüzden Örneklerle*. İstanbul: Yediveren Yayınları, 2013.

Karaman, Fikret. "Din Hizmetinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi". *Diyanet Aylık Dergi* 219 (Mart 2009), 31.

Karaman, Fikret. *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2023.

Karaman, Hayreddin. "Cuma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/85-89. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Karaman, Hayrettin. "Ölüm Gerçeği ve Ahiret Yolcusuna Sunulacak Hizmetler". *Din Görevlisi Rehberi*. Hayrettin Karaman vd. 139-163. Ankara: DİB Yayınları, 3. Basım, 2016.

Kazdal, Mehmet. "Hitâbette Etkili İletişimin Yeri". *Hatibin Hitâbeti*. ed. İmran Çelik vd. 73. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2024.

Keskin, Mehmet. "Kefen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Kılıç, Şükrü - Ölmez, Mustafa. *Diyanet Eğitim Hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

Koca, Fatih. "Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 56/2 (2015), 133-148.

Koca, Fatih - Turabi, Ahmet Hakkı. "Câmi Mûsikîsi". *Türk Din Mûsîkisi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. 71-106. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Koca, Merve. "Sınıf Yönetimi". *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğreticilerine Yönelik Rehber Kitapçık*. ed. Mustafa Ölmez vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2023.

Koç, Ahmet. *Din Eğitiminde Etkili İletişim*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 5. Basım, 2023.

Koç, Zafer - Akbaş, Bahattin. "İhtiyaç Hâlinde Yapılabilecek Dualar". *Dualar*. ed. İsmail Karagöz. 249-356. Ankara: DİB Yayınları, 8. Basım, 2019.

Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı. *Cenaze Hizmetleri Rehberi.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.

Korkmaz, Mehmet. "Hitabet Türleri". *Hitabet ve Meslekî Uygulama*. ed. Süleyman Akyürek. 109,143. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 4. Basım, 2023.

Metin, İsmail. "Peygamber Sevgisinin Bir Yansıması Olarak Türk Toplumunda Mevlit Geleneği". *Türk Kültüründe Mevlit Geleneği Uluslararası Sempozyumu*. ed. Hakan Yekbaş. 819-830. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2023.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Ortaöğretim Öğretim Programı (11. Sınıf). Ankara: 2026.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni. Ankara: 2025.

Muallimoğlu, Nejat. *Bütün Yönleri ile Hitabet*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 6. Basım, 2000.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Kuşeyri. "Sahih-i Müslim". *Mevsuatü'l-Hadis Şerif: Kütübü's-Sitte*. 2 Cilt. haz. Salih bin Abdulaziz. Daru's-Selam, 2000.

Nacar, Tayip. "İbadetler ve Dinî Merasimler". *Hatibin Hitâbeti*. ed. İmran Çelik vd. 105-150. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2024.

Nazıroğlu, Bayramali. "Yüksek Din Öğretimi". *Din Eğitimi*. ed. İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu. 158-160. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020.

Nitelikli Oyuncak Çalıştayı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022.

Okiç, M. Tayyib. "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümeleri". *Mevlid Külliyâtı*. ed. Bilal Kemikli. 1/27-75. Ankara: DİB Yayınları, 2. Basım, 2016.

Oskay, Ünsal. *İletişimin ABC'si*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2019.

Öz, Mustafa - İlhan, Avni. "İmâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/201-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Özafşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslam Hadislerin Hadislerle Yorumu*. 7 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2020.

Özbilgen, Erol. "İslam Kültüründe İsim Müessesesi". *İlim ve Sanat 10* (Kasım-Aralık 1986), 73-84.

Özcan, Nuri. "Cami Mûsikisi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7/102. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özcan, Nuri. "Itrî Efendi, Buhûrîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/220-221. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Özcan, Nuri. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/484-485. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özcan, Nuri. "Dinî Mûsiki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/359-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Özcan, Nuri. "Tevşîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/48. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özdemir, Metin. *Hitabet Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2017.

Özmen, Merve. "Çocuklar Nasıl Öğrenir?". *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğreticilerine Yönelik Rehber Kitapçık*. ed. Mustafa Ölmez vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2023.

Öztop, Ömer. *Kaynaklarıyla Mü'minlere Vaazlar*. İstanbul: İpek Yayın Dağıtım, 2002.

Peker, Hüseyin. *Kur'an ve Sünnet Ekseninde İletişim ve Halkla İlişkiler*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2016.

Sağlam, İsmail vd. (ed.). *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı-2 4-6 Yaş Grubu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2019.

Saraç, M. A. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 14. Basım, 2016.

Soysaldı, Mehmet. *Dînî Hitabet*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2. Basım, 2005.

Süleyman Çelebi. *Vesîletü'n-Necât (Mevlid)*. çev. Furkan Öztürk. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, 2021.

Sürmeli, Mehmet vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

Şener, Mehmet. "Cenaze (İslam'da Cenaze)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/354-357. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Şentürk, Lütfi - Yazıcı, Seyfettin. *İslam İlmihali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.

Tekeli, Hamdi. "Regaib Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/535-536. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed bin İsa. "Sünen-i Tirmizi". *Mevsuatü'l-Hadis Şerif: Kütübü's-Sitte*. 2 Cilt. haz. Salih bin Abdulaziz. Daru's-Selam, 2000.

Topaloğlu, Bekir. "İrşad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/454-455. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, 4. Basım, 2015.

Tosun, Cemal. Din Eğitimi Bilimine Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 8. Basım, 2015.

Turabi, Ahmet Hakkı. "Cami Mûsikîsi". *Türk Din Mûsîkisi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. 177. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Ünal, Mehmet. "Kur'an'ın Anlattığı Vaiz Profili". *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/49-76. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Üç Aylar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/276. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Âşûrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/24-26. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Yıldız, Alim. "Hz. Peygamber (s.a.s.) ile İlgili Edebî Türler". *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*. ed. Ali Yılmaz. 172-246.

Yılmaz, Hasan Kâmil. "Din Görevlisinde Bulunması Gereken Nitelikler". *Din Görevlisi Rehberi*. Hayrettin Karaman vd. 17-48. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2016.

Yılmaz, Hasan Kâmil. "Hayatın Merkezinde Fonksiyonel Cami". *Cami ve Hayat*. ed. Fatih Kurt. 21-25. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Yılmaz, Hüseyin. *Dini Hitabet*. Sivas: Vizyon Matbaacılık, 2016.

Yılmaz, Hüseyin. "Vaazın Etkinliğinde Dil ve Üslubun Önemi". *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/101-116. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Yiğit, Yaşar "İbadetler ile İlgili Dualar". *Dualar*. ed. İsmail Karagöz. 136-199. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2019.

Yiğit, Yaşar vd. *Vaaz Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Yücer, Hür Mahmut. "Sosyal Sağlık Perspektifinden Mevlid Merasimleri". *Vefatının 600. Yılında Süleyman Çelebi ve Mevlid Kültürü*. ed. Bilal Kemikli. 293-323. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2023.

Atıflar İSNAD sonnot sistemine göre hazırlanmıştır.

Cevap Anahtarı'na ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası'na ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
Tuna N.
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
ACARA Ö.C.
Kura N.
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
Erivan
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Aras N.
Urumiye Gölü
İ R A N
YUNANİSTAN
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Gökçeada
Bozcaada
Çanakkale
Marmara N.
MARMARA DENİZİ
Kocaeli
Yalova
Sakarya
Düzce
Bolu
Bilecik
Sakarya N.
Bursa
Balıkesir
Bakırçay N.
Kütahya
Manisa
Gediz N.
Uşak
Afyonkarahisar
Atina
İzmir
Küçük Menderes N.
Büyük Menderes N.
Aydın
Denizli
Muğla
Isparta
Burdur
Antalya
EGE DENİZİ
Bartın
Zonguldak
Karabük
Çankırı
Kastamonu
Sinop
Samsun
Amasya
Çorum
Ankara
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Kırşehir
Tuz Gölü
Konya
Aksaray
Nevşehir
Kayseri
Niğde
Karaman
Mersin
Adana
Osmaniye
Hatay
Kahramanmaraş
Sakarya N.
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Ardahan
Gümüşhane
Bayburt
Tokat
Erzincan
Sivas
Fırat N.
Tunceli
Erzurum
Kars
Iğdır
Ağrı
Bingöl
Muş
Elâzığ
Malatya
Van
Van Gölü
Bitlis
Diyarbakır
Siirt
Batman
Dicle N.
Adıyaman
Şırnak
Hakkâri
Mardin
Gaziantep
Şanlıurfa
Kilis
Fırat N.
Dicle N.
S U R İ Y E
I R A K
Bağdat
Şam
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
A K D E N İ Z
L İ B Y A
M I S I R
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
Süveyş K.
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRKİYE
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZISTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TUVA C.
SAHA (YAKUTİ) C.
IRAK
SURİYE
LİBYA
MISIR
SUDAN
SUUDİ ARABİSTAN
YEMEN
UMMAN
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
KATAR
BANGLADEŞ
UKRAYNA
BELARUS
POLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
YUNANİSTAN
İSVEÇ
FİNLANDİYA
NORVEÇ
İZLANDA
Karadeniz
Akdeniz
Hazar Denizi
Kara Denizi
Barents Denizi
Norveç Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızılırmak
Moskova
Astana
Bişkek
Taşkent
Aşkabat
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Ankara
Bakü
Erivan
Tiflis
Bağdat
Kahire
Amman
Şam
Trablus
Riyad
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Dakka
Pekin
Ulanbator
Moskova
Kiev
Minsk
Varşova
Berlin
Paris
Madrid
Lizbon
Roma
Atina
Sofya
Bükreş
Belgrad
Saraybosna
Zagreb
Viyana
Prag
Budapeşte
Bratislava
Kopenhag
Oslo
Stockholm
Helsinki
Dublin
Amsterdam
Brüksel
Cebelitarık B.
Fas
Cezayir
Tunus
Libya
Nijer
Çad
Sudan
Nil N.
Kızılırmak
Fırat N.
Dicle N.
Volga N.
Ural N.
Ob N.
Yenisey N.
Lena N.
Amur N.
Irtiş N.
Baykal G.
Balkaş G.
Aral G.
Ladoga G.
Onega G.
Peçora N.
Kara G.
Obi K.
Yamal Y.
Gıdan Y.
Taymır Y.
Kırım G.
Azak D.
Marmara D.
Ege D.
Adriyatik Denizi
Tiren Denizi
Manş Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Lefkoşa KKTC
GKRY
Filistin
Ürdün
Irak
Kuveyt
Katar
Yemen
Umman
Suudi Arabistan
Hindistan
Bangladeş
Çin Halk Cumhuriyeti
Moğolistan
Rusya Federasyonu
İran
Afganistan
Pakistan
Türkmenistan
Kırgızistan
Tacikistan
Özbekistan
Kazakistan
Azerbaycan
Gürcistan
Ermenistan
Türkiye
Suriye
Irak
Libya
Mısır
Sudan
Nijer
Çad
Fas
Cezayir
Tunus
İtalya
Yunanistan
Bulgaristan
Romanya
Moldova
Ukrayna
Belarus
Polonya
Almanya
Fransa
İspanya
Portekiz
İzlanda
Norveç
İsveç
Finlandiya
Danimarka
Hollanda
Belçika
İsviçre
Avusturya
Macaristan
Slovakya
Çekya
Sırbistan
Bosna-Hersek
Hırvatistan
Slovenya
Kosova
Arnavutluk
Kuzey Makedonya
Karadağ
Lihtenştayn
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D
50°K 40°K 30°K 20°K 10°K